

การส่งเสริมการปลูกและการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐาน
ในชุมชนบ้านนาไร่เดียว ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

การส่งเสริมการปลูกและการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐาน
ในชุมชนบ้านนาไร่เดียว ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
ปีการศึกษา 2561

**PROMOTION OF GROWING AND USAGE OF FOLK HERBS
FOR BASIC CURING IN BAN NA RAI DEAW COMMUNITY
WANG KHAM SUBDISTRICT KLONG KLUNG DISTRICT
KAMPAENGPHEP PROVINCE**

**THE THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN THE PROGRAM OF
INTEGRATED LOCAL DEVELOPMENT
FACULTY OF GRADUATE STUDY
LEARNING INSTITUTE FOR EVERYONE (LIFE)**

2018

วิทยานิพนธ์เรื่อง (Title) การส่งเสริมการปลูกและการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อ
รักษาโรคพื้นฐาน ในชุมชนบ้านนาไร่เดียว ตำบลวังแฉม
อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร

ผู้วิจัย ธนชัย กาลวิโรจน์

สาขาวิชา การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร.สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์

คณะกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์

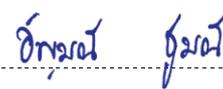
ลงชื่อ ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.จรจจา สุวรรณทัต)

ลงชื่อ กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)
(ดร.ศรีปริญญา รูปกระจ่าง)

ลงชื่อ กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษา)
(ดร.สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์)

ลงชื่อ กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(รองศาสตราจารย์ ดร.เสรี พงศ์พิศ)

ลงชื่อ กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(ดร.ทวิช บุญธิรัมย์)

ลงชื่อ เลขานุการ
(อาจารย์อัญมณี ชุมฉวี)

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง	การส่งเสริมการปลูกและการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐาน ในชุมชนบ้านนาไร่เดียว ตำบลวังแฉม อำเภอกลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร
ชื่อผู้เขียน	ชนชัย กาลวิโรจน์
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
ปีการศึกษา	2561
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ดร.สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์

งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาการปลูก และการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนบ้านนาไร่เดียว ตำบลวังแฉม อำเภอกลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร 2. เพื่อศึกษาวิธีการส่งเสริมการปลูกและการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนบ้านนาไร่เดียว 3. เพื่อศึกษาผลการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนบ้านนาไร่เดียว ผู้ร่วมวิจัยได้แก่ชาวบ้านนาไร่เดียว ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 11 คน สถานที่วิจัยคือชุมชนบ้านนาไร่เดียว ตำบลวังแฉม อำเภอกลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่าง เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2559 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ.2561 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกข้อมูลที่ได้เป็นหมวดหมู่ที่สัมพันธ์กับคำถามวิจัย

ผลการวิจัยโดยแบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต พบว่า 1. เหตุผลในการปลูกสมุนไพรของคนในชุมชนบ้านนาไร่เดียวมีหลายประการ ได้แก่ การปลูกสืบเนื่องกันมา ปลูกเป็นไม้ประดับ ปลูกเพื่อไว้ใช้ ปลูกเพราะมีคนในบ้านต้องใช้ ปลูกไว้เพื่อให้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ หรือปลูกเพื่อการอนุรักษ์สมุนไพรที่หายาก การใช้สมุนไพรใช้เพื่อป้องกัน บรรเทา รักษาโรค บำรุงร่างกายให้แข็งแรง และประกอบอาหาร วิธีใช้สมุนไพรมีทั้งที่เลือกใช้สมุนไพรเดี่ยว ๆ หรือใช้สมุนไพรหลายชนิดเพื่อเสริมฤทธิ์กัน หรือใช้สมุนไพรตามสูตรหรือตำรับยา 2. การส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรโดยการจัดอบรมสัมมนาเป็นวิธีที่ได้ผล 3. ผลของการส่งเสริมทำให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพรมากขึ้น ช่วยให้เกิดสติใจได้ว่าสมุนไพรที่ควรมีการปลูกมีอะไรบ้าง ทำให้เกิดแนวคิดต่อยอดการเก็บถนอม หรือการแปรรูปสมุนไพรเกิดแนวคิดการก่อตั้งศูนย์กลางการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจหรือมุมมองใหม่ ๆ เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านและโรคพื้นฐานในชุมชนและทำหน้าที่รวบรวม เพาะและแจกกล้าพันธุ์สมุนไพรด้วย

คำสำคัญ : สมุนไพรพื้นบ้าน, การปลูกและการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน, สมุนไพรรักษาโรค

Abstract

Thesis Title	Promotion of growing and usage of folk herbs for basic curing in Ban Na Rai Deaw Community Wangkham sub district Klong klung district Kampaengphet Province
Researcher	Thanachai Karnwirojn
Degree	Master of Arts
In the Program of	Integrated Local Development
Year	2018
Principal Thesis Advisor	Dr.Surachet Vetchapitak

The purpose of this participation action research were to study 1.the growing and usage of herbs for basic curing in Ban Na Rai Deaw, Wang Kham subdistrict, Klong Klung district, Kampaengphet province. 2. how to promote the growing and usage of herbs for basic curing in Ban Na Rai Deaw community. 3. the result of the promotion of growing and usage of herbs for basic curing in Ban Na Rai Deaw community. The research participants included villagers, community leaders and village sophist of Ban Na Rai Deaw community. The venue of study was Ban Na Rai Deaw community, Wang Kham subdistrict, Klong Klung district, Kampaengphet province. Data collection were made between May 2016 and March 2018. Data were analyzed by classifying into categories related to research questions.

The study result found that 1. there were multiple reasons for folk people in Ban Na Rai Deaw on growing herbal trees. These reasons included growing by consequence inheritance or growing as an ornamental plant or growing as plant or because some one in the house is need or growing for the benefit of the people in the community or planted for rare herbs conservation. The use of herbs were for cooking or for preventing or relieving or healing the disease. Or use herbs as the nourishment. How the herbs were use included use a single herb or use a variety of herbs to complement each other or use herbal formulations or traditional recipe. 2. Promotion of growing and usage of folk herbs by training seminar was one good way. 3. It made a better understanding of herbs. It help decide what kind of herbs should be grown. It inspired the idea of herbal preservation or advance processing. It inspired the concept of establishing a knowledge

dissemination center which included collection and breeding function and also distributing herb trees. It inspired a new perspective about folk herbs and basic diseases in the community too.

Keywords : folk herb, growing and usage of folk herb, folk herbs for basic curing

กิตติกรรมประกาศ

“พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ข้าพเจ้าขอบูชาคุณพระบิดา-มารดา คุณครู
อุปัชฌาย์อาจารย์ ครูพา ครูพัก ครูอักษร ครูฤาษี ครูวิทยากร ทั้งร้อยแปดองค์ตน ข้าพเจ้าขอบูชาพระ
บรมครูชีวกโกมารภัจจ์ ข้าพเจ้าขอบูชา”

งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลือของหลาย ๆ ฝ่าย โดยเฉพาะ
ดร.สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ คอยให้
คำแนะนำโดยกระจ่างแจ้งจนสามารถทำงานวิจัยชิ้นนี้ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ขอขอบพระคุณ ดร.
อภิสิทธิ์ มั่นศักดิ์ ผู้มีจิตวิญญานความเป็นครูโดยแท้จริงคอยติดตามให้คำปรึกษาตลอดเวลา
ขอขอบพระคุณ

ดร.ศกภาพรรณ อันตระกูล ที่กรุณาคอยให้คำแนะนำ และกำลังใจตลอดมา ขอขอบพระคุณ
ดร.ทวิช บุญธีรศรีมี ท่านคณบดี อาจารย์และเจ้าหน้าที่สำนักบัณฑิตศึกษาทุกท่าน ขอขอบคุณคณะ
ผู้ร่วมวิจัยทั้ง 11 ท่าน ชาวบ้านชุมชนบ้านนาไร่เดียว นายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้านบ้านนาไร่เดียว
ที่กรุณาช่วยรวบรวมพืชสมุนไพรและเอื้อเฟื้อสถานที่จัดอบรมสัมมนา ลุงบัว คำยัง ผู้ให้ข้อมูล
เกี่ยวกับชุมชน ขอขอบคุณนายชัยวัฒน์ พันธุ์วิทยาคุณ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลวังแวม
และเป็นผู้ร่วมวิจัยที่ช่วยประสานงานด้านต่าง ๆ ได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณบิดามารดา ครู หมอยาทั้งหลายที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาแก่สังขกรรม
แพทย์แผนโบราณแก่ผู้วิจัย บุญกุศลอันใดที่เกิดจากงานวิจัยชิ้นนี้ขออุทิศแด่ท่านเหล่านั้นด้วยเทอญ

ธนชัย กาลวิโรจน์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
คำถามสำคัญในการวิจัย.....	3
รูปแบบในการวิจัย.....	4
คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
2 ชุมชนที่ศึกษา	
สภาพดั้งเดิม.....	5
สภาพปัจจุบัน.....	5
อาณาเขต.....	7
สภาพทางกายภาพของพื้นที่.....	7
การประกอบอาชีพ.....	7
ประเพณีวัฒนธรรม.....	7
สภาพทั่วไปของตำบลวังแฉก.....	7
บันทึกการเสด็จประพาสต้นและประทับแรมที่ตำบลวังแฉกของรัชกาลที่ 5.....	10

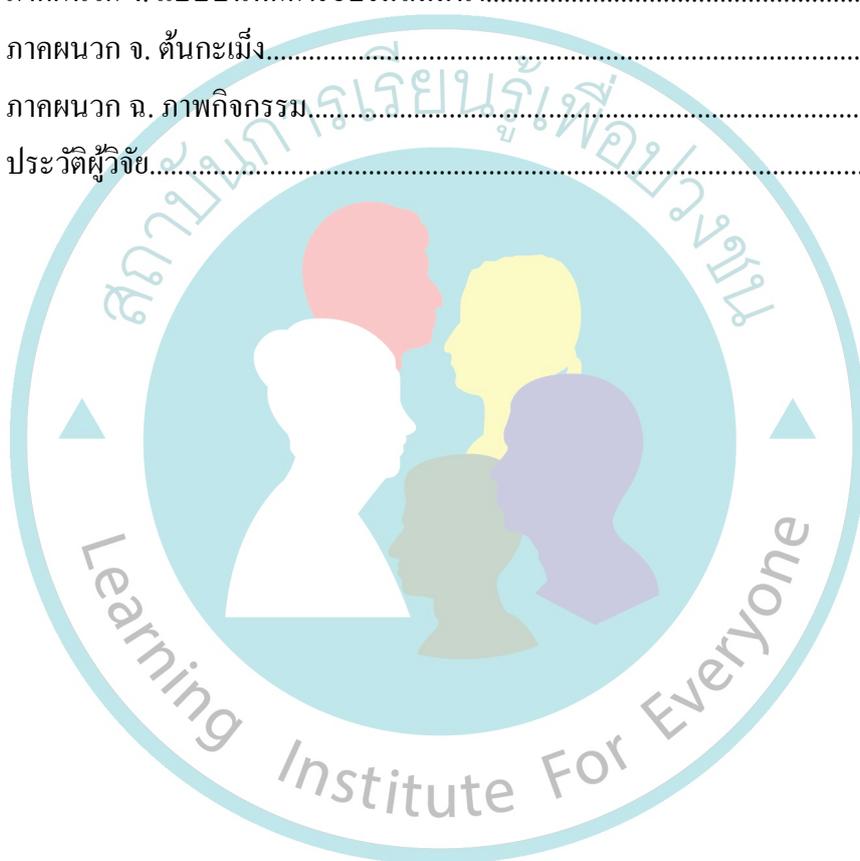
สารบัญ (ต่อ)

หน้า

3	ทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และประสบการณ์เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรพื้นบ้านของผู้วิจัย	
	สมุนไพรพื้นบ้าน.....	11
	โรคพื้นฐาน.....	15
	สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน.....	16
	การส่งเสริมการใช้สมุนไพรของภาครัฐ.....	19
	แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย พ.ศ. 2560-2564.....	21
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	24
	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	25
	ประสบการณ์เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรพื้นบ้านของผู้วิจัย.....	26
4	วิธีการวิจัย	
	รูปแบบในการวิจัย.....	33
	ประชากรกลุ่มเป้าหมาย วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	34
	วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย.....	35
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	35
	สถานที่ในการวิจัย.....	36
	การดำเนินการวิจัย.....	36
5	ผลการวิจัย	
	การปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชน.....	40
	การส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชน...	51
	ผลของการส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชน.....	56
6	สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
	สรุปผลการวิจัย.....	58
	อภิปรายผลการวิจัย.....	60
	ข้อเสนอแนะ.....	62
	บรรณานุกรม.....	65

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก ก. แบบสังเกตการณ์ปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านของผู้ร่วมวิจัย.....	68
ภาคผนวก ข. แบบสัมภาษณ์.....	70
ภาคผนวก ค. แบบสำรวจสมุนไพรที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในชุมชน.....	72
ภาคผนวก ง. แบบบันทึกการอบรมสัมมนา.....	73
ภาคผนวก จ. ต้นกะเม็ง.....	74
ภาคผนวก ฉ. ภาพกิจกรรม.....	77
ประวัติผู้วิจัย.....	84

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 แสดงลำดับ ชื่อ และตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย.....	34
4.2 แสดงขั้นตอน กิจกรรม วัตถุประสงค์ และผู้ร่วมกิจกรรมของ แผนปฏิบัติการ.....	36
5.1 แสดงชื่อ ลักษณะต้น สรรพคุณ และวิธีใช้สมุนไพรที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ในชุมชนบ้านนาไร่เดียว.....	41
5.2 แสดงชื่อ สรรพคุณ และการใช้สมุนไพรพื้นบ้านที่ปลูกตามบ้าน ในชุมชนบ้านนาไร่เดียว.....	48
5.3 แสดงวันที่ สถานที่ หัวข้ออบรมสัมมนา และผู้เข้าร่วมอบรมการปลูก และใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านนาไร่เดียว.....	51

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 แผนที่ตำบลวังแวม.....	8
2.2 แผนที่อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร.....	9
3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	25
3.2 นายชอ ลิน ไน คนงานชาวเมียน.....	27
3.3 นายชอ ลิน ไน หลังจากรับประทานสมุนไพรกะเม็ง.....	28
3.4 แสดงผลการวัดความดันโลหิตนายชอ ลิน ไน ก่อนข้างสูง.....	31
3.5 แสดงผลการวัดความดันโลหิตนายชอ ลิน ไน หลังรับประทาน.....	31
1. ต้นกะเม็ง.....	74
2. กิจกรรมวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ.2559.....	77
3. กิจกรรมวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ.2559.....	78
4. กิจกรรมวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2560.....	78
5. กิจกรรมวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ.2560.....	79
6. กิจกรรมวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ.2560.....	79
7. กิจกรรมวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2560.....	80
8. กิจกรรมวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ.2560.....	80
9. กิจกรรมวันที่ 26 มกราคม พ.ศ.2561.....	81
10. กิจกรรมวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ.2561.....	81
11. คุณจิตตรา มหัทศกริชพงษ์ ผู้ร่วมวิจัย.....	82
12. นายชัยวัฒน์ พันธุ์วิทยากุล นายก อบต.วังแวม.....	82
13. กะเม็งตัวเมีย ที่แปลงรวบรวมสมุนไพร.....	83
14. นายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน.....	83

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การใช้สมุนไพรรักษาโรคเป็นภูมิปัญญาของการแพทย์แผนไทยที่มีการสั่งสมและสืบทอดมายาวนาน เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการดูแลสุขภาพซึ่งบรรพชนได้ค้นพบ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่งของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังที่ปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง สมัยสุโขทัยที่กล่าวถึงการสร้างสวนสมุนไพรขนาดใหญ่ไว้บนเขาหลวงหรือเขาสรรพยาเพื่อให้ประชาชนได้เก็บสมุนไพรไปใช้ในยามเจ็บป่วย สมัยกรุงศรีอยุธยาพบบันทึกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่ามีระบบการจัดหายาสมุนไพรที่ชัดเจนสำหรับประชาชน มีแหล่งจำหน่ายยาและสมุนไพรหลายแห่งทั้งในและนอกกำแพงเมือง มีการรวบรวมตำรับยาต่าง ๆ ขึ้นเป็นครั้งแรกเรียกว่า ตำราพระโอสถพระนารายณ์ ในปัจจุบันมีวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หรือวัดโพธิ์ เป็นสัญลักษณ์ของสถานศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดด้านสมุนไพรและการแพทย์แผนโบราณของไทย นอกจากนี้แล้วยังมีการประยุกต์ใช้สมุนไพรที่มีอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป เช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีหมอพื้นบ้านเป็นผู้ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านของตนและหมู่บ้านใกล้เคียง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบทมีความรู้ในการใช้สมุนไพรซึ่งมิใช่จำกัดอยู่เฉพาะการรักษาโรคเท่านั้น แม้กระทั่งในชีวิตประจำวันก็ใช้สมุนไพร เช่น นำผักต่าง ๆ มารับประทานเป็นผักเคียงหรือประกอบเป็นอาหาร เป็นต้น

แต่การแพทย์แผนไทยและการใช้สมุนไพรกลับได้รับการยอมรับน้อยลงหลังจากที่ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ มีการพัฒนาเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มีการสังเคราะห์ และผลิตยาจากสารเคมี ในรูปที่ใช้ประโยชน์ได้ง่าย สะดวกสบายในการใช้มากกว่าสมุนไพรที่มีความยุ่งยากในการปรุงยาตามตำรับหรือสูตรยา ทำให้ความนิยมใช้ยาสมุนไพรลดลงมาเป็นอันมาก ความนิยมในยาแผนตะวันตกหรือยาฝรั่งจึงมากขึ้น เป็นเหตุให้ความรู้วิชาการด้านสมุนไพรขาดการพัฒนา ไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร

ในปัจจุบันได้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปแล้วว่าผลที่ได้จากการสกัดสมุนไพร ให้คุณประโยชน์ ดีกว่ายา ที่ได้จากการสังเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ประกอบกับในประเทศไทยเป็นแหล่ง ทรัพยากรธรรมชาติ อันอุดมสมบูรณ์ มีพืชต่าง ๆ ที่ใช้เป็นสมุนไพรได้อย่างมากมายนับหมื่นชนิด ยัง ชาติก็แต่เพียงการค้นคว้าวิจัยในทางที่เป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้นเท่านั้น

คนในชุมชนบ้านนาไร่เดียว หมู่ 13 ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุ้ง จังหวัดกำแพงเพชร ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาจากสุพรรณบุรีและมีความรู้ด้านสมุนไพรติดตัวมาตั้งแต่เดิม ประกอบกับท้องที่ ตำบลวังแฉมมีแม่น้ำปิงไหลผ่าน พื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นที่ลุ่ม ประชาชนจึงมักประกอบอาชีพทำนาทำ สวน และจะสามารถพบสมุนไพรหลายชนิดขึ้นงอกงามทั่วไป โดยเฉพาะต้นกะเม็ง แต่ด้วยขาดความรู้ ความเข้าใจการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคทั่วไปรักษาสุขภาพเพื่อให้เกิดสุขภาพในครอบครัวและ ชุมชนที่ถูกต้อง ทำให้สมุนไพรพื้นบ้านที่สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่นถูกละเลยและค่อยๆ คาลงไป

จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่บ้านนาไร่เดียว ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุ้ง จังหวัด กำแพงเพชร เพื่อทำการสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาการทอดทิ้งภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยและ ใช้การแพทย์แผนตะวันตกในการรักษาการเจ็บป่วย ประชากรบ้านนาไร่เดียวส่วนมากเมื่อเริ่มงาน เกษตรกรรมมักประสบอุบัติเหตุจากเศษวัสดุที่ตกค้างตามไร่นาที่มั่วแวม หรือได้รับบาดเจ็บจากเครื่องมือ ทำการเกษตร เช่น มีด จอบ เครื่องตัดหญ้า ฯลฯ และอาการปวดเมื่อยจากการทำงานหนักซึ่งพืชสมุนไพร ตามภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่มีอยู่ในท้องถิ่นสามารถรักษาโรคและอาการเหล่านี้ให้หายได้และได้ผล รวดเร็วไม่แพ้การแพทย์แผนตะวันตก แต่เพราะยังขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้พืชสมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อรักษาโรคและอาการต่าง ๆ เหล่านั้น ทั้งที่พืชสมุนไพรพื้นบ้านที่ใช้รักษาโรคนั้นก็มีอยู่ทั่วไปใน หมู่บ้าน ตามหัวไร่ปลายนา ข้างหนองน้ำ ในสวนและตามข้างถนนที่มีความชุ่มชื้น พืชสมุนไพร พื้นบ้านที่มีประโยชน์และสรรพคุณอย่างมากมาย

ผู้วิจัยได้เห็นประโยชน์ สรรพคุณและความสำคัญของพืชสมุนไพรพื้นบ้านเช่น กะเม็ง และ พืชสมุนไพรพื้นบ้านอื่น ๆ ที่สามารถใช้รักษาโรคพื้นฐานของชาวบ้านนาไร่เดียว ผู้วิจัยจึงได้ปรึกษากับ นายชูชาติ ไชยสูง ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน อายุ 63 ปี อยู่ที่เลขที่ 118/4 หมู่ 13 บ้านนาไร่เดียว ถึงการ รวบรวมพืชสมุนไพรในท้องถิ่นโดยเฉพาะ “กะเม็ง” เพื่อนำมาเพาะชำเป็นแปลง เป็นหมวดหมู่เพื่อไว้ เผยแพร่แนะนำแก่ชาวบ้านให้ได้อรรถจักนำไปใช้ในยามจำเป็นเพื่อสุขภาพที่ดีของชุมชน

ผู้วิจัยจึงทำวิจัยเรื่องนี้เพื่อค้นหาว่าชาวบ้านนาไร่เดียวใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรค พื้นฐานของชุมชนอย่างไร และการส่งเสริมการปลูกและการใช้พืชสมุนไพรในชุมชนบ้านนาไร่เดียว ควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาการปลูกและการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนบ้านนาไร่เดียว ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อศึกษาวิธีการส่งเสริมการปลูกและการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนบ้านนาไร่เดียว
3. เพื่อศึกษาผลการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนบ้านนาไร่เดียว

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา
การใช้สมุนไพรพื้นบ้าน ในการรักษาโรคพื้นฐานของชุมชน
2. ขอบเขตด้านพื้นที่
บ้านนาไร่เดียว หมู่ที่ 13 ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร
3. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาเฉพาะคนที่สนใจเข้าร่วมปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาโรคพื้นฐานของชุมชนบ้านนาไร่เดียว

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. การใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานของชุมชนบ้านนาไร่เดียว หมู่ที่ 13 ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร เป็นอย่างไร
2. การส่งเสริมการปลูกและการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานของชุมชนบ้านนาไร่เดียว เป็นอย่างไร
3. ผลการส่งเสริมการปลูกและการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานของชุมชนบ้านนาไร่เดียว เป็นอย่างไร

รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ผลงานวิจัยได้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนและสามารถนำผลงานวิจัยไปใช้เพื่อการพัฒนาที่ตรงกับความต้องการของชุมชนได้ทันที โดยการวิจัยครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านนาไร่เดียว จำนวน 11 คน

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

สมุนไพรพื้นบ้าน หมายถึง ต้นกะเม็ง (ตัวเมีย) และพืชในท้องถิ่นที่มีสรรพคุณในการรักษาโรค
โรคพื้นฐานในชุมชน หมายถึง อาการเจ็บป่วยทั่วไปที่พบได้ในชีวิตประจำวัน ผู้ป่วยสามารถวินิจฉัยได้เอง เช่น ปวดเมื่อย ฟกช้ำ ท้องอืด ท้องผูก บาดแผลจากของมีคมบาด อาการคันคัน เป็นต้น
การส่งเสริม หมายถึง การช่วยเหลือสนับสนุนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เพื่อสามารถนำไปปรับใช้ให้ดีขึ้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชาวบ้านนาไร่เดียวได้รับรู้และเข้าใจ ประโยชน์ สรรพคุณและวิธีใช้ที่ถูกต้องของสมุนไพรพื้นบ้าน
2. ชาวบ้านนาไร่เดียวปลูกและใช้สมุนไพรเพื่อรักษาสุขภาพอย่างถูกต้อง
3. ได้รับทราบวิธีการส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรในชุมชน

บทที่ 2

ชุมชนที่ศึกษา

ชุมชนบ้านนาไร่เดียว หมู่ที่ 13 ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุ้ง จังหวัดกำแพงเพชร มีข้อมูลพื้นฐานดังต่อไปนี้

สภาพดั้งเดิม

จากคำบอกเล่าของนายบัว คำยัง อายุ 67 ปี อยู่บ้านเลขที่ 97 หมู่ 13 บ้านนาไร่เดียว ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุ้ง จังหวัดกำแพงเพชร พ่อของนายบัวเล่าให้นายบัวฟังว่า เมื่อ 50-60 ปีที่แล้วบริเวณนี้ยังเป็นป่าเบญจพรรณอุดมสมบูรณ์ มีที่ราบลุ่มติดหนองน้ำพอจะทำได้เนื้อที่ประมาณไร่เดียวเท่านั้น จึงเป็นที่มาของชื่อบ้านนาไร่เดียว ในยุคนั้นการคมนาคมยากลำบากมากมีเพียงวัวเทียมเกวียนเท่านั้น เมื่อมีการทำสัมปทานป่าไม้ของจังหวัดกำแพงเพชรเมื่อปี พ.ศ. 2502 โดยบริษัทจริพนานิช จำกัด เป็นผู้รับสัมปทานจากองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ และสิ้นสุดสัมปทานเมื่อปี พ.ศ. 2513 มีชาวบ้านกลุ่มแรกอพยพมาจากจังหวัดสุพรรณบุรี คือนายจืด นางบาง นายแล นางอ้น อินทานะ นายเชิญ นางพลู ประเสริฐสุข เข้ามาริเริ่มหักร้างทางพงปลูกพืชไร่และกล้วยไข่ และพ่อของนายบัว คำยัง ซึ่งเป็นคนอยู่บ้านหมู่ 1 ตำบลวังแฉม ก็เข้ามาจับจองแผ้วถางตรงนี้ หลังจากนั้นยังมีกลุ่มคนจากสุพรรณบุรี อพยพเข้ามาบุกเบิกหักร้างทางพงอีกหลายครอบครัวและอยู่ทำมาหากินจนถึงปัจจุบัน

สภาพปัจจุบัน

บ้านนาไร่เดียว หมู่ที่ 13 ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุ้ง จังหวัดกำแพงเพชร แยกออกมาจากหมู่ที่ 1 บ้านวังแฉม ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุ้ง จังหวัดกำแพงเพชร เมื่อปี พ.ศ. 2543 เพราะมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นและยากแก่การติดต่อสื่อสารในยุคนั้น มีพื้นที่ทั้งหมด 4,849.86 ไร่ จำนวนประชากร 370 คน คราวเรือนทั้งสิ้น 120 คราวเรือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ปลูกอ้อย ทำสวน ซึ่งเป็นรายได้หลักของประชากรบ้านนาไร่เดียว โดยมีนายเฉลิม จันทรไกร เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก และนายมงคล จันทรไกร เป็นผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบัน ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลวังแฉมโดยนายชัยวัฒน์ พันธุ์วิทยากุล นายองค์การบริหารส่วนตำบลวังแฉม มีโครงการพัฒนาบ้านนาไร่เดียวในด้าน

สาธารณสุขปภอก กีฬา สุขภาพชุมชนและประสานกับผู้วิจัยในโครงการอบรมเรียนรู้ส่งเสริมการปลูกและใช้พืชสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อสุขภาพชุมชนโดยผ่านอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านนาไร่เดียว โดยให้การสนับสนุนด้านบุคลากรและสถานที่ในการจัดอบรม เพื่อให้ประชากรบ้านนาไร่เดียวและหมู่บ้านใกล้เคียงรู้จักชนิด ประเภทสรรพคุณและวิธีใช้ที่ถูกต้อง เป็นการพึ่งตนเอง ลดค่าใช้จ่าย ลดการใช้ยาแพทย์แผนตะวันตก รักษาภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และได้รับความร่วมมืออย่างดีจากปราชญ์ชาวบ้านบ้านนาไร่เดียวคือ นายชูชาติ ไยสูง อายุ 63 ปี และนางสมสวย ไยสูง ภรรยา ในการรวบรวมพืชพันธุ์สมุนไพรพื้นบ้านและเอื้อเฟื้อสถานที่ในการจัดสนทนากลุ่มแก่ชาวบ้าน อสม. และประชากรในหมู่บ้านใกล้เคียง นายชูชาติ ไยสูง อยู่บ้านเลขที่ 118/4 หมู่ที่ 13 บ้านนาไร่เดียว ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร เป็นผู้มีความรู้เรื่องสมุนไพรอยู่บ้างและบ้านของนายชูชาติเคยเป็นศูนย์รวบรวมพันธุ์พืชสมุนไพรแต่ขาดการต่อเนื่องจึงซบเซาเลิกราไป ปัจจุบันผู้วิจัยมาจุดประกายให้ความรู้และฟื้นฟูการรวบรวมพืชพันธุ์สมุนไพรที่บ้านนายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้านและถ่ายทอดความรู้และแจกพันธุ์พืชสมุนไพรแก่ผู้ที่สนใจในหมู่บ้านนี้และเขตใกล้เคียง

สมุนไพรพื้นบ้านที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในบ้านนาไร่เดียวที่พบมีหลายชนิดสามารถนำมาใช้รักษาโรคพื้นฐานของชุมชนมีดังต่อไปนี้

- กะเม็ง ใช้ต้นสดขยี้ปิดแผลสดห้ามเลือด หรือต้มน้ำรับประทานแก้พิษงู แก้โรคไต
- โทงเทง หรือฟุ้งฟุ้ง ใช้ต้นสดหรือแห้งต้มน้ำดื่มแก้เจ็บคอ ทอลซิลอักเสบ
- กรดน้ำ หรือกัญชาป่า หรือไม้กวาด หรือกวาดแม่ม้าย ใช้ต้นสดเคี้ยวหรือต้มน้ำรับประทานลดความดันโลหิต ลดน้ำตาลในเลือด ต้มน้ำอาบให้เด็กแก้ไอ อีสุกอีใส
- รวงจืด เป็นยาถอนพิษจากยาฆ่าแมลง ยาเบื่อเมา สารโลหะหนักในกระแสเลือด ถอนพิษสุนัขโค่นยาเบื่อ ถอนพิษสุราหรือเมาค้าง
- ตะครูดหมา (กระพังโหม) ต้มดื่มแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ เพิ่มสมรรถภาพทางเพศ ลดไขมันชนิดไม่ดีในเส้นเลือด
- ฝักราชพฤกษ์ (ฝักคูณ) เนื้อในฝักเป็นยาระบายอย่างดีไม่ปวดมวนท้อง ช่วยถ่ายน้ำเหลืองเสีย ใช้เนื้อในฝักประมาณ 1 ซ่อน โต้ต้มน้ำพอเดือดรับประทานเป็นยาระบาย
- จีเหล็ก ยอดอ่อนและดอกเป็นยาระบาย แก่นแก้ปวดเมื่อย รักษาเมรั้งลำไส้ เป็นยาระบาย
- หญ้าลิ้นงู แก้เจ็บคอ แก้ฝีหนอง แก้ฝีในปอด ฝีในลำไส้ ต้มน้ำรับประทาน หรือต้นสดล้างสะอาดตำพอกแผลฝีหนองให้แห้งยุบ

- ผักเสี้ยนผี ขับพยาธิไส้เดือน แก้ฝีในปอด ในลำไส้ แก้ไขข้ออักเสบ ยับยั้งเชื้อเอช ไอ วี
- เหง้าหมู เป็นยาอายุวัฒนะบำรุงร่างกาย ลดไขมันในเส้นเลือด แก้ไข ช่วยย่อยอาหาร ช่วยขับ

ลมในกระเพาะ

อาณาเขต

บ้านนาไร่เดียว หมู่ที่ 13 ตำบลวังแฉม อำเภอกลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านบ่อทอง หมู่ 8 ตำบลวังแฉม อำเภอกลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร

ทิศใต้ ติดต่อกับ บ้านวังแฉม หมู่ 1 ตำบลวังแฉม อำเภอกลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านเนินบ่อ หมู่ 11 ตำบลวังแฉม อำเภอกลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านบึงลาด หมู่ 4 ตำบลวังแฉม อำเภอกลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร

สภาพทางกายภาพของพื้นที่

เป็นที่ลุ่ม มีแม่น้ำปิงไหลผ่าน แต่เดิมเมื่อประมาณ 60 ปีก่อน มีสภาพเป็นป่าอุดมสมบูรณ์ มีพืชพรรณนานาชนิด รวมทั้งสมุนไพรมะเขือต้นและไม้ล้มลุก ปัจจุบันพื้นที่ทั้งหมดถูกปรับเพื่อทำสวนหรือทำนา บรรดาพืชสมุนไพรยืนต้นแทบไม่พบเห็นแล้วแต่ยังมีสมุนไพรประเภทล้มลุกอยู่ทั่วไป

การประกอบอาชีพ

เนื่องจากเป็นที่ลุ่ม ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีอาชีพหลักทำนา ทำสวน และมีอาชีพเสริม ทำข้าวกล้อง เลี้ยงสัตว์

ประเพณีวัฒนธรรม

ประชากรบ้านนาไร่เดียวส่วนใหญ่อพยพมาจากสุพรรณบุรีจึงมีประเพณีวัฒนธรรมเหมือนหมู่บ้านภาคกลางทั่วไป เช่น งานบุญประเพณีขึ้นปีใหม่ งานเทศกาลสงกรานต์ ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น

สภาพทั่วไปของตำบลวังแฉม

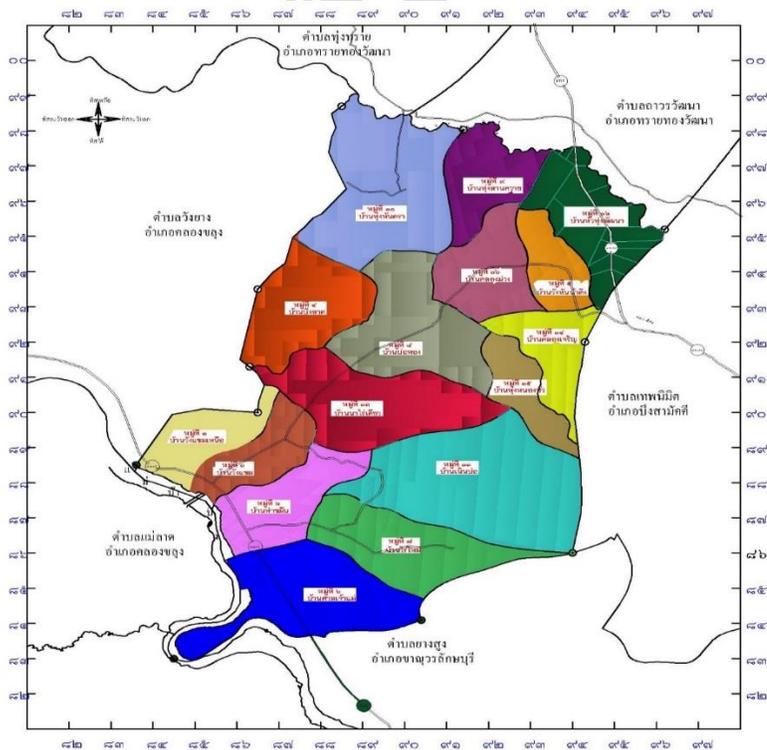
ตำบลวังแฉม เป็นหนึ่งในตำบลของอำเภอกลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร มีอาณาเขตดังนี้

แผนที่ตำบลวังแฉม

อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร

มาตราส่วน ๑ : ๕๐,๐๐๐

๐ ๑ ๒ ๓ ๔ กิโลเมตร

หมู่บ้านวังแฉม	หมู่บ้านวังหันน้ำตึง	บ้านทุ่งลานควาย	บ้านนาไร่เดี๋ยว
บ้านท่าขมิ้น	บ้านศาลเจ้าแม่	บ้านทุ่งหันตรา	บ้านคลองจรัญ
บ้านวังแฉมเหนือ	บ้านไร่ใหม่	บ้านเนินมอ	บ้านทุ่งหนองบัว
บ้านบึงลาด	บ้านบ่อทอง	บ้านหัวทุ่งพัฒนา	บ้านคลองม่วง

ภาพที่ 2.1 แผนที่ตำบลวังแฉม

ตำบลวังแฉมมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การเพาะปลูก มีแม่น้ำปิงไหลผ่าน และอยู่ในเขตชลประทานประกอบด้วยหมู่บ้าน 16 หมู่ ได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านวังแฉม, หมู่ที่ 2 บ้านท่าขมิ้น, หมู่ที่ 3 บ้านวังแฉมเหนือ,
หมู่ที่ 4 บ้านบึงลาด, หมู่ที่ 5 บ้านวังหันน้ำดิ่ง, หมู่ที่ 6 บ้านศาลเจ้าแม่,
หมู่ที่ 7 บ้านไร่ใหม่, หมู่ที่ 8 บ้านบ่อทอง, หมู่ที่ 9 บ้านทุ่งลานควาย,
หมู่ที่ 10 บ้านทุ่งหันตรา, หมู่ที่ 11 บ้านเนินบ่อ, หมู่ที่ 12 บ้านหัวทุ่งพัฒนา,
หมู่ที่ 13 บ้านนาไร่เดียว, หมู่ที่ 14 บ้านคลองเจริญ, หมู่ที่ 15 บ้านทุ่งหนองบัว,
หมู่ที่ 16 บ้านคลองไสยา

มีประชากรทั้งสิ้น 10,222 คน 2,951 ครัวเรือน ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป

บันทึกการเสด็จประพาสต้นและประทับแรมที่ตำบลวังแฉมของรัชกาลที่ 5

เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2449 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จประพาสต้น ครั้งที่ 2 ได้ทรงประทับแรมที่พลับพลาตำบลวังแฉมและได้ทรงบันทึกจดหมายเหตุไว้ซึ่งทำให้ได้เข้าใจในสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านในสมัยนั้นดังนี้

“วันที่ ๑๘ วันนี้ตื่นสายไป แล้วพระวิเชียรพาคคนผมแดงมาให้ดู อันลักษณะผมแดงนั้นเป็นผมม้า แดงอย่างอ่อนหรือเหลืองแก่ ผมที่แดงนี้มาข้างพันธุพ่อ ถ้าผู้หญิงไปได้ผมดำ ลูกออกมาที่ผมดำไปด้วย ผมแดงนั้นเปลี่ยน ๓ อย่าง แรกแดงครั้นอายุมากเข้าก็ดำหม่น ลงแก่ก็เลยขาวทีเดียว บอกพี่ช้วนพันธุว่า ทราบว่าตัวมาแต่เวียงจันทน์ แต่มาก่อนอนุเป็นขบถ จะได้ตั้งอยู่นานเท่าไรไม่ทราบ พูดเป็นไทยประพุดคืออาการก็เรียนไทย เฉพาะมีมากอยู่ที่เมืองขามู ที่กำแพงเพชรนี้มี แต่กระเส็นกระสาย ออกเรือเวลา ๓ โมงตรงเกือบ ๕ โมงจึงได้ขึ้นเรือเหลืองทำกับข้าวแหวะเข้าจอดที่ที่ประทับร้อนเพราะระยะสั้น แต่จอดไปไม่สนุก จึงได้ไปจอดหัวหาดแม่ลาด ซึ่งมีต้นไม้ร่ม กินข้าวและถ่ายรูปเล่นในที่นั้น แล้วเดินทางต่อมา หมายถึงจะข้ามระยะ ไปนอนคลองขลุ้ง แต่เห็นเวลาเย็น ที่พลับพลาตำบลบางแฉมนี้ทำดีตั้งอยู่ที่หาดและพลับพลาหันหน้าต้องลม จึงได้หยุดพอเวลาบ่าย ๔ โมงตรงอาบน้ำ แล้วมีพวกชาวบ้านลงมาหา เล่าถึงเรื่องไปทัพเงี้ยว เวลาเย็นขึ้นไปเที่ยวบนบ้านและไปที่ไร่ ระยะทางเวลาวันนี้ สองฝั่งน้ำระยะบ้านห่างลง มีป่าคั่นมาก แลดูเหมือนจะไม่จับฝั่งตะวันตกเช่นตอนล่าง ๆ มีตะวันตกบ้างตะวันออกบ้าง เช่นบ้านบางแฉมนี้ก็เป็นบ้านหมู่ใหญ่อยู่ฝั่งตะวันออก ราษฎรอยู่ข้างจะซีกลาดกว่าตอนข้างล่าง ไม่ใคร่รู้อะไร สังกัดตามเรื่องราวที่ยื่นเป็นขอไม่ให้ต้องทำอะไร ไม่ให้ต้องเสียอะไรมาก”

บทที่ 3

ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและประสบการณ์เกี่ยวกับ การใช้สมุนไพรพื้นบ้านของผู้วิจัย

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ประกอบด้วย

1. สมุนไพรพื้นบ้าน
2. โรคพื้นฐาน
3. สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน
4. การส่งเสริมการใช้สมุนไพรของภาครัฐ
5. แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดในการวิจัย
8. ประสบการณ์เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรพื้นบ้านของผู้วิจัย

1. สมุนไพรพื้นบ้าน

สมุนไพร (Herbs) เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีประวัติความคู่กันมากับชีวิตของมวลมนุษยชาติ มาช้านาน ตั้งแต่ครั้งสมัยดึกดำบรรพ์ มนุษย์รู้จักใช้ประโยชน์ของสมุนไพรในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งความรู้ และประสบการณ์ในการรักษาโรคนี้ ได้รับการบอกเล่าสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง จนเกิดเป็นยาสมุนไพรใช้รักษาโรคต่าง ๆ และในหลากหลายประเทศ จึงถือได้ว่าสมุนไพร มีความหมายต่อชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะในมิติด้านสุขภาพ อันหมายรวมถึง การส่งเสริมสุขภาพ และการรักษาโรค

พระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 มาตรา 4 ได้ให้ความหมาย สมุนไพร ไว้ว่า ยาที่ได้จากพืชชาติ สัตว์ หรือแร่ ซึ่งมีได้ผสม ปรง หรือแปรสภาพ (บุญศรี นุเกตุและคณะ, 2551, หน้า 7)

การนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ อาจใช้ได้ ทั้งที่อยู่ในสภาพสดหรือแห้ง ซึ่งมี 3 แนวทาง คือ
 แนวทางที่ 1 ใช้เป็นอาหาร เช่น ผักพื้นบ้าน และอาหารสมุนไพรต่าง ๆ
 แนวทางที่ 2 ใช้เป็นยา เช่น ใบมะขามแขกใช้กินเป็นยาระบาย
 แนวทางที่ 3 ใช้ประโยชน์อื่น ๆ เช่น ผลมะกรูดใช้สระผม ตะไคร้หอมใช้ไล่ยุง

การนำสมุนไพรมาใช้เป็นยา ควรคำนึงถึงธรรมชาติของสมุนไพรแต่ละชนิด พันธุ์สมุนไพร สภาพแวดล้อมในการปลูก ฤดูกาลและช่วงเวลาที่เก็บสมุนไพร ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ใช้กำหนด คุณภาพสมุนไพร ซึ่งสมุนไพรแต่ละชนิด ประกอบด้วยสารเคมีหลายอย่าง โดยแบ่งสารเคมีในสมุนไพร ที่ใช้เป็นตัวกำหนดสรรพคุณยาสมุนไพร ออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 7 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 คาร์โบไฮเดรต (Carbohydrates) เช่น แป้ง น้ำตาล รุน น้ำผึ้ง เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 ไขมัน (Lipids) เช่น น้ำมันละหุ่ง น้ำมันมะพร้าว เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 น้ำมันหอมระเหย (Volatile Oil หรือ Essential Oil) พืชสมุนไพรที่มีน้ำมันหอมระเหย ได้แก่ กระเทียม ขิง ขมิ้น พลู ตะไคร้ กานพลู อบเชย เป็นต้น

กลุ่มที่ 4 เรซินและบาลซัม (Resins and Balsams) เช่น ชันสน กำยาน เป็นต้น

กลุ่มที่ 5 แอลคาลอยด์ (Alkaloids) พืชสมุนไพรที่มีแอลคาลอยด์ เป็นส่วนมาก คือ หมาก ลำโพง ชิงโคนา ดอกคิง ระย่อม ยาสูบ กลอย ผีน แสลงใจ เป็นต้น

กลุ่มที่ 6 กลัยโคไซด์ (Glycosides) เป็นสารประกอบอินทรีย์ที่เกิดจาก agycone (หรือ genin) จับกับส่วนที่เป็นน้ำตาล (glycone part) ละลายน้ำได้ดี โครงสร้างของ Agycone มีความแตกต่างกันหลายแบบ ทำให้ประเภทและสรรพคุณทางเภสัชวิทยาของกลัยโคไซด์มีหลายชนิด อาจใช้เป็นยาที่มีประโยชน์ หรือเป็นสารพิษที่มีโทษต่อร่างกาย

กลุ่มที่ 7 แทนนิน (Tannins) เป็นสารที่พบได้ในพืชหลายชนิด มีโมเลกุลใหญ่และโครงสร้างซับซ้อน มีสถานะเป็นกรดอ่อน รสฝาด แทนนิน ถูกใช้เป็นยาฝาดสมาน ยาแก้ท้องเสีย ช่วยรักษาแผลไฟไหม้ และใช้ประโยชน์ในอุตสาหกรรมฟอกหนัง กรณีที่รับประทานแทนนินเป็นประจำ อาจเกิดมะเร็งได้ สมุนไพรที่มีแทนนิน คือ เปลือกทับทิม เปลือกอบเชย ใบฝรั่ง ใบหรือเปลือกกสิเสียด ใบชา เป็นต้น

นอกจากสารเคมีทั้ง 7 กลุ่มดังกล่าว ในพืชสมุนไพร ยังมีสารประกอบอีกหลายชนิด เช่น ไขมัน สเตียรอยด์ (steroid) เป็นต้น ซึ่งสารเหล่านี้บางชนิดก็มีสรรพคุณทางยาเช่นกัน

ส่วนประกอบของพืชสมุนไพร มี 5 ส่วน คือ ราก ลำต้น ใบ ดอก และผล ดังนั้น การใช้สมุนไพรต้องทราบให้แน่ชัดว่า จะนำส่วนไหนของพืชมาใช้ เพราะสารสำคัญในแต่ละส่วนของพืชอาจต่างกัน หากใช้ผิดส่วน นอกจากจะไม่ให้สรรพคุณที่แท้จริงแล้ว อาจก่อให้เกิดโทษได้อีกด้วย

รายละเอียดของส่วนประกอบทั้ง 5 มีดังนี้

ส่วนที่ 1 ราก มีหน้าที่สะสมและดูดซึมอาหารมาเลี้ยงบำรุงต้นพืช ลักษณะของรากมีทั้งรากแก่ รากฝอย การสังเกตรากนั้น ควรดูทั้งรากสดและรากแห้ง ลักษณะภายนอก ขนาดของราก ความเปราะ ของเนื้อราก สี กลิ่น รสของราก การที่จะจำแนกรากสมุนไพร ต้องใช้ความชำนาญ พืชสมุนไพรทั่วไปเราจะสังเกตอย่างคร่าว ๆ และจดจำไว้ แต่ถ้าเป็นสมุนไพรที่ใช้รากมาทำยาจำเป็นต้องสังเกตอย่างละเอียด เพื่อที่จะไม่เก็บสมุนไพรผิดต้นไปรักษาโรค สมุนไพรส่วนที่ใช้ราก เช่น กระจาย แก้อาการท้องอืดท้องเฟ้อ ปลายไหลเผือก แก้ไข้ มะละกอ ใช้ขับปัสสาวะ เป็นต้น

ส่วนที่ 2 ลำต้น เป็นโครงสร้างที่สำคัญของพืช ปกติเกิดบนดิน หรือมีบางส่วนอยู่ใต้ดิน จะประกอบด้วยตา ข้อ และปล้อง ซึ่งจะแบ่งตามลักษณะภายนอก เช่น ประเภทไม้ยืนต้น ไม้พุ่มประเภทหญ้า ประเภทไม้เลื้อย เป็นต้น การสังเกตลำต้น ว่าลำต้นของพืช มีลักษณะเป็นอย่างไร ลักษณะตา ข้อ และปล้องเป็นอย่างไร แตกต่างจากลำต้นของพืชอื่นอย่างไร สมุนไพรส่วนที่ใช้ลำต้นเป็นยา เช่น อ้อยแดง ใช้แก้อาการจุกเสียด บอระเพ็ด แก้ไข้ เป็นต้น

ส่วนที่ 3 ใบ เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของพืช สังเกตรูปร่างของใบ ปลาย ริมเส้น และเนื้อของใบอย่างละเอียด และอาจเปรียบเทียบลักษณะของใบที่คล้ายคลึงกัน ทำให้จำแนกใบได้ชัดเจนยิ่งขึ้น สมุนไพรที่ใช้ใบเป็นยา เช่น กะเพรา ใช้ได้ทั้งใบสดหรือใบแห้ง แก้ปวดท้อง ท้องขึ้น จุกเสียด

ขึ้นเหล็ก รักษาอาการท้องผูก ใบชุมเห็ดเทศ ขี้หรือดำในครกให้ละเอียด เติมน้ำเล็กน้อยใช้รักษาโรคกลากได้

ส่วนที่ 4 ดอก ส่วนประกอบของดอกมีความแตกต่างกัน สังเกตลักษณะอย่างละเอียด เช่น กลีบดอก จำนวนกลีบดอก การเรียงตัวของกลีบดอก รูปร่างของกลีบดอก สี กลิ่น เป็นต้น ส่วนของดอกที่ใช้เป็นยา เช่น น้ำมันหอมระเหยในดอกกานพลู มีฤทธิ์ขับลม ฆ่าเชื้อแบคทีเรีย ฤทธิ์ขับพยาธิ ดีปลี แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ เป็นต้น

ส่วนที่ 5 ผล ผลที่เป็นยา เช่น มะเกลือ ดีปลี มะแว้งต้น กระจวาน เป็นต้น สังเกตลักษณะผลทั้งภายนอกและภายใน นอกจากผล เมล็ดภายในผลยังอาจเป็นยาได้อีก เช่น สะแก พักทอง ฉะนั้น ในการสังเกตลักษณะของผล ควรสังเกตลักษณะรูปร่างของเมล็ดไปพร้อมกันด้วย

ส่วนประกอบทั้ง 5 ส่วน ข้างต้นนี้ จะมีรูปร่างลักษณะ โครงสร้าง และบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไป เช่นเดียวกันกับร่างกายมนุษย์ที่มีอวัยวะแตกต่างกัน และต่างก็ทำหน้าที่ซึ่งไม่เหมือนกัน และสำหรับตัวยาในพืชสมุนไพร จะมากหรือน้อย นอกจากขึ้นกับส่วนประกอบของพืชแล้ว ยังขึ้นกับการเก็บด้วย ซึ่งการเก็บเกี่ยวสมุนไพรที่ใช้เป็นยา ต้องทราบชนิดยา ส่วนที่ใช้เป็นยาได้แก่ ราก ลำต้น ใบ ดอก หรือผล รวมทั้งอายุของพืช

หลักการนำยาสมุนไพรมาใช้ให้ถูกต้อง มีดังนี้ (เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ, 2548, หน้า 15)

1. ใช้ให้ถูกต้อง สมุนไพรมักชื่อพ้องหรือซ้ำกันมาก และสมุนไพรเดียวกัน ในบางท้องถิ่นก็เรียกชื่อไม่เหมือนกัน จึงต้องรู้จักสมุนไพร และใช้ให้ถูกต้อง
2. ใช้ให้ถูกส่วน ต้นสมุนไพรไม่ว่าจะเป็นราก ใบ ดอก เปลือก ผล และเมล็ดจะมีฤทธิ์ไม่เท่ากัน ผลแก่และผลอ่อน ก็จะมีฤทธิ์แตกต่างกัน ดังนั้น จึงต้องรู้ว่าส่วนใดใช้เป็นยาได้
3. ใช้ให้ถูกขนาด สมุนไพรถ้าใช้น้อยไป ก็รักษาไม่ได้ผล แต่ถ้าใช้มากเกินไป ก็อาจเป็นอันตรายหรือเกิดพิษต่อร่างกายได้
4. ใช้ให้ถูกวิธี สมุนไพรบางชนิดต้องใช้สด บางชนิดต้องใช้ปนกับเหล้า บางชนิดต้องใช้ต้ม จึงจำเป็นต้องรู้จักวิธีใช้ให้ถูกต้อง
5. ใช้ให้ถูกกับโรค เช่น ท้องผูก ต้องใช้ระบาย ถ้าใช้ยาที่มีฤทธิ์ฝาดสมานจะทำให้ท้องผูกมากยิ่งขึ้น

หลักทั่วไปในการเก็บสมุนไพร เพื่อใช้ทำยา มีดังนี้

1. ประเภทหัวหรือราก ควรเก็บในช่วงที่พืชหยุดเจริญเติบโต ใบและดอก ร่วงหมด หรือในช่วงต้นฤดูหนาวถึงปลายฤดูร้อน เพราะช่วงนี้รากและหัวมีการสะสมปริมาณของตัวยาไว้ค่อนข้างสูง วิธีการเก็บ ควรใช้วิธีขุดอย่างระมัดระวัง
2. ประเภทใบหรือเก็บทั้งต้น ควรเก็บในช่วงที่พืชเจริญเติบโตมากที่สุด หรือบางชนิดอาจระบุช่วงเวลาการเก็บอย่างชัดเจน เช่น เก็บใบที่ไม่อ่อนหรือแก่จนเกินไป เก็บในช่วงดอกตูม ดอกเริ่มบาน หรือดอกบานเต็มที่ เป็นต้น การกำหนดช่วงเวลาในการเก็บใบจะสัมพันธ์กับใบยาที่มีตัวยามากที่สุด วิธีการเก็บ ใช้วิธีเด็ด เช่น กะเพรา ขลุ่ ฝรั่ง ฟ้าทะลายโจร เป็นต้น
3. ประเภทเปลือกต้นและเปลือกราก เปลือกต้นโดยมากจะเก็บระหว่าง ช่วงฤดูร้อน ต่อกับฤดูฝน ปริมาณยาในพืชสูงและลอกออกง่าย สำหรับการลอกเปลือกต้นนั้น อย่าลอกเปลือกออกทั้งรอบต้น เพราะจะกระทบกระเทือนในการส่งลำเลียงอาหารของพืช อาจทำให้ตายได้ ทางที่ดีที่สุดควรลอกจากส่วนกิ่งและแขนงย่อย ไม่ควรลอกออกจากลำต้นของต้นไม้ หรือใช้วิธีลอกออกในลักษณะครึ่งวงกลม

ส่วนเปลือกกรากเก็บในช่วงต้นฤดูฝนเหมาะที่สุด เนื่องจากการลอกเปลือกต้น หรือเปลือกกราก เป็นผลเสียต่อการเจริญเติบโตของพืช

4. ประเภทดอก โดยทั่วไป เก็บในช่วงที่ดอกเริ่มบาน แต่บางชนิด เก็บในช่วงดอกตูม เช่น กานพลู เก็บในช่วงเปลี่ยนสีเขียวเป็นสีแดง

5. ประเภทผลและเมล็ด พืชสมุนไพรบางอย่างเก็บในช่วงที่ผลยังไม่สุก เช่น ฝรั่ง เก็บผลอ่อน ใช้แก้ท้องร่วง แต่โดยทั่วไปมักเก็บตอนที่ผลแก่เต็มที่ เช่น มะแว้งต้น มะแว้งเครือ คีปลี เมล็ดพริกทอง เมล็ดชุมเห็ดไทย เมล็ดสะแก เป็นต้น

สรุปได้ว่า วิธีการเก็บสมุนไพรเพื่อใช้ทำยาที่มีความสำคัญมาก เพราะการเก็บพืชสมุนไพร แต่ละส่วนประกอบ แต่ละช่วงเวลา ล้วนมีผลต่อคุณภาพและฤทธิ์ของยาทั้งสิ้น สมุนไพรบางชนิด หากเก็บนอกฤดูกาลที่กำหนดไว้ อาจเป็นช่วงมีพิษ เมื่อนำมาใช้ย่อมเป็นอันตรายได้ นอกจากนี้ถ้าเก็บมาใช้ไม่ถูกส่วน ก็อาจไม่ได้ฤทธิ์ของยาตามสรรพคุณที่ต้องการได้

2. โรคพื้นฐาน

โรคพื้นฐาน หมายถึงอาการป่วยที่ประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้เป็นแพทย์หรือผู้มีหน้าที่ดำเนินการทางการแพทย์สามารถวินิจฉัย รักษาและให้ยารักษาป้องกันได้เบื้องต้น หรือเป็นอาการเจ็บป่วยเล็กน้อย ๆ ที่ไม่มีอาการรุนแรงและผู้ป่วยหรือประชาชนทั่วไปสามารถรักษาได้ด้วยตนเอง กลุ่มอาการเหล่านี้ได้แก่

- 1) โรคผิวหนัง
- 2) ผื่นคัน แมลงสัตว์กัดต่อย
- 3) แผลสด ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก
- 4) ปวดศีรษะ ปวดกล้ามเนื้อ เป็นไข้
- 5) แผลในปากและลำคอ
- 6) หวัด คัดจมูก แพ้อากาศ แพ้ฝุ่น หรือขนสัตว์
- 7) อาการไอ มีเสมหะ
- 8) อาการหน้ามืด เป็นลม
- 9) เวียนศีรษะ เมารถ เมาเรือ
- 10) ปวดท้อง ท้องเสีย

- 11) ท้องอืด ท้องเฟ้อ ท้องผูก
- 12) พยาธิลำไส้

3. สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน

การสาธารณสุขมูลฐาน (Primary Health Care : PHC) เรียกชื่อย่อว่า สสม. คือ การดูแลสุขภาพที่จำเป็น ที่ถูกจัดให้เข้าถึงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว และทุกชุมชน โดยการ ขอมรับและการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของทุกคน ด้วยค่าใช้จ่ายที่ไม่เกินกำลังของคนในชุมชนและใน ประเทศจะยอมรับได้ นอกจากนี้ การสาธารณสุขมูลฐาน ยังก่อให้เกิดระบบการผสมผสานระหว่าง ระบบบริการสาธารณสุขของประเทศกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นธรรม โดยมีระบบ บริการสาธารณสุขเป็นแกนกลาง โดยถือเป็นกลวิธีที่เพิ่มขึ้นจากระบบบริการสาธารณสุข ซึ่งมีอยู่ แล้วในระดับตำบลและหมู่บ้าน ผสมผสานเข้ากับงานด้านการรักษาพยาบาล การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกัน โรค และการฟื้นฟูสภาพที่ดำเนินการโดยประชาชน โดยมุ่งใช้วิธีการท้องถิ่น และวิธีการ หรือเทคโนโลยีที่เหมาะสม โดยมีผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (พสส.) และอาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.)เป็น ผู้ประสานงาน

สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน ได้ประกาศใช้โดยคณะกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน สังกัดกระทรวงสาธารณสุขมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 จนถึงปัจจุบันมีสมุนไพรเดี่ยวที่ประกาศใช้ในงานสาธารณสุขมูลฐานทั้งสิ้น 67 ชนิด ดังนี้

- 1) กะเพรา (*Ocimum sanctum* Linn.)
- 2) กระจับปี่แดง (*Hibiscus sabdariffa* Linn.)
- 3) กระจับปี่ (Bosenbergia pandurata Holtt.)
- 4) กระเทียม (*Zingiber zerumbet* Smith.)
- 5) กระเทียม (*Allium sativum* Linn.)
- 6) กระวานไทย (*Amomum krevanh* Pierre.)
- 7) กานพลู(*Eugenia caryophyllus* Bullock et Harrison.)
- 8) กลั้วน้ำว้า (*Musa sapientum* Linn.)
- 9) แก้ว (*Murraya paniculata* Jack.)
- 10) ข่า (*Languas galanga* Sw.)
- 11) ขิง (*Zingiber officinale* Roscoe.)

- 12) จี้เหล็ก (*Cassia siamea* Britt.)
- 13) ขมิ้น (*Curcuma longa* Linn.)
- 14) ขลุ่ (*Pluchea indica* Less.)
- 15) ข่อย (*Streblus aspers* Lour.)
- 16) กุณ (*Cassia fistula* Linn.)
- 17) ชุมเห็ดเทศ (*Cassia fistula* Linn.)
- 18) ดีป्ली (*Piper chaba* Hunt.)
- 19) คำลิ่ง (*Coccinia grandis* (Linn.) Voigt.)
- 20) ตะไคร้ (*Cymbopogon citratus* Stapf.)
- 21) เทียนบ้าน (*Impatiens balsamina* Linn.)
- 22) ทองพันชั่ง (*Rhinacanthus nasutus* Kurz.)
- 23) ทับทิม (*Punica granatum* Linn.)
- 24) น้อยหน่า (*Annona squamosa* Linn.)
- 25) บอระเพ็ด (*Tinospora crispa* Miers ex Hook. F & Thoms.)
- 26) บัวบก (*Centella asiatica* (Linn.) Urban)
- 27) ฝรั่ง (*Psidium guajava* Linn.)
- 28) ผักคราดหัวแหวน (*Spilanthes acmella* (Linn.) Murr.)
- 29) ผักนึ่งทะเล (*Ipomoea pes-caprae* (Linn.) R. Br.)
- 30) เพกา (*Oroxylum indicum* Vent.)
- 31) พญาขอ (*Clinacanthus nutans* (Burm. f.) Lindau.)
- 32) พลุ (*Piper betle* Linn.)
- 33) ไพล (*Zingiber purpureum* Rose.)
- 34) พริกไทย (*Piper nigrum* Linn.)
- 35) ฟักทอง (*Cucurbita moschata* Decne.)
- 36) ฟ้าทะลายโจร (*Andrographis paniculata* Wall. Ex Nees.)
- 37) มะเกลือ (*Diospyros mollis* Griff.)
- 38) มะขาม (*Tamarindus indica* Linn.)
- 39) มะขามแขก (*Cassia augustifolia* Vahl.)

- 40) มะขามป้อม (*Phyllanthus emblica* Linn.)
- 41) มะคำดีควาย (*Sapindus rarak* A.DC.)
- 42) มะนาว (*Citrus aurantifolia* Swing.)
- 43) มะพร้าว (*Cocos nucifera* Linn.)
- 44) มะระขี้นก (*Momordica charantia* Linn.)
- 45) มะแว้งเครือ (*Solanum trilobatum* Linn.)
- 46) มะแว้งต้น (*Solanum indicum* Linn.)
- 47) มะหาด (*Artocarpus lakoocha* Roxb.)
- 48) มังคุด (*Garcinia mangostana* Linn.)
- 49) แมงลัก (*Ocimum basilicum* Linn. Forma citatum Back.)
- 50) ขอ (*Morinda citrifolia* Linn.)
- 51) เร่ว (*Amomum xanthioides* Wall.)
- 52) เล็บมือนาง (*Quisqualis indica* Linn.)
- 53) ว่านมหากาฬ (*Gynura pseudochina* DC. var. hispida Thv.)
- 54) ว่านหางจระเข้ (*Aloe vera* Linn. var. chinensis (Haw.) Berg.)
- 55) สับปะรด (*Ananas comosus* Merr.)
- 56) สะเดา (*Azardirachta indica* A. Juss var. siamensis Valetton)
- 57) เกล็ดพังพอน (*Barleria lupulina* Lindl.)
- 58) สีสียดเหนื่อ (*Acacia catechu* Willd.)
- 59) หญ้าคา (*Imperata cylindrica* Beauv.)
- 60) หัวหมู (*Cyperus rotundus* Linn.)
- 61) อ้อยแดง (*Saccharum officinarum* Linn.)
- 62) ชุมเห็ดไทย
- 63) น้ำแข็ง
- 64) ปลาไหลเผือก
- 65) ย่านาง
- 66) สะแก
- 67) หญ้าหนวดแมว

แนวทางการนำสมุนไพรมาใช้ในสาธารณสุขมูลฐานจะเน้นให้ประชาชนมีความรู้ในการป้องกันและรักษาตัวเองในโรคสามัญที่สามารถรักษาตนเองได้ ทำให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง ดังนั้นการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรและการเผยแพร่สู่ประชาชน จึงนับได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญของการสาธารณสุขมูลฐาน จึงเป็นสิ่งที่ดีกว่าที่ควรจะมีเครื่องมือเพื่อรองรับงาน ด้านการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพร ที่ได้รับการยอมรับในการรักษาโรค และอาการในเบื้องต้น ก่อนที่จะจำเป็นต้องเข้ารับบริการของระบบสาธารณสุขอื่น ๆ

4. การส่งเสริมการใช้สมุนไพรของภาครัฐ

การแพทย์แผนไทยเป็นการแพทย์ที่ดูแลสุขภาพคนไทยมานานนับพันปี จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่ามีการใช้ยาจากสมุนไพรในการรักษาโรคในอาโรคยศาลากว่า 100 แห่ง ซึ่งสร้างในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ของอาณาจักรขอม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยมาตั้งแต่ก่อนตั้งกรุงสุโขทัย องค์ความรู้การแพทย์แผนไทยได้รับอิทธิพลจากความเชื่อทางพุทธศาสนาในเรื่องของธาตุสี่และขันธุ์ห้า และได้พัฒนามาตลอดช่วงประวัติศาสตร์ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสุโขทัยและรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการรวบรวม สังคายนา บันทึกองค์ความรู้การแพทย์แผนไทย ตำรับยาไทย การนวดไทยเป็นจารึก คัมภีร์ และตำราการแพทย์แผนไทยต่าง ๆ

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการก่อตั้งโรงพยาบาลศิริราช ซึ่งเป็นโรงพยาบาลการแพทย์แผนตะวันตกแห่งแรกของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2430 ได้มีทั้งการรักษาพยาบาลด้วยการแพทย์แผนไทยและการเรียนการสอนการแพทย์แผนไทยควบคู่ไปกับการรักษาและการเรียนการสอนการแพทย์แผนตะวันตกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2432 แต่เป็นที่น่าเสียดายที่บริการและการเรียนการสอนการแพทย์แผนไทยต้องยุติลงในราวปี พ.ศ. 2458 ทำให้การแพทย์แผนตะวันตกเข้ามามีบทบาทเต็มที่ในระบบการแพทย์และสาธารณสุขของประเทศ ขณะที่บทบาทของการแพทย์แผนไทยในการดูแลสุขภาพคนไทยลดน้อยลงมากตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2520 องค์การอนามัยโลกได้จัดประชุมทำแผนงานเพื่อส่งเสริมและพัฒนาการแพทย์ดั้งเดิม ตามมาด้วยการออกปฏิญญาอัลมา-อาตา ในปี พ.ศ. 2521 โดยองค์การอนามัยโลกขอให้ประเทศสมาชิกใช้การแพทย์ดั้งเดิมและยาจากสมุนไพรเป็นส่วนหนึ่งของงานสาธารณสุขมูลฐาน มีผลให้บทบาทของสมุนไพรในการดูแลสุขภาพของประชาชนได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยกระทรวงสาธารณสุขได้คัดเลือกและส่งเสริมการใช้ยาจากสมุนไพรในงานสาธารณสุข

ฐานตามที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ได้ระบุให้มีการส่งเสริมสุขภาพด้วยการพัฒนาภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน เช่น การแพทย์แผนโบราณ สมุนไพร และการนวด และผสมผสานเข้ากับระบบบริการการแพทย์แผนปัจจุบัน และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้ระบุในหัวข้อยุทธวิธีการเพิ่มประสิทธิภาพ คุณภาพ และความสามารถในการเข้าถึงระบบบริการสาธารณสุข โดยให้สนับสนุนการพัฒนาการแพทย์แผนไทย เพื่อให้สามารถผสมผสานเข้าในระบบสาธารณสุขการส่งเสริมการพัฒนาการแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือกและการใช้ประโยชน์จากยาสมุนไพรได้เป็นส่วนหนึ่งของมาตรการสร้างเสริมสุขภาพของคนไทยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อมาจนถึงฉบับที่ 11 ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2555-2559) โดยสอดคล้องกับ “แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ซึ่งเป็นแนวปรัชญาที่นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 8 เป็นต้นมา

ในปี พ.ศ. 2532 กระทรวงสาธารณสุขด้วยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีได้จัดตั้ง “ศูนย์ประสานงานการแพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย” ขึ้น เพื่อเป็นองค์กรประสานงานการพัฒนาการแพทย์แผนไทยภายในกองแผนงาน สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข โดยมีหน้าที่วางนโยบายและแนวทางในการพัฒนาการแพทย์แผนไทย โดยทำงานประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ต่อมากระทรวงสาธารณสุขจึงได้จัดตั้ง “สถาบันการแพทย์แผนไทย” เป็นหน่วยงานระดับกองโดยให้สังกัดกรมการแพทย์ และเป็นหน่วยงานภายในกรมการแพทย์อย่างไม่เป็นทางการ เมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2536 โดยโอนบทบาทหน้าที่และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานเดิมมาสังกัดหน่วยงานใหม่ และมีพิธีเปิด “สถาบันการแพทย์แผนไทย” อย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2536 โดยใช้สำนักงานของโรงพยาบาลสงฆ์ เขตราชเทวี กรุงเทพมหานครเป็นสถานที่ปฏิบัติงาน

สถาบันการแพทย์แผนไทย ได้เริ่มต้นจัดทำและผลักดัน (ร่าง) พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 จน พ.ร.บ. ฉบับนี้ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542 เล่ม 110 ตอน 120 ซึ่งมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กำหนดให้สถาบันการแพทย์แผนไทยสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการต่าง ๆ เกี่ยวกับการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรไทย สถาบันการแพทย์แผนไทยจึงได้ย้ายจากอาคาร 4 ชั้น 4 กรมการแพทย์มาอยู่ ณ อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและศูนย์ฝึกอบรมด้านการแพทย์แผนไทย (อาคารหมอเพ็ญญา ทรัพย์เจริญในปัจจุบัน) เมื่อปี พ.ศ. 2544 และมีพิธีเปิดอาคารอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2545

จุดก้าวกระโดดของสถาบันการแพทย์แผนไทยคือการได้ก้าวสู่การเป็นกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก โดยได้เกิดขึ้นเมื่อผู้บริหารกระทรวงสาธารณสุขเห็นความสำคัญของการแพทย์แผนไทย ประกอบกับมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2545 โดยรัฐบาลกำหนดความจำเป็นและขอบเขตเกี่ยวกับการปฏิรูประบบราชการ มีผลให้เกิดการปฏิรูปโครงสร้างบทบาทภารกิจ อัตรากำลังด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกขึ้น โดยโอนหน่วยงานสถาบันการแพทย์แผนไทย ศูนย์ความร่วมมือการแพทย์แผนไทยจีน และศูนย์ประสานงานการแพทย์ทางเลือกให้มาสังกัดกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกที่ตั้งขึ้นใหม่ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 (ลงวันที่ 3 ตุลาคม 2545) และกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข (ลงวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2545)

บทบาทของภาครัฐดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นการเพิ่มการใช้สมุนไพรในระบบสุขภาพ ในการรักษาโรคและเสริมสร้างสุขภาพ และ เสริมสร้างพื้นฐานการพัฒนาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรไทยให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบสุขภาพของ ประเทศในระยะยาว

5. แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย พ.ศ. 2560-2564

ในปัจจุบันความต้องการใช้สมุนไพรในประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องจากความสนใจในการดูแลสุขภาพด้วยผลิตภัณฑ์ จากธรรมชาติและสมุนไพรสามารถเปลี่ยนเป็นผลิตภัณฑ์ได้หลากหลาย เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคโดยอุตสาหกรรมสมุนไพรได้รับการคาดการณ์ว่าเป็นอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพ และสามารถสร้างความยั่งยืนในฐานะส่วนหนึ่งของ อุตสาหกรรมเป้าหมาย ทั้งอุตสาหกรรมที่มี ศักยภาพและกลไกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่ออนาคต นอกจากนี้ ยังเกิดจากการเปลี่ยนแปลง บริบทที่คาดการณ์ว่า จะส่งผลต่อความยั่งยืนของ ระบบเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต ทั้งในส่วนของ ลักษณะการเจ็บป่วย และการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ของประเทศไทยในอนาคตอันใกล้ส่งผลให้มี แนวคิดในการใช้สมุนไพรเพื่อเป็นทางเลือกในการ รักษาโรคและเสริมสร้างสุขภาพ ซึ่งช่วยสร้างความ มั่นคงทางด้านสุขภาพ และการลดภาระค่าใช้จ่าย ด้านสุขภาพ อีกทางหนึ่งด้วย

ในประเทศไทย พืชสมุนไพรที่ชุมชน รู้จักสรรพคุณและนำมาใช้ประโยชน์มีประมาณ 1,800 ชนิดและมี 300 ชนิด ที่เป็นวัตถุดิบสมุนไพร ที่หมุนเวียนในท้องตลาดซึ่งมีความต้องการ แต่อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการสมุนไพรที่ไม่เป็น ระบบที่ผ่านมาส่งผลให้เกิดการขาดแคลนวัตถุดิบ หลายชนิด คุณภาพวัตถุดิบไม่ผ่านมาตรฐาน และ ปัญหาด้านการกำหนดมาตรฐานคุณภาพวัตถุดิบ ขณะที่ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมสมุนไพรส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดเล็กที่มีความสามารถในการแข่งขันน้อย ทำให้สัดส่วน สถานประกอบการผลิตสมุนไพรที่ผ่านการรับรองมาตรฐานการผลิตต่อทั้งหมดนั้นน้อยมาก (ร้อยละ 4.47) จำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมให้ได้รับรองมาตรฐานการผลิต รวมถึงให้ความช่วยเหลือด้าน เงินทุนเพื่อให้เกิดศักยภาพตามกำหนด ด้านตลาดสมุนไพรไทยพบว่ามีปัญหาจากความท้าทายจาก การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนและข้อตกลงทางการค้าที่เป็นอุปสรรคต่อการผลิต และจำหน่ายสินค้า ด้านการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนาสมุนไพร พบว่ายังค่อนข้างกระจุกกระจาย และไม่เพียงพอ ต่อการรองรับการพัฒนาสมุนไพรของประเทศรวมทั้ง การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรในการ ส่งเสริมสมุนไพรไทยที่ผ่านมามี

ทิศทางที่ชัดเจน ทำให้การพัฒนาสมุนไพรที่เกิดขึ้นไม่สามารถ นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์อย่างที่ ตั้งใจได้นอกจากนี้แม้ว่า สมุนไพรจะเป็นประเด็นที่ถูกกล่าวถึงอย่างต่อเนื่อง และผู้ที่เกี่ยวข้องในเชิงนโยบายในหลายระดับได้ให้ความสำคัญ แต่การดำเนินการที่ผ่านมา ยังมี ลักษณะแบบชั่วคราว ไม่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและถาวร เกิดการดำเนินการซ้ำซ้อน ตลอดจนเกิดอุปสรรคจากกฎระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทำให้การพัฒนาสมุนไพรที่ผ่านมามี ไม่สามารถบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้

สถานการณ์และความท้าทายเหล่านี้นำไปสู่ การกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาสมุนไพรไทยที่ เป็นวัตถุประสงค์ของแผนแม่บท ซึ่งประกอบด้วย

- (1) พัฒนาสมุนไพรต่อยอดทั้งด้านการรักษาและผลิตภัณฑ์ประเภทอื่น
- (2) สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ที่จะมีความ เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมและภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ
- (3) การขับเคลื่อนงานอย่างเป็นระบบเพื่อทำให้เกิดการพัฒนาสมุนไพรไทยอย่างเชื่อมโยงและครบวงจร
- (4) ทำให้เกิดความร่วมมือจากหลาย หน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน

โดยคณะกรรมการ อำนวยการ และคณะกรรมการดำเนินการยกร่างแผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย พ.ศ. 2560-2564 แผนแม่บทฉบับนี้นอกจากจะมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมและรักษาภูมิปัญญา อันทรงคุณค่าที่เกี่ยวกับสมุนไพรไทยแล้ว ยังมี เป้าหมายเพื่อพัฒนาการผลิตและ

ใช้ประโยชน์ สมุนไพรไทยอย่างมีคุณภาพ เต็มประสิทธิภาพ และ ครบวงจร ซึ่งจะส่งผลต่อความมั่นคง มั่งคั่ง และ ยั่งยืนของสมุนไพรไทยและการสร้างมูลค่าเพิ่มทาง เศรษฐกิจของไทย

เป้าหมายสำคัญของแผนแม่บทฉบับนี้คือ

1. ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่ส่งออกวัตถุดิบสมุนไพรคุณภาพและผลิตภัณฑ์สมุนไพร ชั้นนำของภูมิภาค ASEAN ภายในปีพ.ศ. 2564

2. มูลค่าของวัตถุดิบสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรภายในประเทศเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 1 เท่าตัว ภายในปีพ.ศ. 2564

โดยแผนแม่บทได้กำหนดให้มียุทธศาสตร์ในการบรรลุตามเป้าหมาย 4 ยุทธศาสตร์ คือ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมผลิตผลของสมุนไพรไทยที่มีศักยภาพตามความต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ โดยมีเป้าประสงค์ของยุทธศาสตร์นี้คือ ส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร แปรรูปเบื้องต้นอย่างมีคุณภาพ ปริมาณวัตถุดิบสมุนไพรที่มีคุณภาพมีความเพียงพอใกล้เคียงต่อความต้องการใช้ของผู้ประกอบการ อุตสาหกรรม และอนุรักษ์สมุนไพรไทยให้คงไว้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาอุตสาหกรรมและการตลาดสมุนไพรให้มีคุณภาพระดับสากล โดยมีเป้าประสงค์ของ ยุทธศาสตร์นี้คือ ผลิตภัณฑ์สมุนไพรมีศักยภาพในการแข่งขันทางการตลาดทั้งในและต่างประเทศ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคและการสร้างเสริมสุขภาพ โดยมีเป้าประสงค์ของ ยุทธศาสตร์นี้คือ เพิ่มการใช้สมุนไพรในระบบสุขภาพ ในการรักษาโรคและเสริมสร้างสุขภาพ และ เสริมสร้างพื้นฐานการพัฒนาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรไทยให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบสุขภาพของ ประเทศในระยะยาว

ยุทธศาสตร์ที่ 4 สร้างความเข้มแข็งของการบริหารและนโยบายภาครัฐเพื่อการขับเคลื่อนสมุนไพรไทยอย่างยั่งยืน โดยมีเป้าประสงค์ของยุทธศาสตร์นี้คือ ประเทศไทยมีกลไกในการพัฒนาสมุนไพรที่มีศักยภาพเพื่อ สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจของประเทศ

จึงเป็นที่หวังได้ว่า แผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 – 2564 ซึ่งจัดทำโดยประชาธิรัฐอย่างบูรณาการ ฉบับนี้จะเป็นแนวทางการกำหนดภารกิจแผนงาน ของส่วนราชการและองค์กรภาคเอกชนสู่การ ขับเคลื่อนอย่างเป็นเอกภาพตลอด 5 ปีข้างหน้า เพื่อให้สมุนไพรไทยเป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ของประเทศไทยต่อไปในอนาคต เป็นผู้นำ ผลิตภัณฑ์สมุนไพรของภูมิภาคอาเซียน อันจะนำมาสู่ความมั่นคงทางสุขภาพ ความมั่งคั่งและยั่งยืนของ เศรษฐกิจไทยต่อไป

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการส่งเสริมและการใช้สมุนไพรไทยได้มีผู้ศึกษาไว้มากมายซึ่งในที่นี้จะได้นำเสนอเพียงบางส่วนของงานวิจัยดังนี้

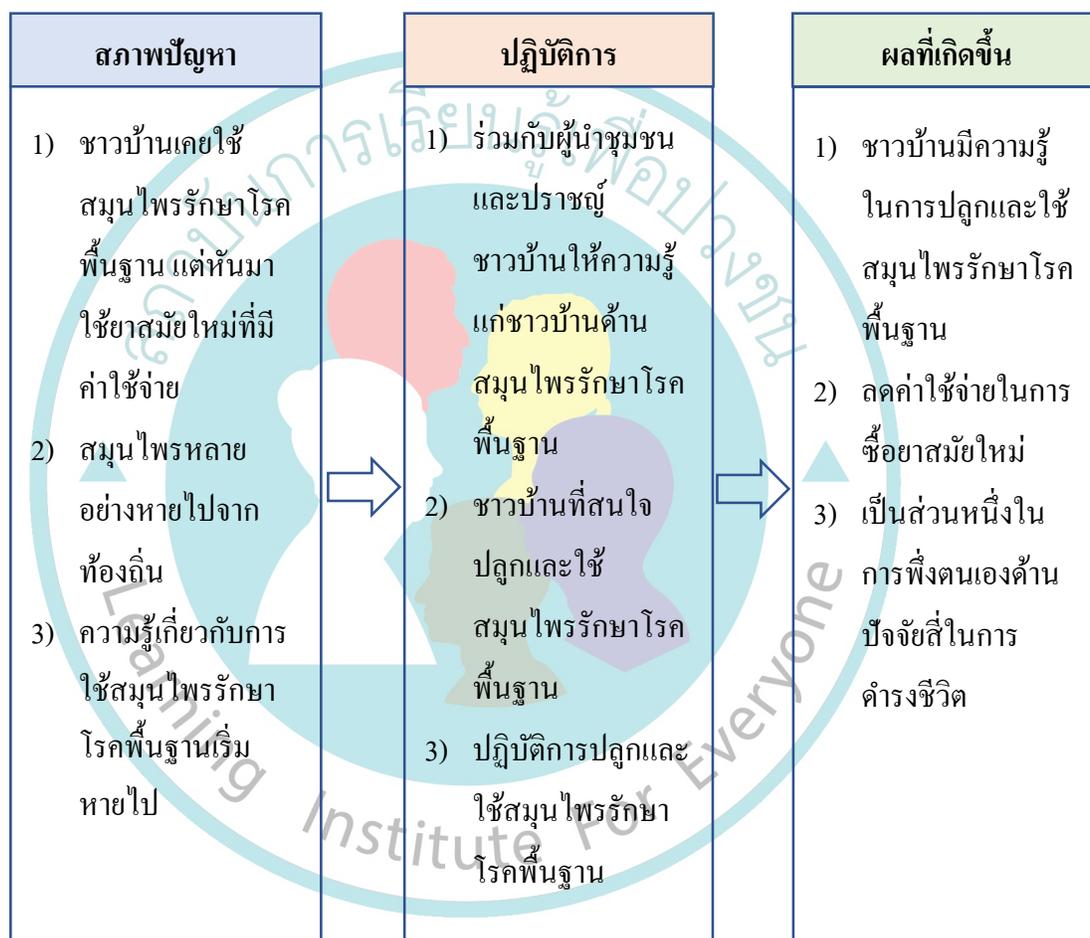
มาลัย กมลสกุลชัย (2559, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทและความเชื่อมั่นของผู้บริโภคที่มีต่อสมุนไพรไทยโดยใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจด้วยการออกแบบสอบถามผู้บริโภคจำนวน 403 ชุด ผลการวิจัยพบว่าความเชื่อมั่นของผู้บริโภคต่อสมุนไพรไทยให้ความเชื่อมั่นว่ารู้สึกรักภูมิใจต่อการใช้สมุนไพรไทยสมุนไพรไทยบางชนิดสามารถรักษาโรคได้ และสถานพยาบาลทั้งรัฐบาลและเอกชนควรให้การสนับสนุนการรักษาโรคด้วยสมุนไพรไทย สิ่งที่การวิจัยพบคือผู้บริโภคไม่เห็นด้วยที่ว่าการใช้สมุนไพรไทยเป็นเรื่องที่ล้าสมัยและใช้เฉพาะกับคนในบางชุมชนเท่านั้น

เบญจวรรณ เหมือนตา และรัฐพร บุญสุข (2553) ได้ทำการวิจัยเรื่องการใช้สมุนไพร ในงานสาธารณสุขมูลฐานเพื่อการดูแลสุขภาพของประชาชน ในชุมชนตำบลไม้เค็ด อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี โดยทำการสำรวจข้อมูลการใช้สมุนไพรสาธารณสุขมูลฐานของประชาชน จำนวน 30 คน พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่นิยมใช้สมุนไพรในการดูแลตนเองเบื้องต้น 67.9% และนิยมใช้สมุนไพรในการดูแลตนเองเบื้องต้น 32.1% ผลลัพธ์จากการใช้สมุนไพร พบว่าใช้แล้วอาการดีขึ้น 77.5% อาการหายขาดคิดเป็น 19% ส่วนอาการไม่ดีขึ้นคิดเป็น 2.5% ในส่วนเหตุผลของการไม่นิยมใช้สมุนไพร คือ ไม่ทราบถึงสรรพคุณสมุนไพร รูปแบบการใช้ไม่สะดวกและคนบางกลุ่มนิยมไปรักษาที่โรงพยาบาล และรับประทานยาแผนปัจจุบันอยู่ และในส่วนเหตุผลของการนิยมใช้สมุนไพรสาธารณสุขมูลฐานในการดูแลตนเอง เพราะถือว่าสมุนไพรเป็นสิ่งใกล้ตัว หาได้ง่ายตามชุมชนและยังมีความรู้เกี่ยวกับสรรพคุณสมุนไพร เมื่อใช้แล้วอาการก็ดีขึ้น

สุกิจ ไชยชมภู (2555, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สมุนไพรรักษาโรค ของประชาชน ในเขต 11 กระทรวงสาธารณสุข จากผลการศึกษามีข้อเสนอแนะคือควรมีนโยบาย ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนใช้สมุนไพรรักษาโรคเพิ่มขึ้น โดยสนับสนุนให้มีการใช้สมุนไพรรักษาโรคเป็นทางเลือกหนึ่งในการดูแลสุขภาพสำหรับประชาชน ทุกกลุ่มรายได้ และควรจัดกิจกรรมหรือการอบรมเผยแพร่ข้อมูล ส่งเสริมพฤติกรรมการใช้สมุนไพรรักษาโรค เพื่อสร้างทัศนคติที่ดีต่อการใช้สมุนไพรรักษาโรค สนับสนุนให้มีการใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวัน การสร้างแหล่งสมุนไพร ที่สามารถนำมาใช้ได้สะดวก และ มีการสนับสนุนทางสังคมด้านการใช้สมุนไพร

7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลชุมชน แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งประสบการณ์เดิมของผู้วิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

8. ประสบการณ์เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรพื้นบ้านของผู้วิจัย

ประสบการณ์เกี่ยวกับสมุนไพรของผู้วิจัยมีหลายเรื่องเนื่องจากสมุนไพรมีสรรพคุณหลายด้าน ผู้วิจัยจะได้จัดแบ่งเป็นเรื่องได้ดังนี้

การรักษาบาดแผล

จากประสบการณ์ของผู้วิจัยเกี่ยวกับการใช้สมุนไพร โดยระหว่างปี พ.ศ. 2550 - 2555 ผู้วิจัยทำสวนส้มและมะละกอบ้านโนนมะกอก ตำบลท่ามะเขือ อำเภอลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร โดยเช่าที่ดินของคนในท้องถิ่นนั้นและมีคนงานเป็นแรงงานต่างด้าวชาวเมียนมาอายุ 30 ปีเศษจำนวน 5 คน คนงานเหล่านี้เวลาถูกมีดบาด หรือเกิดบาดแผลจากการถูกหนามหรือตอไม้ หรือบางครั้งเท้าถูกเศษแก้ว บาดแผลเลือดพุ่งกระชูด เขาจะให้เพื่อนคนงานด้วยกันไปหาเก็บต้นกะเม็งตัวเมียตามร่องสวนมาจำนวนหนึ่ง ล้างน้ำให้สะอาดแล้วขยี้ทั้งต้นทั้งใบปิดปากแผล ในเวลาไม่เกิน 1-2 นาทีเลือดจะหยุดไหลทันทีและผ่านไป 2-3 วัน ปากแผลจะหดเล็กลงโดยไม่ต้องใช้ยาแดง ทิงเจอร์ใส่แผลใด ๆ ทั้งสิ้น

อยู่มาวันหนึ่งมีคนงานเมียนมาคนหนึ่งถูกหม้อหุงข้าวที่กำลังร้อนจัดนาบที่ท้องแขน เขาก็ใช้กะเม็งตัวเมียมาล้างน้ำให้สะอาดแล้วขยี้ให้ละเอียดแล้วแปะที่รอยไหม้แดง ทิ้งไว้สักพักก็หายแสบร้อนเวลาผ่านไป 2-3 ชั่วโมงก็เปลี่ยนยาโดยขยี้กะเม็งตัวเมียที่ล้างน้ำสะอาดแล้วแปะใส่ใหม่ สังเกตว่าวันถัดมารอยไหม้แดงทุเลาลงอย่างเห็นได้ชัด เขาทำซ้ำอย่างนี้อีกหนึ่งวันแผลก็หายสนิท

การรักษาอาการดีซ่าน ตับอักเสบ

ในปี 2559 คนงานเมียนมาซึ่งเป็นกรรมกรแบกปุ๋ยที่ร้านของผู้วิจัย (หจก. ชีระเคมีเกษตร เลขที่ 44-48 หมู่ 10 ต.หนองโรง อ.หนองแค จ.สระบุรี) ชื่อ นายชอ ลิน ไน เป็นคนชอบดื่มสุราขาวทุกเย็นหลังเลิกงานบางวันดื่มมากบางวันน้อย วันหนึ่งเพื่อนคนงานมาแจ้งขอลาหยุดงานเนื่องจากป่วยตัวเหลือง ตาเหลือง ปัสสาวะไม่ออก ผู้วิจัยจึงให้เก็บต้นกะเม็งสด ที่ปลูกอยู่หน้าบ้านมาหนึ่งกำมือ และเก็บหญ้าหนวดแมวสด ๆ ที่ปลูกอยู่บริเวณเดียวกันอีกหนึ่งกำมือ นำมาล้างน้ำให้สะอาดแล้วต้มด้วยน้ำ 3 ลิตรจนเหลือน้ำ 1.5 ลิตร แล้วให้นายชอ ลิน ไน รับประทานครั้งละ 250 ซีซี เช้าเย็น

วันแรกที่รับประทานเริ่มทุเลา ปัสสาวะออก วันที่สองอาการตัวเหลืองตาเหลืองลดลง วันที่สามหน้าตาแจ่มใสเป็นปรกติ ทั้งนี้เพราะกะเม็งตัวเมียมีสรรพคุณแก้ดีซ่าน รักษาตับอักเสบได้ดี สำหรับหญ้าหนวดแมวช่วยขับปัสสาวะและนิ่วในถุงน้ำดี ผู้วิจัยพบว่า กะเม็งตัวเมียมีสรรพคุณตามตำราโบราณที่สืบทอดกันมา แรงงานต่างด้าวชาวเมียนมาเหล่านี้ใช้ชีวิตอยู่ในชนบทของประเทศเมียนมา

อย่างเร็นแค้น เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยต้องพึ่งตนเองด้วยการหาสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมา บำบัดรักษาอาการต่าง ๆ เมื่อเข้ามาทำงานในประเทศไทยเวลาเจ็บป่วยก็จะเสาะหาสมุนไพรใกล้ตัวที่มี อยู่ใน

บริเวณใกล้เคียงมารักษาตนเองโดยเฉพาะกะเม็งตัวเมียที่นิยมใช้รักษาอาการบาดเจ็บ น้ำกัดเท้า ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก และ โรคตับอักเสบ ดีซ่าน ซึ่งมีขึ้นเองตามธรรมชาติข้างท้องร่องส่วนที่ ชุ่มน้ำ

กะเม็งตัวเมีย (เงาะ ใหม่ บีน ในภาษาเมียนมา) เวลารับประทานอาหารแล้วฟันไปกัดถูกลิ้น หรือกระพุ้งแก้ม ทำให้เจ็บแสบรับประทานอาหารได้ลำบาก แรงงานชาวเมียนมาจะใช้ใบกะเม็งตัวเมีย สด ๆ ล้างน้ำให้สะอาด 3-4 ใบมาเคี้ยวให้แหลกแล้วอมไว้สักครู่อาการเจ็บแสบจะหายไป สามารถทาน อาหารรสจัด ๆ ได้ต่อไป

สำหรับผู้ที่เป็นสิ่วตามใบหน้าหรือตามลำตัวเกิดเป็นตุ่มหนอง ให้ใช้กะเม็งตัวเมียสด ๆ ทั้งต้น และใบล้างน้ำให้สะอาดแล้วขี้ให้ละเอียดนำมาปิดแต้มตามหัวสิ่วหรือตุ่มหนองจะรู้สึกแสบเล็กน้อย ทั้งไว้ข้ามคืนแล้วล้างออก ทำซ้ำ 2-3 ครั้ง สิ่วหรือตุ่มหนองจะยุบแห้งหายเอง

ภาพที่ 3.2 นายชอ ลิน ไน คนงานชาวเมียนมา ตัวเหลืองตาเหลืองในมือถือต้นกะเม็งตัวเมีย และต้นหญ้าหนวดแมว ภาพนี้ก่อนต้มสมุนไพรสองชนิดนี้รับประทาน (ได้รับอนุญาตเผยแพร่ได้จากนายชอ ลิน ไน แล้ว)

ภาพที่ 3.3 นายชอ ลิน ไน หลังจากรับประทานสมุนไพรกะเม็งตัวเมียและหญ้าหนวดแมว แล้ว 7 วัน (ได้รับอนุญาตเผยแพร่ได้จากนายชอ ลิน ไน แล้ว)

เมื่อต้นปี 2559 ผู้วิจัยได้ลงที่ตำบลวังแฉม อำเภอลองโขง จังหวัดกำแพงเพชร ได้สำรวจพื้นที่โดยทั่วไปโดยเฉพาะที่หมู่ 13 บ้านนาไร่เดียว พบพืชสมุนไพรประเภทหญ้าและไม้ล้มลุกหลายชนิดที่สามารถนำมาเป็นยาสมุนไพรได้ โดยเฉพาะกะเม็ง (ตัวเมีย) ที่มีขึ้นเองตามธรรมชาติอยู่มากมาย แต่ชาวบ้านไม่รู้จักชื่อ ชนิด ประโยชน์และสรรพคุณของกะเม็ง (ตัวเมีย) นี้เลย ผู้วิจัยได้พบกับนายชัยวัฒน์ พันธุ์วิทยากุล ซึ่งเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแฉมเพื่อศึกษาแนวทางส่งเสริมให้สมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านรู้จักชื่อ ชนิด ประโยชน์ สรรพคุณของกะเม็ง (ตัวเมีย) เพื่อนำมาใช้ในการรักษาอาการบาดเจ็บจากการถูกของมีคมบาด หรือถูกวัสดุหรือเครื่องมือทางการเกษตรที่มันแทง เกิดบาดแผล หรือเกิดจากไฟไหม้ น้ำร้อนลวก อาการปวดเมื่อยจากการทำงาน และอาการตีชานดับอักเสบแก้มะเร็งตับ เพื่อให้ชาวบ้านได้ใช้สมุนไพรที่มีในท้องถิ่นในการบำบัดอาการต่าง ๆ เหล่านั้น และท่านชัยวัฒน์ พันธุ์วิทยากุลได้แนะนำให้ผู้วิจัยได้รู้จักนายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลวังแฉม ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านนาไร่เดียว หมู่ 13 ตำบลวังแฉมนั้นเองและเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านพืชสมุนไพรพอสมควรและที่บ้านนายชูชาติเองก็เคยเป็นแหล่งส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรในอดีต ซึ่งนายชู

ชาติให้ความสนใจและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีและต่อมาได้มีการรวบรวมพันธุ์พืชสมุนไพรในท้องถิ่น โดยเฉพาะกะเม็งตัวเมียและสมุนไพรที่มีประโยชน์อีกมากมายหลายชนิด

หลังจากการสัมมนาสมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2559 องค์กรบริหารส่วนตำบลวังแฉม ได้มีการสัมมนากลุ่มย่อยที่บ้านเลขที่ 118/4 หมู่ 13 บ้านนาไร่เดียวของนายชูชาติ ไยสูงอีกหลายครั้งและมีคนในบ้านนาไร่เดียวและหมู่บ้านใกล้เคียง เข้าร่วมสัมมนาเรื่องการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นเป็นการพึ่งตนเอง โดยใช้ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และมีผู้ร่วมสัมมนาหลายคนได้ทดลองใช้เช่นนายบัว คำยัง ชาวบ้านหมู่ 13 บ้านนาไร่เดียว ใช้เครื่องตัดหญ้าข้างบ้าน บังเอิญไปโดนหินกระเด็นใส่หน้าแข็งทำให้เกิดบาดแผลเลือดไหล พอคืนนายบัว ปกุดันกะเม็งตัวเมีย ไร่ข้างบ้านจึงนำไปกะเม็งพร้อมกิ่งก้าน 1 กำมือ ล้างน้ำให้สะอาดแล้วยี่อุดปากแผลไว้ประมาณ 1-2 นาที ปรากฏว่าเลือดหยุดไหลและทิ้งไว้อีกสักครู่ปากแผลหดเล็กน้อย ทำให้นายบัวมีความประทับใจในสรรพคุณของกะเม็งเป็นอย่างมาก แผลเริ่มประสานสนิทเองในอีกสองถึงสามวันต่อมาโดยใช้เพียงครั้งเดียว

อีกคนหนึ่งคือนายอาคม ตุมมะสียา ภายหลังแล้วถูกมีดตายหญ้าบาดเป็นแผลค่อนข้างยาวก็ได้ใช้ต้นกะเม็งล้างน้ำให้สะอาดขยี้แล้วปิดปากแผล เลือดหยุดไหลทันทีและปากแผลหดแคบลงและแห้งสนิทใน 2-3 วันต่อมา

นายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้านก็ได้ใช้กะเม็งห้ามเลือดจากแผลโดนมีดบาดเช่นกันและยังมีนางมะลิวัลย์ คำยัง นางสมสวย ไยสูง นางอัญชัญ คำยา และอีกหลายๆ คน ได้ใช้กะเม็งห้ามเลือดจากบาดแผลสดได้ผลดีมาก

ผู้วิจัยได้คิดสูตรยาแผนโบราณโดยใช้กะเม็ง(ตัวเมีย) เป็นหลักผสมกับสมุนไพรที่หาได้ภายในท้องถิ่นมีดังนี้

กะเม็ง(ตัวเมีย) ตันสดล้างสะอาดสับเป็นท่อนเล็ก ๆ ตากแห้ง	100	กรัม
ตดหมูตดหมาตากแห้ง	100	กรัม
หญ้าไต่ใบตากแห้ง	50	กรัม
ไมยราพ ตากแห้ง	50	กรัม
หัวหญ้าแห้วหมู	50	กรัม

สมุนไพรเหล่านี้สามารถหาได้ง่ายในบ้านนาไร่เดียว ตากแห้งแล้วนำมาบดเป็นผงบรรจุแคปซูลเบอร์ 0 น้ำหนักประมาณ 350 กรัม ให้คนในหมู่บ้านนาไร่เดียวและหมู่บ้านใกล้เคียงรับประทานก่อนอาหารเช้า 2 แคปซูล เย็น 2 แคปซูล ปรากฏว่าแก้อาการปวดเมื่อยได้ดีมาก ช่วยให้มีแรงบำรุงร่างกาย

กายและนอนหลับสบาย ซึ่งทุกคนที่ได้ยาไปต่างพูดเป็นเสียงเดียวกัน เช่นนางสมสวย ไยสูง นางอัญชัญ คำยา นายบัว คำยัง นายชูชาติ ไยสูง นางมะลิวัลย์ คำยัง นางเรณู เรืองพิก นางสมจิต ชนะสีล นางชลาลัย นิยมชน เป็นต้น

กะเม็งตัวเมีย ตามตำราแพทย์แผนไทยสามารถรักษาได้ ฟันพุด้บที่อักเสบจากไวรัสได้ ผู้วิจัยได้ทดลองใช้กะเม็งตัวเมีย ตากแห้ง 1 ส่วน หนุ้าได้ใบตากแห้ง 1 ส่วน บดเป็นผงละเอียดแล้วบรรจุแคปซูลเบอร์ 0 ให้คุณนายอ้อมภรรยาอดีตผู้ช่วยผู้บัญชาการสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (เป็นเพื่อนสนิทสมัยเรียนชั้นประถม 7 ที่ อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี) ซึ่งได้ไปตรวจร่างกายมา แพทย์แจ้งค่าตัวมากกว่าปกติ 2 เท่า จึงให้รับประทานกะเม็งผสมหนุ้าได้ใบก่อนอาหารวันละ 2 ครั้งคือเช้าและก่อนนอน ครั้งละ 2 แคปซูล เป็นระยะเวลา 1 เดือน เมื่อกลับไปพบแพทย์และตรวจค่าเลือดปรากฏว่าค่าตัวเป็นปกติ

อีกท่านหนึ่งเป็นเจ้าของร้านขายหนังสือพิมพ์ที่กำแพงเพชร ได้ไปพบแพทย์และตรวจเลือดพบว่าไวรัสตับอักเสบบี (ตับอักเสบบขนาดเล็กน้อย) จึงทดลองรับประทานกะเม็งผสมหนุ้าได้ใบสูตรที่กล่าวมาแล้วข้างต้นครั้งละ 4 แคปซูลวันละ 2 ครั้งเช้าเย็น เป็นเวลา 1 เดือนจึงไปพบแพทย์และตรวจเลือดอีกครั้ง ผลการตรวจเลือดค่าตัวเป็นปกติ ไม่พบอาการอักเสบของตับ ไม่ต้องรักษาด้วยยาของโรงพยาบาล

ในหนังสือพจนานุกรมสมุนไพรของ ศ.ดร.วิทย์ เทียงบูรณธรรม ได้บอกสรรพคุณของกะเม็ง (ตัวเมีย) ไว้ว่าสามารถรักษาโรคมะเร็งได้

การรักษาอาการปวดศีรษะและความดันโลหิตสูง

นายชอ ลิน ไน คนงานชาวเมียนมาที่บ้านผู้วิจัยขอลาหยุดงาน แจ้งว่าปวดท้ายทอยและปวดเข้าตาเป็นอย่างมาก ขณะนั้นเป็นเวลาเช้า 7.30 น. ผู้วิจัยจึงให้วัดความดันโลหิตโดยใช้เครื่องวัดประจำที่บ้าน พบว่าความดันโลหิตค่อนข้างสูง จึงได้ขอดคั้นกรรน้ำหรือท้องถิ่นบ้านนาไร่เดียวเรียกว่าไม้กวาดแม่่ม่ายซึ่งปลูกไว้ในบริเวณบ้านมาให้รับประทาน โดยขอดสดที่เค็ดมารวมน้ำหนักประมาณ 10 กรัม หลังจากนั้นประมาณ 20 นาทีนายชอ ลิน ไน แจ้งว่าอาการปวดทุเลาลงจนแทบหาย เวลา 11.12 ผู้วิจัยสอบถามอาการ นายชอ ลิน ไน อีกครั้งแจ้งว่าหายปวดแล้วจึงให้วัดความดันโลหิต คราวนี้ปรากฏว่าความดันลดลงอยู่ระดับปกติ

กรคน้ำ หรือกัญชาป่า หรือไม้กวาดแม่่ม่าย หรือหนุ้าปีกแมลงวัน หรือมะไฟเดือนห้า เป็นไม้พุ่มสูง 25-80 ซม. มีสรรพคุณแก้ปวดศีรษะ ลดความดันโลหิต ลดน้ำตาลในเลือด

ภาพที่ 3.4 แสดงผลการวัดความดันโลหิตนายชอ ลิน ไน ก่อนข้างสูงก่อนรับประทานสมุนไพร

ภาพที่ 3.5 แสดงผลการวัดความดันโลหิตนายชอ ลิน ไน ลดลงระดับปรกติหลังรับประทานสมุนไพร

ประสบการณ์เกี่ยวกับการรักษาโรคมะเร็ง

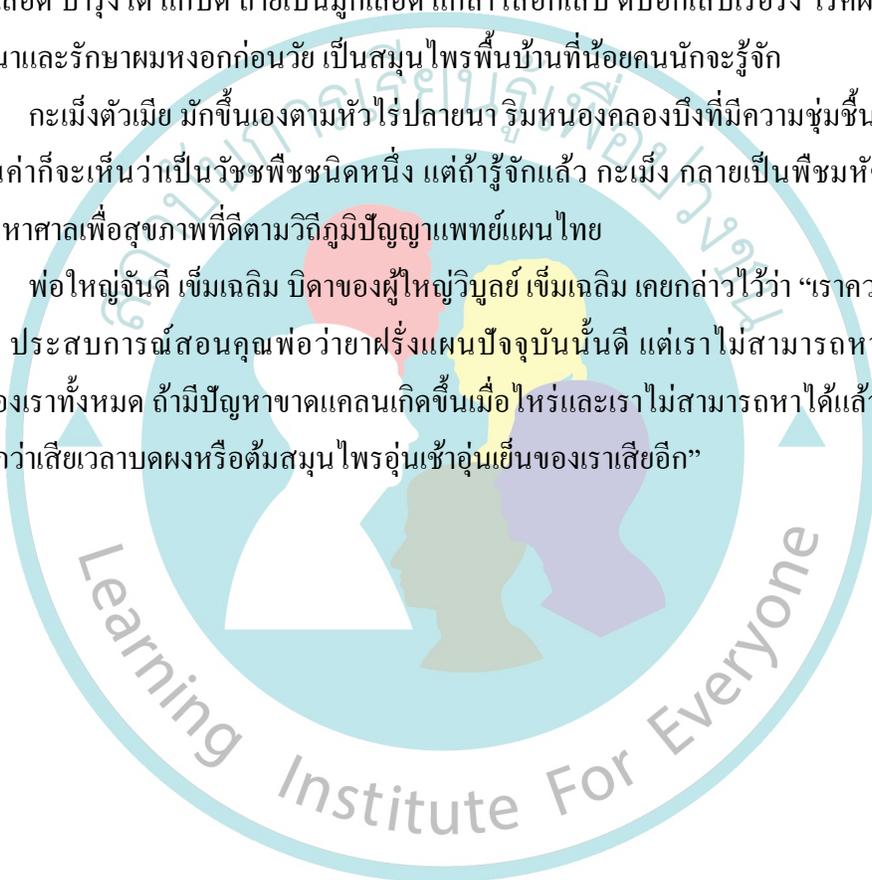
ผู้วิจัยได้รับแจ้งจากคุณมณฑา จันทรวีสุทธิ เพื่อนนักศึกษาปริญญาโท ม.ชีวิต ว่าพี่ชายอดีต
 ผู้ใหญ่บ้านไร่ใหม่ชื่อนายวิชัย เชียงศรีทอง ป่วยเป็นมะเร็งลำไส้ใหญ่และผ่านการผ่าตัดมาแล้วหลายปี

มะเร็งเริ่มลุกลามไปยังส่วนอื่น ๆ ของร่างกายจนกระทั่งบุตรภรรยาเตรียมใจเตรียมจัดงานให้แล้ว มีพระ
 ชุวงศ์มาบอกสูตรยาว่าให้เอากะเม็งตัวเมียต้นสด 1 กำมือ หญ้าไต้ใบต้นสด 1 กำมือ ต้มน้ำรับประทาน
 ปรากฏว่าอาการดีขึ้นอย่างน่าอัศจรรย์ ปัจจุบันสามารถรับประทานอาหารได้และเดินได้แข็งแรงเหมือน
 คนปกติ เวลาต้มยาพระท่านให้ว่าคาถา นะโมพุทธายะด้วย

กะเม็ง(ตัวเมีย) หรือ คัดเม็ง ปังก็เช่า หญ้าสับ ส่อมเกี่ยว (วิกิพีเดีย) มีรสเปรี้ยว ชุ่มเย็น ใช้เป็น
 ยาห้ามเลือด บำรุงไต แก้บิด ถ่ายเป็นมูกเลือด แก้ลำไส้อักเสบ ตับอักเสบเรื้อรัง โรคผิวหนังคันคันจาก
 การทำนาและรักษาผมหงอกก่อนวัย เป็นสมุนไพรพื้นบ้านที่น้อยคนนักจะรู้จัก

กะเม็งตัวเมีย มักขึ้นเองตามหัวไร่ปลายนา ริมหหนองคลองบึงที่มีความชุ่มชื้นพอสมควร คนที่
 ไม่รู้คุณค่าก็จะเห็นว่าเป็นวัชพืชชนิดหนึ่ง แต่ถ้ารู้จักแล้ว กะเม็ง กลายเป็นพืชมหัศจรรย์ในทันทีที่มี
 คุณค่ามหาศาลเพื่อสุขภาพที่ดีตามวิถีภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

พ่อใหญ่จันดี เข้มเฉลิม บิดาของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม เคยกล่าวไว้ว่า “เราควรจะคิดพึ่งตนเอง
 ให้มาก ประสบการณ์สอนคุณพ่อว่ายาฝรั่งแผนปัจจุบันนั้นดี แต่เราไม่สามารถหาตัวยาคำได้ใน
 บ้านเมืองเราทั้งหมด ถ้ามีปัญหาขาดแคลนเกิดขึ้นเมื่อไหร่และเราไม่สามารถหาได้แล้ว ความเดือดร้อน
 จะมากกว่าเสียเวลาบดผงหรือต้มสมุนไพรอุ่นๆอุ่นเย็นของเราเสียอีก”

บทที่ 4

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มุ่งศึกษาการส่งเสริมการปลูกและการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานของชุมชนบ้านนาไร่เดียว หมู่ที่ 13 ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุ้ง จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งมีรายละเอียดวิธีวิจัยดังต่อไปนี้

รูปแบบในการวิจัย

การเตรียมการดำเนินการวิจัย

1. การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน

การคัดเลือกพื้นที่ในการดำเนินการวิจัยแบบเจาะจง โดยเลือกชุมชนบ้านนาไร่เดียว หมู่ที่ 13 ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุ้ง จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งมีหลักเกณฑ์ในการเลือกคือ

- เป็นพื้นที่ที่มีสมุนไพรเกิดขึ้นตามธรรมชาติ
- มีการใช้สมุนไพรรักษาโรคพื้นฐานอยู่บ้าง
- ผู้วิจัยรู้จักและมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้นำชุมชนคือ นายก อบต. วังแฉม และประชาชน

ชาวบ้าน บ้านนาไร่เดียว

2. การลงพื้นที่และประสานงานกับผู้นำชาวบ้าน

ทั้งนี้เพื่อดำเนินกิจกรรมในชุมชนเพื่อศึกษาสภาพที่แท้จริงของชุมชน การสร้างความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการโดยการพูดคุยเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและสนิทใ้วางใจให้การยอมรับ

3. คัดเลือกผู้ร่วมวิจัย

งานวิจัยเชิงคุณภาพไม่เน้นการนำผลการวิจัยไปสามัญการ จึงไม่ต้องศึกษากลุ่มเล็ก ๆ ในฐานะกลุ่มตัวอย่างของประชากรกลุ่มใด ดังนั้นงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงเรียกผู้ร่วมให้ข้อมูลสำคัญว่าผู้ร่วมวิจัย ซึ่งผู้ร่วมวิจัยนี้ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่างของประชากรกลุ่มใด

ผู้ร่วมวิจัยเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีทั้งสิ้นจำนวน 11 คน ประกอบด้วยผู้นำชุมชน 1 คน ปราชญ์ชาวบ้าน 1 คน และชาวบ้านจำนวน 9 คน โดยใช้เกณฑ์สมัครใจ

4. สํารวจสภาพทั่วไปของชุมชน

ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน ในการสำรวจศึกษาชุมชนทั้งทางด้านกายภาพ สภาพแวดล้อม วิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมและการใช้สมุนไพรต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

5. จัดประชุมร่วมกับผู้นำชุมชนและทีมผู้ร่วมวิจัย เพื่อซักซ้อมความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวิจัย

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

บ้านนาไร่เดียว หมู่ที่ 13 ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร มีประชากร 370 คน 120 ครัวเรือน ในการวิจัยครั้งนี้มีผู้ร่วมวิจัยซึ่งประกอบด้วยผู้สมัครใจจำนวน 11 คน ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงลำดับ ชื่อ และตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง
1	นายชูชาติ ไยสูง	ปราชญ์ชาวบ้าน
2	นางสมสวย ไยสูง	ชาวบ้าน
3	นางมะลิวรรณ คำยัง	ชาวบ้าน
4	นายชัยวัฒน์ พันธุ์วิทยากุล	นายก อบต. วังแฉม
5	นายบัว คำยัง	ชาวบ้าน
6	นายอาคม ตุมมะเสียา	ชาวบ้าน
7	นางจิตรา มหัทศนริยพงษ์	ชาวบ้าน
8	นางอัญชัญ คำยา	ชาวบ้าน
9	นางชลาลัย สามทอง	ชาวบ้าน
10	นางชลาลัย นิยมชน	ชาวบ้าน
11	นางช่อนกลิ่น ไ้ม้งาม	ชาวบ้าน

วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย

วิธีการและเทคนิคที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีดังนี้

1. เข้าพบปะกับแกนนำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อจัดประชุมวางแผนในการดำเนินกิจกรรม
2. การจัดการอบรมสัมมนาร่วมกับกลุ่มแกนนำชุมชนและชาวบ้านบางส่วนเพื่อศึกษาถึงความรู้ ประสบการณ์ ความต้องการความรู้และพืชพันธุ์สมุนไพรพื้นบ้านที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน
3. จัดทำแผนปฏิบัติการ
4. ปฏิบัติการตามแผนที่กำหนดไว้
5. ติดตามประเมินผล
6. สรุปผลการดำเนินงานการวิจัยการส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานของชุมชนบ้านนาไร่เดียว

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้มีการใช้เครื่องมือในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. การวางแผน

การประชุมวางแผนร่วมกับผู้นำชุมชนและผู้ร่วมวิจัย ใช้วิธีระดมความคิดร่วมกัน และการอบรมสัมมนาที่บ้านนาไร่เดียว ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานของชุมชน เพื่อให้ทราบถึงชนิด ชื่อ สรรพคุณ วิธีใช้ การปลูกดูแลและขยายพันธุ์
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือและเทคนิคที่ใช้ในการเก็บข้อมูลมีดังนี้

 - 2.1 แบบสำรวจสมุนไพรที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในชุมชน
 - 2.2 แบบบันทึกการอบรมสัมมนา
 - 2.3 แบบสังเกตการปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านของผู้ร่วมวิจัย
 - 2.4 แบบสัมภาษณ์ ถึงความรู้ ประสบการณ์เกี่ยวกับพืชพันธุ์สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนและสิ่งที่ได้รับจากการเข้าร่วมอบรมสัมมนาเกี่ยวกับสมุนไพรของผู้ร่วมวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรักษาโรคจากตำรา งานวิจัย เอกสารต่าง ๆ ส่วนประวัติ และความเป็นมาของบ้านนาไร่เดียวได้จากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านของท้องถิ่น

ข้อมูลภาคสนามดำเนินการเก็บรวบรวมระหว่าง เดือนพฤษภาคม 2559 ถึงเดือน มีนาคม 2561

สถานที่ในการวิจัย

ชุมชนบ้านนาไร่เดียว หมู่ที่ 13 ตำบลวังแฉกร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกำแพงเพชร

การดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยแผนปฏิบัติการ ตามตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 แสดงขั้นตอน กิจกรรม วัตถุประสงค์ และผู้ร่วมกิจกรรมของแผนปฏิบัติการ

ขั้นตอน	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้ร่วมกิจกรรม
1. การวางแผนก่อนดำเนินการวิจัย	1. ศึกษาชุมชน โดยใช้แนวความคิดจากวิชาการ เลือกสรรผู้กระบวนกรเลือกพื้นที่เพื่อหาหัวข้อวิจัย	1. เพื่อศึกษาสภาพความเป็นจริงของชุมชน 2. เพื่อศึกษาสมุนไพรมีในท้องถิ่นและการใช้สมุนไพรมัน 3. เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับชุมชน 4. เพื่อค้นหาชาวบ้านที่สนใจเป็นผู้ร่วมวิจัย	1. ปราชญ์ชาวบ้าน (นายชูชาติ ไยสูง) 2. นายชัยวัฒน์ พันธุ์วิทยากุล (นายก อบต.วังแฉกร)

ตารางที่ 4.2 แสดงขั้นตอน กิจกรรม วัตถุประสงค์ และผู้ร่วมกิจกรรมของแผนปฏิบัติการ (ต่อ)

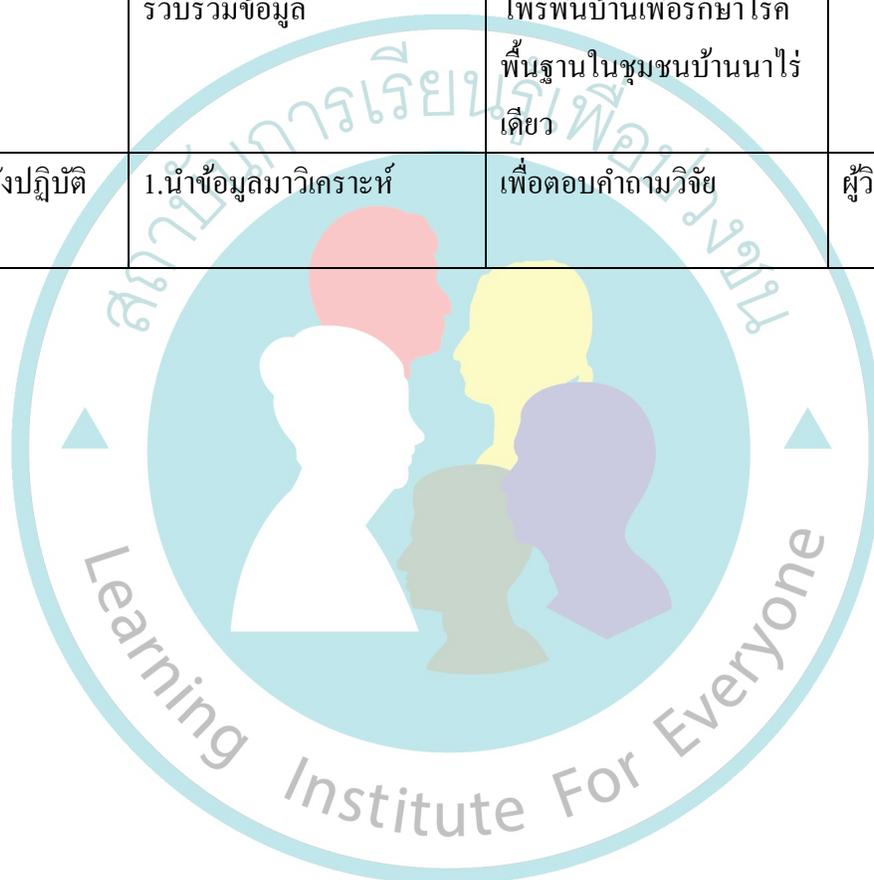
ขั้นตอน	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้ร่วมกิจกรรม
2. การปฏิบัติการ	<p>1. จัดการประชุมร่วมกับ ปราชญ์ชาวบ้าน นายก อบต. กลุ่ม อสม. บ้านนาไร่เดียว และผู้ร่วมวิจัย</p> <p>2. จัดเสวนาโครงการให้ ความรู้เรื่องสมุนไพรพื้นบ้าน ในชุมชนบ้านนาไร่เดียว และ ให้ความรู้แก่อาสาสมัคร สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)</p>	<p>1. เพื่อเตรียมความพร้อมใน การรวบรวมพืชสมุนไพร พื้นบ้าน</p> <p>2. เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ อาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน (อสม.) เกี่ยวกับการใช้สมุนไพร พื้นบ้านเพื่อรักษาโรค พื้นฐานในชุมชนบ้านนาไร่ เดียว</p>	<p>1. ปราชญ์ชาวบ้าน (นายชูชาติ ไยสูง)</p> <p>2. นายชัยวัฒน์ พันธุ์ วิทยากุล (นายก อบต. วังแฉม)</p> <p>3. นางสมสวย ไยสูง (ภรรยา นายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน)</p> <p>4. กลุ่ม อสม. บ้านนาไร่ เดียว</p> <p>5. ผู้ร่วมวิจัย</p> <p>1. ดร.สุรเชษฐ เวชช พิทักษ์ (รองอธิบดีการดี สถาบันการเรียนรู้เพื่อ ปวงชน)</p> <p>2. ดร.อภิสิทธิ์ มั่นศักดิ์ (อาจารย์ประจำศูนย์ เรียนรู้ ม.ชีวิต กำแพงเพชร)</p> <p>3. รศ.ดร.พรสุข หุ่นนิ รันตร์ (อ.พลศึกษา วิชาสุขศึกษา)</p> <p>4. นายชัยวัฒน์ พันธุ์ วิทยากุล (นายก อบต. วังแฉม)</p>

ตารางที่ 4.2 แสดงขั้นตอน กิจกรรม วัตถุประสงค์ และผู้ร่วมกิจกรรมของแผนปฏิบัติการ (ต่อ)

ขั้นตอน	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้ร่วมกิจกรรม
			5. นายชนชัย กาลวิ โรจน์ (ผู้วิจัย) 6. นายประเสริฐศักดิ์ มั่งอะนะ (ผู้ร่วมสังเกตการณ์) 7. นายสมชาย ศุกปัญญาพงษ์ (ผู้ร่วมสังเกตการณ์) 8. นางมณฑา จันทร วิสุทธิ์ (ผู้ร่วมสังเกตการณ์) 9. นายธนรัตน์ กาล วิโรจน์(ผู้ร่วม สังเกตการณ์) 10. นายชูชาติ ไยสูง (ปราชญ์ชาวบ้าน) 11. นายอเนก โมราสุข (ผอ.กองอำนวยการ สุข อบต.วังแหม) และ คณะ 12. ผู้ร่วมวิจัย ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย

ตารางที่ 4.2 แสดงขั้นตอน กิจกรรม วัตถุประสงค์ และผู้ร่วมกิจกรรมของแผนปฏิบัติการ (ต่อ)

ขั้นตอน	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้ร่วมกิจกรรม
	3. ติดตามสังเกตการปฏิบัติ ของผู้ร่วมวิจัยพร้อมเก็บ รวบรวมข้อมูล	เพื่อนำข้อมูลมาสะท้อนผล ปฏิบัติการปลูกและใช้สมุนไพร พื้นบ้านเพื่อรักษาโรค พื้นฐานในชุมชนบ้านนาไร่ เดียว	
3. หลังปฏิบัติ การ	1. นำข้อมูลมาวิเคราะห์	เพื่อตอบคำถามวิจัย	ผู้วิจัย และผู้ร่วมวิจัย

บทที่ 5

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มุ่งศึกษาการส่งเสริมการปลูกและ การใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานของชุมชนบ้านนาไร่เดียว หมู่ที่ 13 ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร การนำเสนอผลการวิจัยแบ่งเป็น 3 ตอนดังต่อไปนี้

1. การปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชน
2. การส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชน
3. ผลของการส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชน

1. การปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชน

1.1 ผลการสำรวจสมุนไพรที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในชุมชน

เนื่องจากชุมชนบ้านนาไร่เดียวมีสภาพเป็นที่ลุ่ม พื้นที่ในชุมชนแทบทั้งหมดถูกปรับเพื่อ เป็นที่อยู่อาศัยและทำสวนหรือทำนา บรรดาพืชสมุนไพรที่เป็นไม้ยืนต้นแทบไม่พบเห็นแล้วแต่ยังมี สมุนไพรประเภทล้มลุกและไม้เลื้อยอยู่บ้าง จากการสำรวจของผู้วิจัยพบสมุนไพรขึ้นเองตามธรรมชาติ ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 5.1 แสดงชื่อ ลักษณะต้น สรรพคุณ และวิธีใช้สมุนไพรที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในชุมชนบ้านนาไร่เดียว

ชื่อ	ลักษณะต้นสมุนไพร	สรรพคุณ	วิธีใช้
กะเม็ง	ไม้ล้มลุก ลำต้นมักตั้งตรง สูง 30-70 ซม. ขยายพันธุ์โดยใช้ เมล็ด หรือใช้กิ่งแก่ ปักชำในดิน ร่วน หรือดินเพาะชำ	ใช้เป็นยาห้ามเลือด บำรุงไต แก้ บิด ถ่ายเป็นมูกเลือด แก้ลำไส้ อักเสบ ดับอักเสบเรื้อรัง โรค ผิวหนังผื่นคันจากการทำนา และรักษาผมหงอกก่อนวัย มี ฤทธิ์กำจัดอนุมูลอิสระ หั่นละเอียดตากแห้งชงเป็นชา ดื่มแก้ปวดเมื่อย บำรุงร่างกาย	ใช้ต้นสดและใบล้างสะอาด โขลกละเอียดปิดพอกที่ บาดแผลเลือดจะหยุดไหล ทันที หรือใช้ปิดพอกแก้ไฟ ไหม้ น้ำร้อนลวก ผิวหนังผื่น คัน ถ้าลำไส้อักเสบ บำรุงไต แก้ บิด ดับอักเสบ ให้ใช้ใบสด หนัก 100-200 กรัม ต้มน้ำ 1 ลิตร ให้เดือด 15 นาที ดื่มครั้ง ละ 150 ซีซี. วันละ 3 เวลา ก่อนอาหาร (ต้นแห้ง ใช้ 50 กรัม) ผมหงอกก่อนวัย ใช้ต้นสด 300 กรัม โขลกละเอียดคั้นน้ำ ชโลมศีรษะก่อนนอน (ใช้ผ้า รองหมอน) ตอนเช้าจึงล้าง ออก ทำติดต่อกัน 7 วัน เว้น 7 วัน
ไมยราบ	ไม้ล้มลุกแผ่คลุม พื้นดิน สูงได้ถึง 1 เมตร ขยายพันธุ์โดยใช้ เมล็ด	ใช้แก้ปวดเมื่อย บำรุงร่างกาย ช่วยให้นอนหลับ	ใช้ต้นแก่ หั่นละเอียด ตาก แห้งนำไปคั่วไฟให้หอม ใช้ ครั้งละ 5 กรัมชงเป็นชาดื่ม

ตาราง 5.1 แสดงชื่อ ลักษณะต้น สรรพคุณ และวิธีใช้สมุนไพรที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในชุมชน บ้านนาไร่เดียว (ต่อ)

ชื่อ	ลักษณะต้นสมุนไพร	สรรพคุณ	วิธีใช้
ฟ้าทะลายโจร	ไม้ล้มลุก สูง 30-80 ซม. ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด	แก้ไข้ต่างๆ ไป ระวังอาการ อักเสบ ไอ เจ็บคอ คอ อักเสบ ขับเสมหะ และแก้ กระเพาะลำไส้อักเสบ เป็นยา ชมช่วยเจริญอาหาร	ใช้ต้นแห้ง 15 กรัมชงน้ำดื่ม แทนชา หรือบดเป็นผงผสม น้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอนขนาด เท่า เม็ด ใน พุ ท ร า รับประทานครั้งละ 3-5 เม็ด วันละ 4 ครั้งหลังอาหารและ ก่อนนอน หรือบดเป็นผงบรรจุแคปซูล ขนาด 500 มก. รับประทาน ครั้งละ 2 แคปซูลวันละ 4 ครั้ง เช่นกัน
รางจืด	ไม้เลื้อยหรือไม้เถา ขยายพันธุ์โดยใช้เถา แก่ปักชำ	ใช้ถอนพิษจากยาฆ่าแมลง ยา เบื่อเมา สารโลหะหนักใน กระแสเลือด ถอนพิษสุนัขโดน ยาเบื่อ ถอนพิษสุราหรือเมาก้าง ใช้รักษาโรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน	วิธีต้ม- ใช้ใบสด 7-10 ใบต้ม น้ำเดือด 1 ลิตร รับประทาน ครั้งละ 150 ซีซี วันละ 3 ครั้ง วิธีชง- ใบสดหั่นฝอยตากให้ แห้งนำมาชงครั้งละ 5-7 กรัม ดื่มวันละ 3 ครั้ง ทำเป็นผง-บรรจุแคปซูล ขนาด 500 มก. รับประทาน ครั้งละ 2 แคปซูล วันละ 3 ครั้ง

ตาราง 5.1 แสดงชื่อ ลักษณะต้น สรรพคุณ และวิธีใช้สมุนไพรที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในชุมชน บ้านนาไร่เดียว (ต่อ)

ชื่อ	ลักษณะต้นสมุนไพร	สรรพคุณ	วิธีใช้
กรรณ้ำ หรือ กัญชาป่า หรือไม้กวาด หรือกวาดแม่ม้าย หรือหญ้าปีกแมลงวัน หรือมะไฟเดือนห้า	ไม้พุ่ม สูง 25-80 ซม. ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด	ลดความดันโลหิต ลดน้ำตาลในเลือด ต้มน้ำอาบให้เด็กแก้ออกหัด อีสุกอีใส	ใช้ต้นสด 50 กรัม หรือแห้ง 25 กรัม ต้มน้ำเดือด 1 ลิตร แบ่งดื่มครั้งละ 150 ซีซี เช้า, เย็น
ขี้เหล็ก	ไม้ยืนต้น สูง 8-15 เมตร ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด	ยอดอ่อนและดอกเป็นยาระบาย แก่นแก้ปวดเมื่อย รักษา มะเร็งลำไส้ เป็นยาระบาย	ยอดอ่อนและดอก 1 กำมือ ต้มน้ำ 1 ลิตร ดื่มครั้งละ 200 ซีซี. เช้า, เย็น แก่น ใช้ 1 กำมือ ต้มน้ำ 1 ลิตร ให้เดือดจัด 15 นาที แบ่งดื่มครั้งละ 150 ซีซี. เช้า, เย็น
หญ้าลั่นงู	ไม้ล้มลุก อายุ 6 เดือนถึง 1 ปี ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด	แก้เจ็บคอ แก้ฝีหนอง แก้ฝีในปอด ฝีในลำไส้ แก้บิด ท้องเสีย ท้องอืด ท้องเฟ้อ ออกฤทธิ์เหมือนยาปฏิชีวนะ รักษาอาการอักเสบต่างๆ ของร่างกาย เช่น ทอลซิลอักเสบ ตับอักเสบ แก้มะเร็งในช่องท้อง	แก้บิด ท้องเสีย ใช้ต้นสด 30 กรัม หรือต้นแห้ง 15 กรัม ต้มน้ำเดือด 500 ซีซี. แบ่งดื่มครั้งละ 150 ซีซี. แก้อาการอักเสบต่างๆ ให้ใช้ต้นสด 50 กรัม หรือแห้ง 30 กรัม ต้มน้ำเดือด 500 ซีซี. ดื่มครั้งละ 150 ซีซี. รักษามะเร็ง ใช้ต้นสด 100 กรัม หรือแห้ง 50 กรัม ต้ม

ตาราง 5.1 แสดงชื่อ ลักษณะต้น สรรพคุณ และวิธีใช้สมุนไพรที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในชุมชน บ้านนาไร่เดียว (ต่อ)

ชื่อ	ลักษณะต้นสมุนไพร	สรรพคุณ	วิธีใช้
			น้ำเดือด 1 ลิตร คั้นเข้าเย็น ครั้งละ 150 ซีซี.
ผักเสี้ยนผี	ไม้ล้มลุก โตเต็มที่สูงประมาณ 1 เมตร อายุ 6 เดือน ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด	ขับพยาธิไส้เดือน แก้ฝีในปอด ในตำไล่ แก้ไขข้ออักเสบ มีฤทธิ์ยับยั้งเชื้อเอช ไอ วี	ต้นสดหั่นละเอียดตากแห้ง แล้วคั่วให้เกรียม 30 กรัม คั้นน้ำเดือดจัด 500 ซีซี แบ่งคั้นเข้า,เย็น ครั้งละ 150 ซีซี เพื่อขับพยาธิไส้เดือน ฝีในปอด ในตำไล่ ใช้ต้นสดคั่วให้เกรียม 100 กรัม คั้นน้ำเดือด 1 ลิตร คั้นครั้งละ 150 ซีซี เข้า,เย็น รักษา เอช ไอ วี
แห้วหมู	ไม้ล้มลุก ลำต้นอยู่ใต้ดินสามารถแทงไหลไปได้ไกลแล้วเกิดหัวใหม่เจริญขึ้นต้นเหนือดิน	เป็นยาอายุวัฒนะบำรุงร่างกาย ลดไขมันในเส้นเลือด แก้ไขช่วยย่อยอาหาร ช่วยขับลมในกระเพาะ	ใช้ต้นแก่ที่ออกดอกจนโรยแล้ว ถอนเอาหัวใต้ดินมาตากแห้ง 30 หัว ทูบพอแตก คั้นน้ำเดือด 1 ลิตร 20 นาที คั้นครั้งละ 150 ซีซี เข้า,เย็น หรืออบเป็นผงผสมน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอนขนาดเท่าเมล็ดในพุทรา รับประทาน เข้า,เย็น ครั้งละ 5 เม็ด
ราชพฤกษ์	ไม้ยืนต้น	ฝักใช้เป็นยาช่วยระบาย ถ่ายน้ำเหลืองเสีย แก้ท้องผูก	ใช้ฝักแก่ยาว 3-4 นิ้ว คั้นน้ำเดือด 200 ซีซี 15 นาที คั้นก่อนนอน

ตาราง 5.1 แสดงชื่อ ลักษณะต้น สรรพคุณ และวิธีใช้สมุนไพรที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในชุมชน บ้านนาไร่เดียว (ต่อ)

ชื่อ	ลักษณะต้นสมุนไพร	สรรพคุณ	วิธีใช้
	สูง 10-20 เมตร ดอก เป็นช่อสีเหลืองขาว 20-40 ซม.		
น้านมราชสีห์	ไม้ล้มลุก ลำต้นแผ่ ไปตามดิน มียางสีขาวคล้ายน้านม	แก้ร้อนในหูไม่เท่ากัน	ต้นสดใช้ 1 กำมือ ต้นแห้งใช้ 50 กรัม ต้มน้ำเดือด 1 ลิตร 20 นาที ดื่มครั้งละ 50 ซีซี ก่อนอาหาร เช้า-เย็น
โคกกระสุน	ไม้ล้มลุก เลื้อยปกคลุมหน้าดิน ดอกสีเหลืองสด ผลมีหนาม	แก้ไข้ทับระดู ขับระดูขาว แก้ไอ ขับเสมหะ บำรุงร่างกายและช่วยเพิ่มสมรรถภาพทางเพศ	ใช้ทั้งต้น 1 กำมือ ต้มน้ำเดือด 1 ลิตร 20 นาที ดื่มครั้งละ 120 ซีซี สามเวลาก่อนอาหาร
บานไม่รู้โรยป่า	ไม้พุ่ม สูง 40-100 เซนติเมตร ดอกช่อเชิงลดรูปขอบขนาน สีขาว	แก้ไข้ แก้ไอ ขับเสมหะ แก้หอบหืด แก้ไอกรนในเด็ก	ใช้ดอกแห้ง 30 กรัม ต้มน้ำเดือด 1 ลิตร 20 นาที ดื่มครั้งละ 50 ซีซี ก่อนอาหาร เช้า-เย็น
หญ้าคา	เป็นพืชตระกูลหญ้า มีลำต้นสูงประมาณ ๕๐-๑๐๐ เซนติเมตร ใบเป็นขนกระจุก ขอบใบมีลักษณะคมกริบ	แก้ร้อนใน ระบายน้ำ ขับปัสสาวะ บำรุงไต	ใช้ต้นสด 100 กรัม หรือต้นแห้ง 50 กรัม ต้มน้ำเดือด 1 ลิตร 15 นาที ดื่มครั้งละ 100 ซีซี ก่อนอาหาร เช้า-เย็น
หญ้าตีนนก	เป็นหญ้าอายุประมาณ 1 ปี ลำต้นทอดนอนไปตามพื้น	แก้ไข้ แก้ร้อนใน ระบายน้ำ	ใช้ต้นแห้ง 50 กรัม ต้มน้ำเดือด 1 ลิตร 15 นาที ดื่มครั้งละ 100 ซีซี

ตาราง 5.1 แสดงชื่อ ลักษณะต้น สรรพคุณ และวิธีใช้สมุนไพรที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในชุมชน บ้านนาไร่เดียว (ต่อ)

ชื่อ	ลักษณะต้นสมุนไพร	สรรพคุณ	วิธีใช้
	ยาว 50-100 ซม. ช่อตั้ง สูง ขึ้น ดอก ออกเป็นช่อ มี 2-9 ช่อ ก้านช่อ เป็นรูปสามเหลี่ยมที่สั้นแผ่ เป็นปีกออกมา ช่อ ยาว 5-12 ซม.		
ต้นลูกใต้ใบ (หญ้าใต้ใบ)	ไม้ล้มลุก ลำต้นตั้งตรงสูง 10-60 ซม. เมื่อใบเริ่มเขียวเข้มจะพบลูกเล็กๆ แขนงอยู่ที่ใต้ใบทุกใบ ขยายพันธุ์โดยเมล็ด พบได้ทั่วไปทุกภาคของ ไทย	แก้ไข้ ปวดหัว ตัวร้อน แก้ไข้ ทั้ระดู ไข้ป่า มีฤทธิ์ขับปัสสาวะ ลดความดันโลหิต ลดน้ำตาลในเลือด รักษาตับ แก้ตับอักเสบ	แก้ไข้ ปวดหัว ตัวร้อน ไข้ป่า ไข้ทั้ระดู ต้นสด 30 กรัม หรือต้นแห้ง 15 กรัม น้ำ 1 ลิตร ต้มเดือด 15 นาที ดื่ม ครั้งละ 150 ซีซี เข้า-เย็น ควรดื่มถึงแห่ง 10 กรัม ควรใช้ไม่เกิน 3 วัน ต่อใช้ 1 ครั้ง ลดน้ำตาล ลดความดันโลหิต ใช้ต้นสด 30 กรัม หรือต้นแห้ง 15 กรัม พร้อมจิงแก่ 10 กรัม น้ำ 1 ลิตร ต้มเดือด 15 นาที ดื่มครั้งละ 150 ซีซี 3 วันเว้น 2 วัน รักษาตับ ใช้ต้นสด 50 กรัม หรือต้นแห้ง 30 กรัม จิงแห้ง 20 กรัม น้ำ 1 ลิตร ต้มเดือด 15 นาที ดื่ม 150 ซีซี เข้า-เย็น

ตาราง 5.1 แสดงชื่อ ลักษณะต้น สมุนไพร และวิธีใช้สมุนไพรที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในชุมชน บ้านนาไร่เดียว (ต่อ)

ชื่อ	ลักษณะต้นสมุนไพร	สรรพคุณ	วิธีใช้
			ควรเพิ่มกะเม็งสด 50 กรัม หรือแห้ง 30 กรัมลงไปด้วย
เถาวัลย์เปรียง (เครือเขาหนัง)	เถาวัลย์ไม้เลื้อย อายุหลายปี ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด หรือใช้เถากลางแก่กลางอ่อน ปีกช้า	แก้ปวดแก้เมื่อย ขับปัสสาวะ บำรุงไต บำรุงร่างกาย	ใช้เถาแก่ ผานเฉียงเป็นแผ่นบางๆ ตากให้แห้ง ใช้ 50 กรัม นำมาต้มน้ำเดือด 1 ลิตร รับประทานครั้งละ 50 ซีซี เช้า, เย็น

สมุนไพรที่พบบางส่วนอยู่ในที่รกร้างว่างเปล่า ซึ่งในอนาคตเมื่อมีการปรับพื้นที่เป็นที่อยู่อาศัยหรือทำสวนทำนา สมุนไพรเหล่านี้จะหายไป

1.2 ผลการสำรวจการปลูกและการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชน

จากการสัมภาษณ์และสังเกตผู้ร่วมวิจัยและชาวบ้านในชุมชนบ้านนาไร่เดียว พบว่าการปลูกสมุนไพรเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยทั่วไปในชีวิตประจำวัน เช่น ปวดเมื่อย หรือผื่นคัน เป็นต้น มักปลูกไว้ในบริเวณบ้านหรือรอบเขตบ้าน เพราะดูแลรดน้ำหรือเก็บนำมาใช้ได้ง่าย สมุนไพรที่อยู่ตามหัวไร่ปลายนานั้นมีทั้งที่เจ้าของตั้งใจปลูกและขึ้นเอง แต่ส่วนใหญ่มักขึ้นเองแล้วเจ้าของที่ไร่ไม่รู้จักสมุนไพรนั้นจึงไม่ตัดทำลายทิ้งปล่อยให้ขึ้นงอกงาม ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปการปลูกและการใช้สมุนไพรจากการสำรวจ สังเกตและสัมภาษณ์ผู้ร่วมวิจัยดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตาราง 5.2 แสดงชื่อ สรรพคุณ และการใช้สมุนไพรพื้นบ้านที่ปลูกตามบ้านในชุมชนบ้านนาไร่เดียว

ชื่อ	สรรพคุณ	การใช้	หมายเหตุ
ขมิ้นชัน	ขับลม แก้โรคกระเพาะ	ตากแห้งแล้วบดเป็นผง รับประทาน	
รางจืด	แก้โคนสารพิษ	ใช้ใบต้มน้ำรับประทาน	
กะเม็ง	ห้ามเลือดแผลสด แก้ดีซ่าน แก้โรคไต	ใช้ต้นสดขยี้ปิดแผล หรือ ต้มน้ำรับประทาน	
ว่านตะขาบ	แก้สัตว์มีพิษกัดต่อย	ต้นสดขยี้ปิดที่โดนกัด ต่อย	
เสลดพังพอน	แก้สัตว์มีพิษกัดต่อย	ต้นสดขยี้ปิดที่โดนกัด ต่อย	
หนาน เคา เหว่ย	ลดความดัน ลดน้ำตาลในเลือด	ใช้ใบต้มน้ำ หรือทั้งต้น และใบบดเป็นผงชงกับ น้ำร้อนรับประทาน	
ขลุ้	บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อย แก้ เบาหวาน	ใช้ใบตากแห้งชงกับน้ำ ร้อนรับประทาน	
ใบบัวบก	แก้ช้ำใน รักษาแผลอักเสบ	รับประทานสดๆ กับ อาหาร เช่นน้ำพริก ผัด ไทย	
กัญชาป่า	ลดความดัน แก้เบาหวาน	ใช้ต้นและใบตากแห้งทำ เป็นชาชงรับประทาน	
วอเตอร์เครส	บำรุงร่างกาย	รับประทานสดๆ	
ฟ้าทะลายโจร	แก้ไข้ แก้เจ็บคอ	ต้ม หรือ บดเป็นผง รับประทาน	
เถาเอ็นอ่อน	แก้ปวดเมื่อย ฟกช้ำ	ใช้ผสมในลูกประคบ	
กระเพราแดง	ขับลม แก้ท้องอืด	ต้มน้ำรับประทาน	

ตาราง 5.2 แสดงชื่อ สรรพคุณ และการใช้สมุนไพรพื้นบ้านที่ปลูกตามบ้านในชุมชนบ้านนาไร่เดียว (ต่อ)

ชื่อ	สรรพคุณ	การใช้	หมายเหตุ
มะขามป้อม	แก้ไอ เจ็บคอ	กินเนื้อสดของผล	
เพชรสังฆาต	แก้ริดสีดวงทวาร เพิ่มมวลกระดูก ช่วยรักษากรณีกระดูกหัก	ใช้ต้นสดสอใส่ในกล้วยหรือมะขามเปียกแล้วกลืนโดยไม่เคี้ยวหรือบดเป็นผงใส่แคปซูลรับประทาน	
หญ้าหนวดแมว	ขับปัสสาวะ	ต้ม หรือบดเป็นผงรับประทาน	
กระชาย	ขับลมในข้อ แก้วเวียน แน่นหน้าอก บำรุงร่างกาย	ปรุง กับ อาหารรับประทาน	
ชุมเห็ดเทศ	ขับพยาธิ	ต้ม ทั้ง ต้น และ ใบรับประทาน	
หนุมานประสานกาย	ขยายหลอดลม แก้อหอบหืด	รับประทานใบสด หรือต้มรับประทาน	
ย่านาง	แก้ไข้	ใช้ใบต้ม หรือผสมอาหาร รับประทาน	
หญ้าปักกิ่ง	ยับยั้งเซลล์มะเร็ง	คั้นน้ำสด รับประทาน	

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้ร่วมวิจัยทำให้ทราบว่า การปลูกสมุนไพรในเขตบ้านเรือนมักจะปล่อยให้สมุนไพรงอกงามไปเรื่อย ๆ จะขยายพันธุ์ เช่น การตอน ชำกิ่งหรือเพาะเมล็ดเมื่อมีคนมาขอไปปลูกหรือต้องการย้ายไปปลูกที่อื่น ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดของพื้นที่ปลูก นอกจากนี้ผู้ปลูกอาจไม่เคยใช้สมุนไพรที่ปลูกเลยเนื่องจากไม่มีอาการที่ต้องใช้ แต่ที่ปลูกไว้เนื่องจากมีคนมาขอเรื่อย ๆ เช่น ต้นเพชรสังฆาต ซึ่งผู้ปลูกไม่เคยใช้สมุนไพรนี้เลย แต่มีเพื่อนบ้านที่เป็นริดสีดวงทวารมาขอไปทำยาเป็นต้น

จากที่ได้สัมภาษณ์นายชูชาติ ไยสูง ประชาชนชาวบ้านบ้านนาไร่เดียว นายบัว คำยัง ผู้นำชุมชน และนายชัยวัฒน์ พันธุ์วิทยากุล นายก อบต.วังแฉม ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรรักษาโรคพื้นบ้านของชาวบ้านในชุมชนว่า โดยมากแล้วบ้านที่ปลูกสมุนไพร ผู้ปลูกจะทราบว่าสมุนไพรนั้นมีสรรพคุณอะไรและวิธีใช้จะใช้อย่างไร แต่ถ้าถามว่าผู้ปลูกเคยใช้สมุนไพรนั้นหรือไม่ คำตอบอาจมีทั้งเคยและไม่เคย สาเหตุที่ปลูกสมุนไพรนั้นอาจเป็นได้ดังนี้

- 1) เป็นสมุนไพรที่มีการปลูกไว้แต่ดั้งเดิม จึงดูแลปลูกสืบทอดต่อมา
- 2) ปลูกเป็นไม้ประดับเพราะเป็นไม้ที่มีรูปทรงพุ่มหรือดอกสวย
- 3) ปลูกเพื่อไว้ใช้ถ้าคนในบ้านมีอาการที่สมุนไพรแก้ได้
- 4) ปลูกเพราะมีคนในบ้านหรือญาติสนิทมีอาการที่ต้องใช้สมุนไพรนี้
- 5) ปลูกไว้เพื่อให้คนในชุมชน
- 6) ปลูกไว้เป็นการอนุรักษ์พันธุ์สมุนไพรหายาก

ผู้ปลูกสมุนไพรในชุมชนบ้านนาไร่เดียวอาจไม่ได้มีเพียงสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งในการปลูกพืชสมุนไพร ผู้ที่ปลูกสมุนไพรจะมีเหตุผลในการปลูกได้ตั้งแต่ หนึ่งเหตุผลจนถึงหลายประการคละกันไป ส่วนการใช้สมุนไพรของคนในชุมชนบ้านนาไร่เดียวพบว่ามีการใช้ดังนี้

- 1) ใช้เป็นอาหาร มีสมุนไพรหลายชนิดที่เป็นองค์ประกอบในการปรุงอาหารเพื่อเพิ่มรสชาติ กลิ่น สี เช่น กระเทียม ตะไคร้ ข่า พริกไทยเป็นต้น
- 2) ใช้ป้องกันโรค เป็นการใช้สมุนไพรเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดอาการหรือโรค เช่น ดื่มน้ำต้มใบย่านางหรือฟ้าทะลายโจรเพื่อป้องกันไข้ รับประทานขมิ้นชันเพื่อป้องกันไม่ให้เป็นโรคกระเพาะ เป็นต้น
- 3) ใช้บรรเทาอาการโรค เป็นการใช้สมุนไพรบรรเทาอาการของโรคที่เป็นอยู่ เช่น คนในชุมชนที่เป็นโรคความดัน โลหิตสูงหรือเป็นโรคเบาหวาน บางคนใช้ต้นไมยราบ ต้มกรวดน้ำ(กัญชาป่า) ต้มรับประทาน ช่วยลดความดันโลหิตสูง หรือช่วยลดระดับน้ำตาลในเลือด จึงเป็นการใช้สมุนไพรเพื่อบรรเทาอาการ
- 4) ใช้รักษาโรคเป็นการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรคหรืออาการของโรคให้หายได้ เช่น ใช้ต้นกะเม็งและหญ้าหนวดแมวต้มน้ำดื่มรักษาโรคคิซ่าน ใช้ต้นเพชรสังฆาตรับประทานรักษาโรคริดสีดวงทวารให้หายได้
- 5) ใช้บำรุงร่างกาย สมุนไพรหลายชนิดช่วยบำรุงโลหิต ช่วยให้เจริญอาหาร นอนหลับได้สนิทเช่นคุดมุดคุดหมา (กะพังโหม) กะเม็ง ไมยราบ เถาวัลย์เปรียง เป็นต้น

สำหรับวิธีการใช้สมุนไพรซึ่งผู้วิจัยได้สังเกตและสัมภาษณ์ผู้ร่วมวิจัยมีดังนี้

- วิธีที่ 1 ใช้สมุนไพรเดี่ยว ๆ เช่น ใช้ใบและต้นกะเม็งปิดแผลสดห้ามเลือด ใช้ใบหนุมานประสานกายรับประทานรักษาอาการหอบหืด

- วิธีที่ 2 ใช้สมุนไพรที่มีสรรพคุณแก้หุนกัน เช่น ใช้ขิง และ ขมิ้นชัน ร่วมกันเพื่อขับลม แก้ท้องอืดและป้องกันโรคกระเพาะ

- วิธีที่ 3 ใช้สมุนไพรตามตำรับยา การใช้ประเภทนี้จะมีสูตร หรือตำรับยาซึ่งจะระบุส่วนผสมและการจัดเตรียมสมุนไพรต่าง ๆ พร้อมทั้งวิธีใช้ ตำรับยาเหล่านี้เป็นของแพทย์แผนโบราณ ตัวอย่างเช่นยาตรีผลา ซึ่งประกอบด้วยผลสมอสามชนิด ยาธาตุบรรจบ เป็นตำรับยาแก้ท้องอืด ท้องเพ้อ ยารณีสัตถะฆาต เป็นตำรับยาแก้ปวดเมื่อย ท้องผูกและขับลมเป็นต้น

2. การส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชน

การส่งเสริมการปลูกและการใช้พืชสมุนไพรในชุมชน ผู้วิจัยได้ขอคำปรึกษาจากนายชูชาติ ไยสูง ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านชุมชนบ้านนาไร่เดียว และได้รับความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งจากนายชัยวัฒน์ พันธุ์วิฑูยากุล นายกองการบริหารส่วนตำบลวังแฉ่ม ซึ่งต่างมีความเห็นร่วมกันว่าการอบรมสัมมนาให้ความรู้การปลูกและการใช้สมุนไพร จะเป็นการส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรในชุมชนได้ดีและเหมาะสมกว่าวิธีอื่นรวมทั้งการสนทนากลุ่มย่อยอย่างไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยจึงนำแนวความคิดนี้วางแผนและจัดการอบรมสัมมนาดังตาราง 5.3

ตารางที่ 5.3 แสดงวันที่ สถานที่ หัวข้ออบรมสัมมนา และผู้เข้าร่วมอบรมการปลูกและใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านนาไร่เดียว

วันที่	สถานที่	หัวข้ออบรมสัมมนา	ผู้เข้าร่วมอบรม	หมายเหตุ
23 ม.ค. 60	บ้านนายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน	การ ปลูก และ ใช้ สมุนไพรเพื่อรักษาโรค พื้นฐานในชุมชน	ผู้ร่วมวิจัย และ ชาวบ้านที่สนใจ	มีการแจกกล้า พันธุ์ไม้ เช่น เพชรสังฆาต, กะเม็งและผัก

ตารางที่ 5.3 แสดงวันที่ สถานที่ หัวข้ออบรมสัมมนา และผู้เข้าร่วมอบรมการปลูกและใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านนาไร่เดียว (ต่อ)

วันที่	สถานที่	หัวข้ออบรมสัมมนา	ผู้เข้าร่วมอบรม	หมายเหตุ
				เจียงดา ให้นำกลับไปปลูก
13 ก.พ. 60	บ้านนายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน	การปลูกและใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชน	ผู้ร่วมวิจัย กลุ่ม อสม. บ้านนาไร่เดียว และชาวบ้านที่สนใจ	มีการสาธิตการต้มสมุนไพร ต้มสมุนไพรหรือกระพังโหมและให้ทดลองดื่มด้วย
7 มี.ค. 60	บ้านนายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน	ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้าน	ผู้ร่วมวิจัย ชาวบ้านใกล้เคียงที่สนใจ	ได้รับเกียรติจาก ภญ. ดร.ศุภวรรณ พงศ์พัฒนานวุฒิม. นเรศวร ร่วม สัมมนา
29 มี.ค. 60	บ้านนายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน	การปลูกสมุนไพรในบ้านเพื่อสะดวกในการใช้ยามต้องการ	ผู้ร่วมวิจัย กลุ่ม อสม.บ้านนาไร่เดียว และชาวบ้านที่สนใจ	นายชัยวัฒน์ พันธุ์ วิชาติกุล นายก อบต. วังแฆม กล่าวเปิดการ อบรมสัมมนา
9 เม.ย. 60	ศูนย์การเรียนรู้ ภูมิ นครสวรรค์	การบรรยายสมุนไพร พื้นบ้านเพื่อรักษาโรค พื้นฐานในชุมชน	ผู้ร่วมวิจัย นักศึกษา และ ผู้สนใจทั่วไป	มีผู้เข้าฟังการ บรรยาย 33 ท่าน

ตารางที่ 5.3 แสดงวันที่ สถานที่ หัวข้ออบรมสัมมนา และผู้เข้าร่วมอบรมการปลูกและใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านนาไร่เดียว (ต่อ)

วันที่	สถานที่	หัวข้ออบรมสัมมนา	ผู้เข้าร่วมอบรม	หมายเหตุ
21 พ.ค. 60	บ้านนายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน	การ ปลูก และ ใช้ สมุนไพรเพื่อรักษาโรค พื้นฐานในชุมชน	ผู้ร่วมวิจัย ชาวบ้านใกล้เคียง ที่สนใจ	
20 มิ.ย. 60	บ้านนายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน	การ ปลูก และ ใช้ สมุนไพรเพื่อรักษาโรค พื้นฐานในชุมชน	ผู้ร่วมวิจัย ชาวบ้านใกล้เคียง ที่สนใจ	แลกเปลี่ยน ประสบการณ์การ ใช้สมุนไพรของ ผู้ร่วมอบรม สัมมนา

จากตารางที่ 5.3 จะเห็นได้ว่าผู้วิจัยได้ส่งเสริมการปลูกและการใช้สมุนไพร 2 วิธี ได้แก่ 1. การจัดอบรมสัมมนา และ 2. การสนทนากลุ่มย่อยอย่างไม่เป็นทางการ การอบรมสัมมนาแต่ละครั้งผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการ โดยได้รับความกรุณาจากนายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งมีความรู้ลึกซึ้งด้านสมุนไพรร่วมให้ความรู้ความเข้าใจ และในการอบรมสัมมนาทุกครั้งปรากฏว่าผู้เข้าร่วมการอบรมให้ความสนใจและมีส่วนร่วมในการอบรมสัมมนาเสมอ ทั้งในด้านการแสดงความคิดเห็น คำถามที่น่าสนใจ หรือการร่วมกิจกรรมอื่น ๆ เช่นการปรุงยา การต้มยา การสังเกตความแตกต่างของพันธุ์ไม้สมุนไพรต่าง ๆ เป็นต้น และการที่ได้รับความสนใจจากผู้เข้าร่วมการอบรมสัมมนาอย่างมากนี้ทำให้มีการใช้เวลาอบรมสัมมนาเกินกว่ากำหนดแทบทุกครั้ง เช่น การอบรมสัมมนาวันที่ 7 มีนาคม 2560 สถานที่บ้านนายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน กำหนดการสัมมนา ระหว่าง 09:00 - 12:00 น. ปรากฏว่าผู้เข้าร่วมสัมมนาอยู่ร่วมอบรมสัมมนาโดยไม่มีใครออกจากงานเลยทั้งนี้เพราะได้ความรู้ใหม่ที่ที่น่าสนใจจนกระทั่งใกล้เวลา 15:00 น. จึงได้เริ่มทยอยกลับ

ภญ. ดร.ศุภวรรณ พงศ์พัฒน์นาวุฒิ อาจารย์ประจำคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ได้เข้าร่วมการอบรมสัมมนาและได้กรุณาให้ความคิดเห็นในการเข้าร่วมสัมมนาเมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2560 สถานที่บ้านนายชูชาติ ไชยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน ดังนี้

“...ได้รู้ตัวอย่างสมุนไพรที่ปลูกเป็นไม้ประดับในบ้านคุณชูชาติ อาจารย์ผู้บรรยายมีความชัดเจน และละเอียดในการอธิบายสรรพคุณ และลักษณะของพืชสมุนไพร เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง”

นอกจากนี้ยังมีความเห็นของผู้เข้าร่วมอบรมสัมมนาอื่น ๆ เช่น

“ให้ความรู้ดีมากเลย ขอขอบคุณค่ะ”

(นางสังเวียน สุกใส ชาวบ้านหมู่ 12 ต.วังแฉม อ.ชีพค้ำขาย)

“ชอบเรียนรู้สมุนไพร และอยากให้มีการแจกเอกสารเรื่องสมุนไพรแต่ละตัว”

(นางสาวมีนา เจาะวัน ชาวบ้านหมู่ 1 ต.วังแฉม อ.ชีพค้ำขาย)

“เมื่อได้เรียนรู้แล้ว ทำให้อยากเรียนรู้เพิ่มเติม และไปดูสวนสมุนไพร ดูกระบวนการผลิตและบรรจุภัณฑ์”

(นายชาญณรงค์ มะลิลา ชาวบ้านหมู่ 1 ต.วังแฉม อ.ชีพค้ำขาย)

“...อยากให้มีส่วนรวบรวมและการแปรรูปสมุนไพรและการใช้ประโยชน์...”

(นางอรพินธุ์ พูลสังข์ ชาวบ้านหมู่ 24 ต.คลองน้ำไหล อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร อ.ชีพ เกษตรกร)

“...อยากให้บอกสูตรตัวยาสมุนไพรแก้เบาหวานกับแก้โรคความดัน...”

(นายสนธิ อ่ำทิม ชาวบ้านหมู่ 13 ต.วังแฉม อ.ชีพ ค้ำขาย ทำสวน)

นายชัยวัฒน์ พันธุ์วิทยากุล นายค อบต. วังแฉม หนึ่งในผู้ร่วมวิจัยได้เขียนความเห็นต่อโครงการวิจัยนี้ว่า

“ตามที่ข้าพเจ้าได้เข้าร่วมโครงการวิจัยสมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนบ้านนาไร่เดียว หมู่ที่ 13 ตำบลวังแฉม อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร ของคุณชนชัย กาลวิโรจน์ นักศึกษาปริญญาโท สาขาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน นั้น

ในการเข้าร่วมสัมมนา สนทนากลุ่มย่อยแต่ละครั้ง โดยการบรรยายของคุณชนชัย กาลวิโรจน์ เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านที่พบเห็น ตามรอบรั้วบ้าน ช้างถนน ช้างร่องน้ำ คูคลอง ทำให้ได้เรียนรู้คุณลักษณะของพืชสมุนไพรหลากหลายชนิด ที่มีประโยชน์ และสามารถนำมาใช้เป็นยารักษาโรคพื้นฐาน ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะที่ผ่านมาประชาชนในหมู่บ้านขาดการเรียนรู้คุณลักษณะ และ

ประโยชน์ของพืชสมุนไพร จึงมีการทำลาย และกำจัดทั้งคิงวักซ์พืชอื่นๆ ทิ้งไป เหตุเพราะไม่รู้คุณค่า และสรรพคุณของพืชสมุนไพรที่มีอยู่นั้นอย่างแท้จริง

ผลจากการเข้าร่วมสัมมนา สนทนากลุ่มย่อย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบบูรณาการแล้วนั้น ผู้เข้าร่วมโครงการได้ให้ความสำคัญปลูกพืชสมุนไพรไว้ใช้ประโยชน์หลากหลายชนิด ทั้งนี้ข้าพเจ้าได้ปลูกพืชสมุนไพรไว้หลายชนิดในที่ดินและรอบรั้วบ้านของข้าพเจ้า เพื่ออนุรักษ์เรียนรู้ และใช้ประโยชน์ อีกทั้งยังได้ตั้งงบประมาณส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ตำบลวังแหม่ได้อนุรักษ์ เรียนรู้ และใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในการรักษาโรคพื้นฐาน อันเป็นการนำไปสู่ชุมชน อนุรักษ์ และเรียนรู้พืชสมุนไพรได้อย่างยั่งยืน”

คุณจิตรา มหัทธกรวิชัย ชาวบ้านผู้หนึ่งที่เป็นผู้ร่วมวิจัยในครั้งนี้ได้เขียนความเห็นไว้ว่า

“จากที่ได้เข้าร่วม โครงการวิจัยพืชสมุนไพรพื้นบ้าน ทำให้ข้าพเจ้ารู้จักพืชสมุนไพรพื้นบ้านหลากหลายชนิด ทั้งๆ ที่ขึ้นอยู่ข้างบ้านและข้างร่องสวนและตามไร่อ้อยของข้าพเจ้า เช่น กะเม็งตัวเมีย ใช้ห้ามเลือดที่ข้าพเจ้าถูกมีดบาดเวลาทำครัวเลือดจะหยุดไหลอย่างรวดเร็วและปากแผลหดเล็กลงจากบาดแผลเดิม ลดอาการเจ็บแสบได้ทันที และข้าพเจ้าเคยใช้กระเพราแดง ใช้ใบ 1 กำมือชงน้ำร้อนเดือดจืดๆ คั้นในขณะที่เริ่มอุ่น แก้อาการท้องอืดท้องเฟ้อได้ดีมาก ปัจจุบันข้าพเจ้าได้ปลูกสมุนไพรพื้นบ้านไว้ที่ข้างบ้านหลายชนิดเช่น กะเม็งตัวเมีย กรคน้ำ(ไม้กวาดแม่หม้าย) ฟ้าทะลายโจร ปีกไก่ดำ เสดดพังพอน ตะขบดิน และอื่นๆ อีกหลายชนิด ข้าพเจ้าและคนในครอบครัวได้ใช้ในการรักษาเบื้องต้น เป็นการพึ่งตนเองและประหยัดค่าใช้จ่าย ไม่ต้องไปซื้อยา และเวลาเพื่อนบ้านเจ็บป่วยข้าพเจ้าก็จะแบ่งปันให้ใช้สมุนไพรพื้นบ้านรักษาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น

โครงการวิจัยของคุณธนชัย กาลวิโรจน์ นับว่าเป็นประโยชน์แก่ข้าพเจ้าและชาวชุมชนบ้านนาไร่เดียว หมู่ 13 ต.วังแหม่ อ.คลองขลุง จ.กำแพงเพชร เป็นอย่างมาก จึงขอขอบพระคุณ”

การอบรมสัมมนาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการส่งเสริมการปลูกการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนที่สามารถให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องการปลูกการใช้แก่ผู้สนใจ มีการอธิบายสรรพคุณ รวมถึงถ้ามีข้อห้าม ข้อจำกัดการใช้ก็อธิบายเพิ่มเติมด้วย และสามารถนำต้นสมุนไพรจริงให้เห็น ผู้เข้าร่วมอบรมสามารถแสดงข้อคิดเห็นหรือถามคำถามซึ่งจะได้คำตอบจากวิทยากรทันที นอกจากนี้ยังได้รับสมุนไพรตัวอย่างไปทดลองใช้หรือกลั่นพันธุ์สมุนไพรกลับไปปลูกด้วย

3. ผลของการส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชน

ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการติดตามผลของการส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชน โดยจัดการเสวนาระหว่างผู้วิจัยกับทีมผู้ร่วมวิจัย โดยใช้บ้านนายชูชาติ ไยสูง เป็นสถานที่เสวนา ซึ่งการเสวนาครั้งนี้ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มผู้ร่วมวิจัยเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนที่จะมีการจัดอบรมสัมมนาที่ผ่านมาโดยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น

ผู้ร่วมวิจัยทุกคนยอมรับว่าได้รับความรู้และประโยชน์จากการอบรมสัมมนาอย่างยิ่ง ทำให้ได้เข้าใจวิธีใช้สมุนไพรที่ถูกวิธี ได้รู้ว่าสมุนไพรบางชนิดมีอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นเช่น กะเม็ง กล้วย้าล้น รางจืด เป็นต้น

2. มุมมองพืชสมุนไพรเปลี่ยนไป

แต่เดิมนั้นผู้ร่วมวิจัยมีความกังวลเกี่ยวกับพืชสมุนไพรที่มีมากมาย ทั้งที่รู้จักและไม่รู้จัก การจะปลูกจะใช้จะทำอะไรเมื่อมีจำนวนมากหลายชนิด ความกังวลนี้คลี่คลายไปเมื่อผู้ร่วมวิจัยได้เข้าใจถึงโรคพื้นฐานในชุมชน ทำให้ตัดสินใจได้ว่าในบริเวณครัวเรือนของตนควรมีพืชสมุนไพรอะไรบ้างที่เหมาะสมจะปลูกเพื่อสามารถเก็บใช้ได้ทันทีที่ต้องการ

3. มีแนวคิดต่อยอด

ผู้วิจัยพบว่า เมื่อผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ความเข้าใจ และมุมมองต่อพืชสมุนไพรที่เปลี่ยนไป ทำให้ผู้ร่วมวิจัยหลายท่านเกิดแนวคิดต่อยอดในการปลูกการใช้สมุนไพรรวมถึงการเก็บถนอมสมุนไพร เพื่อให้ใช้ได้สะดวกและเก็บไว้ได้นาน โดยยังรักษาสรรพคุณไว้คงเดิม แนวคิดที่ผู้ร่วมวิจัยเสนอเช่น นายอากม ตุมมะสียา และนายบัว คำยัง เสนอการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเก็บถนอมสมุนไพร เช่น เครื่องอบแห้ง เครื่องบรรจุสุญญากาศ นางสมสวย ไยสูง นางจิตรา มหัทศกริชพงษ์ เสนอการแปรรูปสมุนไพรและการออกแบบบรรจุภัณฑ์ เช่นบดเป็นผงแล้วใส่แคปซูลแล้วบรรจุลงขวดเพื่อสะดวกในการใช้รับประทาน เป็นต้น

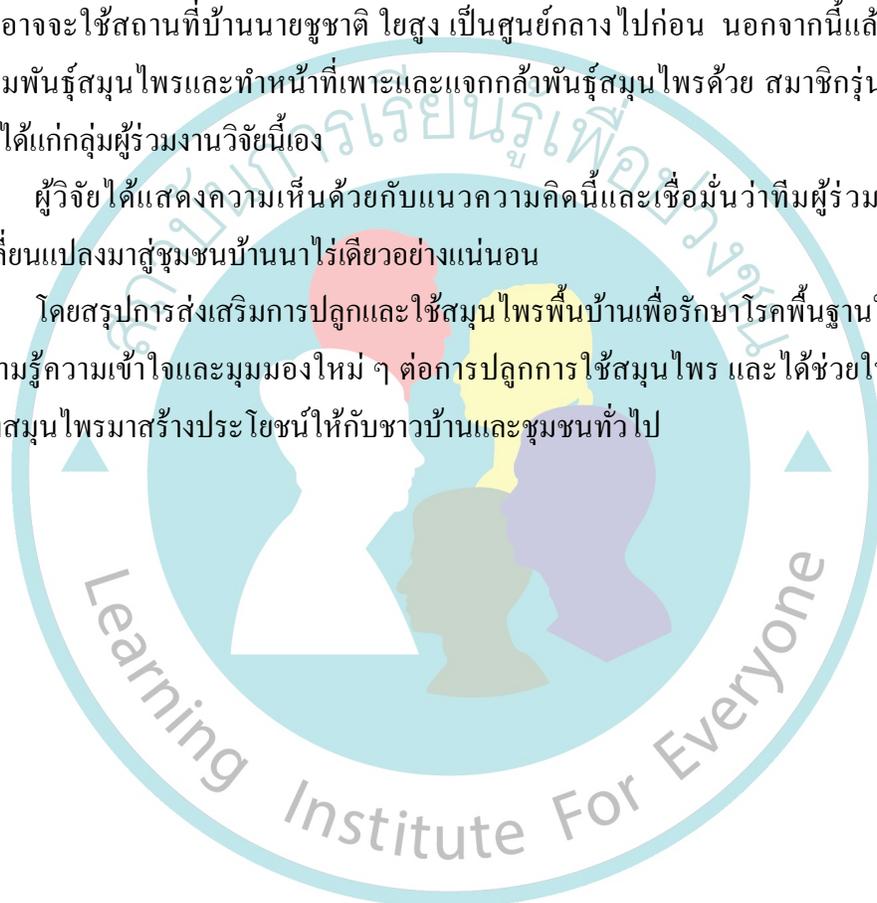
ผู้วิจัยสังเกตพบว่า ผู้ร่วมวิจัยทุกคนต่างมีแนวคิดที่จะนำสมุนไพรมาใช้ไม่ใช่เพียงเพื่อครอบครัวของตนเองเท่านั้นแต่คิดถึงการนำไปใช้เพื่อประโยชน์สำหรับชาวบ้านคนอื่นๆ ในชุมชนด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นความบริสุทธิ์ใจและมีจิตสาธารณะ

4. เกิดแนวความคิดการรวมกลุ่ม

ในทีมผู้ร่วมวิจัย มีสมาชิกที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน(นายชูชาติ ไยสูง) และผู้นำชุมชน (นายชัยวัฒน์ พันธุ์วิทยากุล นายกองค้การบริหารส่วนตำบลวังแวม) ร่วมอยู่ด้วย ทั้งสองท่านนี้ต่างมีแนวความคิดเผยแพร่วิธีความรู้ความเข้าใจ และมุมมองใหม่ ๆ เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านและโรคพื้นฐานในชุมชนให้กับชาวบ้านหรือผู้สนใจทั่วไป โดยเสนอแนวความคิดการจัดตั้งศูนย์กลางการเผยแพร่วิธีดังกล่าวขึ้น ซึ่งอาจจะใช้สถานที่บ้านนายชูชาติ ไยสูง เป็นศูนย์กลางไปก่อน นอกจากนี้แล้วศูนย์นี้จะเป็นที่รวบรวมพันธุ์สมุนไพรและทำหน้าที่เพาะและแจกกล้าพันธุ์สมุนไพรด้วย สมาชิกรุ่นแรก ๆ ของศูนย์ควรจะได้แก่กลุ่มผู้ร่วมงานวิจัยนี้เอง

ผู้วิจัยได้แสดงความเห็นด้วยกับแนวความคิดนี้และเชื่อมั่นว่าทีมผู้ร่วมวิจัยจะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชนบ้านนาไร่เดียวอย่างแน่นอน

โดยสรุปการส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจและมุมมองใหม่ ๆ ต่อการปลูกการใช้สมุนไพร และได้ช่วยให้เกิดแนวคิด ๆ ที่จะนำสมุนไพรมาสร้างประโยชน์ให้กับชาวบ้านและชุมชนทั่วไป

บทที่ 6

สรุปผล อภิปรายผล และเสนอแนะ

การสรุปผล อภิปรายผล และเสนอแนะ ในงานวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการปลูกและการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐาน ในชุมชนบ้านนาไร่เดียว ตำบลวังแฉม อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร” ครั้งนี้มีดังต่อไปนี้

สรุปผลการวิจัย

ในการสรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยสรุปผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยโดยเรียงตามลำดับ ดังนี้

1. สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐาน ในชุมชนบ้านนาไร่เดียว มีมาพร้อมกับการก่อตั้งชุมชน โดยมีทั้งที่ขึ้นเองตามธรรมชาติและที่ปลูกไว้ตามบ้านหรือหัวไร่ปลายนา ปัจจุบันพื้นที่ในชุมชนแทบทั้งหมดถูกปรับเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยหรือทำสวนหรือทำนา ทำให้สมุนไพรที่เป็นไม้ยืนต้นและขึ้นเองตามธรรมชาติแทบไม่พบเห็นแล้วแต่ยังมีสมุนไพรประเภทล้มลุกให้พบเห็นอยู่บ้างตามที่รกร้างว่างเปล่า ซึ่งในอนาคตเมื่อมีการปรับพื้นที่แล้วสมุนไพรเหล่านี้จะหายไป

สมุนไพรที่ปลูกเองมักปลูกไว้ในบริเวณบ้านหรือรอบเขตบ้าน เพราะดูแลรดน้ำหรือเก็บนำมาใช้ได้ง่าย สมุนไพรที่อยู่ตามหัวไร่ปลายนานั้นมีทั้งที่เจ้าของตั้งใจปลูกและขึ้นเอง แต่ส่วนใหญ่มักขึ้นเองแล้วเจ้าของที่ไร่นารู้จักสมุนไพรนั้นจึงไม่ตัดทำลายทิ้งปล่อยให้ขึ้นงอกงาม

เหตุผลในการปลูกสมุนไพรมีได้หลายประการคือเป็นสมุนไพรที่มีการปลูกไว้แต่ดั้งเดิมจึงดูแลปลูกสืบทอดต่อมา หรือต้องการปลูกเป็นไม้ประดับเพราะเป็นไม้ที่มีรูปทรงพุ่มหรือดอกสวย หรือปลูกเพื่อไว้ใช้ถ้าคนในบ้านจะมีอาการที่สมุนไพรแก้ได้ หรือปลูกเนื่องจากมีคนในบ้านหรือญาติสนิทมีอาการที่ต้องใช้สมุนไพรนี้ หรือผู้ปลูกที่มีจิตสาธารณะจึงปลูกไว้เพื่อให้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์หรือปลูกเนื่องจากต้องการอนุรักษ์สมุนไพรที่หายาก

การใช้สมุนไพรของคนในชุมชนบ้านนาไร่เดียวพบว่ามีการใช้เพื่อประกอบเป็นอาหาร หรือใช้เพื่อเป็นการป้องกันโรค หรือใช้เพื่อบรรเทาอาการของโรคที่เป็นอยู่ หรือใช้เพื่อรักษาโรค หรือใช้สมุนไพรเพื่อบำรุงร่างกายให้แข็งแรงกินได้นอนหลับ

วิธีใช้สมุนไพรมีทั้งที่เลือกใช้สมุนไพรเดี่ยว ๆ หรือใช้สมุนไพรหลายชนิดเพื่อเสริมฤทธิ์กัน หรือใช้สมุนไพรตามสูตรหรือตำรับยา

2. การส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนบ้านนาไร่เดียว โดยการอบรมสัมมนาให้ความรู้การปลูกการใช้สมุนไพรและการสนทนากลุ่มย่อยอย่างไม่เป็นทางการเป็นการส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรในชุมชนได้วิธีหนึ่ง ผู้เข้าร่วมการอบรมสามารถมีส่วนร่วมในการอบรมสัมมนาเสมอ ทั้งในด้านการแสดงความคิดเห็น คำถามคำตอบที่น่าสนใจ หรือการร่วมกิจกรรมอื่น ๆ เช่นการปรุงยา การต้มยา การสังเกตความแตกต่างของพันธุ์ไม้สมุนไพรต่าง ๆ มีการอธิบายสรรพคุณ วิธีการใช้รวมถึงถ้ามีข้อห้าม ข้อจำกัดการใช้ก็อธิบายเพิ่มเติมด้วย และสามารถนำต้นสมุนไพรจริงให้ได้เห็น ผู้เข้าร่วมอบรมสามารถแสดงข้อคิดเห็นหรือถามคำถามซึ่งจะได้คำตอบจากวิทยากรทันที นอกจากนี้ยังได้รับสมุนไพรตัวอย่างไปทดลองใช้หรือกล้าพันธุ์สมุนไพรกลับไปปลูกด้วย

3. ผลการส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนบ้านนาไร่เดียวนั้น ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพรมากขึ้น มีความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับโรคพื้นฐานในชุมชนช่วยให้ตัดสินใจได้ว่าสมุนไพรที่ควรมีควรปลูกได้แก่อะไรบ้าง

นอกจากนี้ยังจุดประกายแนวความคิดต่อยอดการแปรรูปสมุนไพรให้พร้อมและสะดวกเวลาใช้ การเก็บถนอมสมุนไพรให้นานและคงสรรพคุณเดิม มีแนวความคิดการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจหรือมุมมองใหม่ ๆ เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านและโรคพื้นฐานในชุมชนให้กับชาวบ้านหรือผู้สนใจทั่วไปโดยการจัดตั้งศูนย์กลางการเผยแพร่และศูนย์ดังกล่าวยังทำหน้าที่รวบรวม เพาะและแจกกล้าพันธุ์สมุนไพรด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

ในการอภิปรายผล ผู้วิจัยอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยโดยเรียงตามลำดับ ดังนี้

1. การปลูกการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนบ้านนาไร่เดียว

ผู้วิจัยสังเกตพบว่าเมื่อผู้ร่วมวิจัยมีความเข้าใจต่อโรคพื้นฐานในชุมชนแล้ว การปลูกสมุนไพรพื้นบ้านของผู้ร่วมวิจัยจะมีเหตุผลและเป้าหมายที่ชัดเจนว่าปลูกไปทำไมหรือเพื่ออะไร ส่วนการจะปลูกอย่างไรนั้นไม่เป็นปัญหาสำคัญเนื่องจากผู้ร่วมวิจัยแทบทั้งหมดมีอาชีพเป็นเกษตรกรซึ่งเข้าใจการปลูกพืชดีอยู่แล้ว ประเด็นที่น่าสนใจและมักเป็นคำถามเสมอคือควรปลูกกี่ต้นหรือจำนวนเท่าไรจึงจะเหมาะสม เนื่องจากบางครั้งพื้กการใช้สมุนไพรไม่ได้ระบุเป็นน้ำหนัก หรือปริมาณที่ชัดเจน เช่นใช้วิธีการใช้สมุนไพรบางอย่างแนะนำให้ใช้ 1 กำมือ หรือใช้ใบสด 5-7 ใบต้มน้ำเดือด 15 นาที รับประทานเช้าเย็นเป็นต้น ทำให้การกะน้ำหนักหรือปริมาณการใช้ของแต่ละคนแต่ละครั้งไม่แน่นอน ซึ่งส่งผลให้การปลูกสมุนไพรต้องปลูกให้มากไว้ก่อนเพื่อการเพื่อให้เพียงพอกับการใช้ แต่ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่และชนิดของสมุนไพรที่จะปลูก ทำให้ต้องตัดสินใจกะประมาณชนิดและจำนวนที่จะปลูกเองตามที่เห็นว่าเหมาะสม

จากแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ผู้ร่วมวิจัย พบว่ามีผู้เป็นโรคเบาหวานและความดันโลหิตสูงอยู่หลายคน โรคเหล่านี้เป็นโรคไม่ติดต่อ ไม่ได้เกิดจากเชื้อโรคและไม่สามารถแพร่กระจายจากคนสู่คนได้ ที่ทราบว่าเป็นโรคเหล่านี้เนื่องจากไม่สบายแล้วไปพบแพทย์ตรวจร่างกายจึงได้พบว่าเป็น ผู้ร่วมวิจัยบางคนเช่นนายบัว คำยัง ใช้สมุนไพรรักษาโรคเบาหวานและความดันโลหิตสูงควบคู่กับการไปพบแพทย์ตามนัดโดยที่แพทย์ที่รักษาได้สนับสนุนให้ใช้สมุนไพรร่วมกับยาที่แพทย์สั่งได้แต่แพทย์นั้นให้นายบัวต้องมาพบแพทย์ตามนัดอย่างสม่ำเสมอ การไปพบแพทย์ของนายบัวนั้น แพทย์ได้ขยายเวลาจากเดิมให้มาพบแพทย์ทุกเดือนเป็นทุกสองเดือน ปัจจุบันขยายเป็นทุกสามเดือน และเน้นให้ปฏิบัติตนและรับประทานยาตามแพทย์สั่ง

ผู้วิจัยได้ทราบจากผู้เข้าร่วมการอบรมสัมมนาการใช้สมุนไพรท่านอื่น ๆ เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรรักษาโรคควบคู่กับการพบแพทย์แผนปัจจุบันว่าแพทย์บางท่านต้องการให้คนไข้ใช้ยาแผนปัจจุบันตามแพทย์สั่งอย่างเดียวไม่สนับสนุนการใช้สมุนไพรควบคู่กันเพื่อที่แพทย์จะสามารถติดตามผลของการใช้ยาตามที่สั่งได้ แพทย์บางท่านเฉย ๆ แล้วแต่คนไข้ ดังนั้น การใช้สมุนไพรนอกจากใช้เพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนแล้ว ยังใช้รักษาโรคไม่ติดต่อโดยใช้ควบคู่ไปกับการพบแพทย์แผนปัจจุบันซึ่งจะช่วยยืดเวลาการไปพบแพทย์และจะช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายเช่น ค่าเดินทาง ค่ายาเป็นต้น

2. การส่งเสริมการปลูกการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนบ้านนาไร่เดียว

การส่งเสริมการปลูกและการใช้พืชสมุนไพรในชุมชน ผู้วิจัยได้ปรึกษากับนายชูชาติ ไยสูง ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านชุมชนบ้านนาไร่เดียว และได้รับความกรุณาให้ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งจากนายชัยวัฒน์ พันธุ์วิทยากุล นายกองค้การบริหารส่วนตำบลวังแฉม ซึ่งต่างมีความเห็นร่วมกันว่า การอบรมสัมมนาให้ความรู้การปลูกการใช้สมุนไพร จะเป็นการส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรในชุมชนได้ดีและเหมาะสมกว่าวิธีอื่น ผู้วิจัยจึงนำแนวความคิดนี้วางแผนและจัดการอบรม

ในการอบรมสัมมนาที่ผ่านมามีผู้เข้าร่วมการอบรมให้ความสนใจและมีส่วนร่วมในการอบรมสัมมนาเสมอ ทั้งในด้านการแสดงความคิดเห็น คำถามที่น่าสนใจ หรือการร่วมกิจกรรมอื่น ๆ เช่นการปรุงยา การต้มยา การสังเกตความแตกต่างของพันธุ์ไม้สมุนไพรต่าง ๆ เป็นต้น

การส่งเสริมการปลูกการใช้สมุนไพรอาจมีวิธีอื่น ๆ อีกเช่นการศึกษาดูงาน การจัดทัศนศึกษา หรือการเชิญหน่วยงานหรือผู้เชี่ยวชาญทั้งภาครัฐและเอกชนมาให้ความรู้เป็นต้นผู้วิจัยเห็นว่าวิธีที่เหมาะสมคือเลือกวิธีที่ชุมชนยอมรับและสนับสนุน ซึ่งนอกจากจะใช้งบประมาณน้อยแล้วยังได้รับความร่วมมืออย่างดีจากชุมชน การที่ได้รับความสนใจจากผู้เข้าร่วมการอบรมสัมมนาอย่างมากนี้ทำให้มีการใช้เวลาอบรมสัมมนาเกินกว่ากำหนดแทบทุกครั้ง

การอบรมสัมมนาทุกครั้งผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสัมมนาร่วมกับ นายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งมีความรู้ลึกซึ้งด้านสมุนไพรร่วมให้ความรู้ความเข้าใจ และเนื่องจากผู้วิจัยมีความรู้ด้านสมุนไพรอยู่บ้างจึงช่วยให้การอบรมสัมมนาเป็นที่น่าสนใจยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยเห็นว่าการจัดอบรมสัมมนานั้นจะต้องเสนอหัวข้อการอบรมที่ชุมชนสนใจ และวิทยากรที่จะมาให้ความรู้หรือดำเนินการอบรมสัมมนาควรเป็นที่ยอมรับของชุมชนด้วย มิฉะนั้นการเลือกใช้วิธีนี้จะไม่ประสบความสำเร็จแน่นอน

3. ผลการส่งเสริมการปลูกการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนบ้านนาไร่เดียว

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพรที่มีมากขึ้น ความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับโรคพื้นฐานในชุมชน แนวความคิดต่อยอดการแปรรูปสมุนไพร และแนวคิดการรวมกลุ่มจัดตั้งศูนย์กลางการเผยแพร่เกี่ยวกับสมุนไพร เหล่านี้เป็นผลจากการส่งเสริมการปลูกการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนบ้านนาไร่เดียวรวมทั้งการปลูกกะเม็ง (ดูภาพ ฉ.12 ในภาคผนวก)

ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่กล่าวมาแล้วนี้เกิดขึ้นได้ก็เพราะชุมชนได้เรียนรู้และตระหนักถึงคุณค่าของสมุนไพรพื้นบ้าน ดังนั้นผลที่ได้จากการส่งเสริมการปลูกการใช้สมุนไพรจึงเป็นการสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับสมุนไพรพื้นบ้านให้มากยิ่งขึ้น

การแปรรูปสมุนไพรให้พร้อมและสะดวกเวลาใช้หรือการเก็บถนอมสมุนไพรให้ได้นาน และคงสรรพคุณเดิมจะเป็นการนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ การรวมกลุ่มและจัดตั้งศูนย์ กลางการเผยแพร่ เกี่ยวกับสมุนไพรจะเป็นเรื่องของผู้นำและการบริหารจัดการ ซึ่งแม้ว่าเรื่องเหล่านี้จะอยู่นอกขอบเขต ของงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยจะยังคงคอยติดตามความคืบหน้าต่อไป

สิ่งที่น่ายินดีในการวิจัยครั้งนี้ คือการที่ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นซึ่งได้เข้าร่วม โครงการวิจัยครั้งนี้ในฐานะผู้ร่วมวิจัย ได้นำผลการวิจัยครั้งนี้ไปขยายผลต่อโดยได้บรรจุเป็นแผนงาน และงบประมาณ 3 ปี เพื่อส่งเสริมการปลูกและการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ผู้สนใจงานวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้รับความกรุณาร่วมมือจากผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และผู้ร่วมวิจัย เป็นอย่างดี ตัวประชาชนชาวบ้านมีความรู้ความสนใจทางด้านสมุนไพรมาก ด้านสภาพแวดล้อมของ ชุมชนเป็นที่กลุ่มมีพืชสมุนไพรขึ้นอยู่ทั่วไป งานวิจัยจึงอยู่ภายใต้บริบทนี้

การส่งเสริมการปลูกการใช้สมุนไพรในงานวิจัยนี้ เลือกวิธีที่ผู้ร่วมวิจัยเห็นว่าเหมาะสม และมีส่วนร่วมด้วยจึงทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าของสมุนไพรพื้นบ้าน ซึ่งถ้าชุมชน หรืองานวิจัยอื่นจะนำไปใช้ควรพิจารณาศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนนั้น

2. หน่วยงานสาธารณสุขในระดับชุมชน

ในระดับชุมชนมีหน่วยงานด้านสาธารณสุขอีกหลายหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับชาวบ้าน เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) สถานีอนามัย หรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) เป็นต้น หน่วยงานเหล่านี้ควรทำวิจัยการปลูกการใช้สมุนไพรในชุมชน หรือ สามารถนำ ผลการวิจัยนี้ไปพิจารณาปรับใช้ได้ ซึ่งสุดท้ายจะช่วยให้ชาวบ้านดูแลตนเองในเบื้องต้นได้

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการปลูกการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนอื่นที่มี บริบทต่างออกไปจากชุมชนบ้านนาไร่เดียว

2. ควรมีการศึกษารูปแบบการส่งเสริมการปลูกการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในชุมชนอื่น ๆ ที่มีบริบทต่าง ๆ กัน

3. ควรมีการศึกษาลักษณะและบทบาทของผู้นำชุมชนที่มีต่อการปลุกการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชน
4. ควรมีการศึกษาแนวทางการสร้างศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านการปลุกการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในชุมชน
5. ควรมีการศึกษาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อการดูแลสุขภาพเชิงป้องกันในชุมชน

บรรณานุกรม

หนังสือและเอกสาร

ขจรศักดิ์ บัวระพันธ์. (2553). **วิจัยเชิงคุณภาพไม่ยากอย่างที่คิด**. กรุงเทพฯ: สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล.

ชาย โปธิธิตา. (2550). **ระเบียบวิธีวิจัย : คู่มือทางความคิดบนฐานแห่งศาสตร์และศิลป์**. กรุงเทพฯ: วารสารการสื่อสารมวลชน ปีที่ 1 ฉบับที่ 1.

_____. (2559). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.

พระราชวังเธอพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์. (2553). **ตำราสรรพคุณยาและตำรายาฉบับกรมหลวงวงษาธิราชสนิท และ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เพ็ญนภา ทรัพย์เจริญ. (2548). **การดูแลสุขภาพแบบพึ่งตนเองด้วยยาสมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน**. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาตำราการแพทย์แผนไทย มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา.

วิทย์ เทียงบูรณธรรม. (2548). **พจนานุกรมสมุนไพรไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรพิทยา.

สำนักงานคณะกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงสาธารณสุข. (2534). **สมุนไพรใกล้ตัว**. กรุงเทพฯ: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

สุภาภรณ์ ปิติพร. (2555). **บันทึกของแผ่นดิน 1 หญ้า ยา สมุนไพรใกล้ตัว**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร.

วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

เบญจวรรณ เหมือนตา และรัฐพร บุญสุข. (2553). **การใช้สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐานเพื่อการดูแลรักษาสุขภาพของประชาชนในชุมชนตำบลไม้เค็ด อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี**. รายงานวิจัยทางการแพทย์แผนไทยประยุกต์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

มาลัย กมลสุกฤษฎ์. (2559). **บทบาทและความเชื่อมั่นของผู้บริโภคที่มีต่อสมุนไพรไทย**. รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์.

ยามาระตี จัยสิน. (2559). **กะเม็ง**. รายงานวิจัย, Thai J Pharmacol: Vol. 38: No. 2, 2016.

- รุจิจันทร์ วิชวานิเวศน์. (2555). การพัฒนาระบบฐานความรู้ด้านการรักษาโรคด้วยสมุนไพร. รายงานการวิจัย, คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สันติฉัตรพร กลิ่นทอง. (2560). พฤติกรรมการใช้สมุนไพรรักษาโรคของประชาชนในจังหวัดเพชรบุรี. รายงานการวิจัย, คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- สุกิจ ไชยชมภู. (2555). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สมุนไพรรักษาโรค ของประชาชนในเขต 11 กระทรวงสาธารณสุข. วิทยานิพนธ์ปริญญาสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารงานสาธารณสุข มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

แบบสังเกตการปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้านของผู้ร่วมวิจัย

วันที่ เดือน พ.ศ. เวลา น.

สถานที่

คำชี้แจง : ผู้วิจัยสังเกตสภาพทั่วไปตามประเด็นคำถามที่กำหนดไว้ แล้วบันทึกสิ่งที่สังเกตเห็น

1. ชนิด ชื่อและจำนวนของสมุนไพรพื้นบ้านที่ปลูก

.....

.....

.....

.....

2. สภาพแวดล้อมและบริเวณที่ปลูกสมุนไพร

.....

.....

.....

.....

3. ความรู้ด้านประโยชน์ สรรพคุณ วิธีใช้และการเก็บรักษาสมุนไพรพื้นบ้านที่ปลูก

.....

.....

.....

.....

4. การขยายพันธุ์ แบ่งปันสมุนไพรหรือแนะนำให้คนอื่นใช้สมุนไพร

.....

.....

.....

.....

5. ความสนใจต่อการจัดการอบรมสัมมนาให้ความรู้ด้านสมุนไพร

.....

.....

.....

.....

6. สิ่งที่น่าสนใจอื่น ๆ

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข.

แบบสัมภาษณ์

ความรู้ ประสบการณ์ การปลูกและใช้

สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนของผู้ร่วมวิจัย

คำชี้แจง : ผู้วิจัยสัมภาษณ์ตามประเด็นคำถามที่กำหนด แล้วบันทึกสาระสำคัญลงในแบบสัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์

วันที่สัมภาษณ์ เวลา น.

ผู้สัมภาษณ์

1. สมุนไพรพื้นบ้านที่รู้จักมีอะไรบ้าง มีสรรพคุณอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2. ที่บ้านมีสมุนไพรที่ปลูกหรือขึ้นเองบ้างหรือไม่ อะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

3. ได้ใช้หรือมีประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรแก้อาการต่าง ๆ บ้างหรือไม่ อะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

4. มีปัญหาหรืออุปสรรคในการใช้หรือปลูกสมุนไพรหรือไม่

.....

.....

.....

5. ได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมอบรมสัมมนาให้ความรู้ด้านสมุนไพรหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

6. จะแนะนำหรือชักชวนให้คนอื่นเข้าร่วมอบรมสัมมนาให้ความรู้ด้านสมุนไพรหรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

7. เรื่องที่ต้องการรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับสมุนไพรที่บ้านชนิดอื่น ๆ

.....

.....

ภาคผนวก จ.

ต้นกะเม็ง

ต้นกะเม็ง

กะเม็งเป็น ไม้ล้มลุก มีชื่อเรียกแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น เช่น ทางภาคเหนือ เรียก “ฮ่อมเกี้ยว คัดเม็ง หรือ หญ้าลับ”, ภาคกลาง เรียก “กะเม็ง” และภาษาอังกฤษเรียก “False daisy” ลักษณะเป็นไม้ล้มลุกขนาดเล็ก ทอดไปตามพื้น ลำต้นมีสีเขียวหรือสีน้ำตาลแดงและมีขนละเอียด กิ่งก้านแตกที่โคนต้น ใบเป็นรูปหอก ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักเป็นฟันเลื่อย โคนใบสอบ ผิวเนื้อใบเกลี้ยง ผลมีลักษณะเป็นรูปลูกข่าง เมื่อแก่จัดจะมีสีดำ กะเม็งมีทั้งตัวเมียและตัวผู้ กะเม็งตัวเมียจะมีดอกเล็กสีขาว ส่วนกะเม็งตัวผู้จะมีดอกสีเหลือง ใหญ่ กะเม็งพบขึ้นทั่วไปในประเทศเขตร้อนและเขตศูนย์สูตร โดยมีการกระจายอย่างกว้างขวางทั่ว ประเทศอินเดีย จีนและไทย มักพบขึ้นในที่ลุ่มและชุ่มชื้น เช่น ริมคูน้ำ นาข้าว ริมคลองบ่อน้ำและ ในแปลงปลูกพืชผักทั่วไป

ภาพที่ 1 ต้นกะเม็ง

กะเม็ง เป็นพืชที่ทรงคุณค่า ที่นำมาใช้เป็นยาสมุนไพรพื้นบ้านมาช้านานใน ประเทศในแถบเขตร้อน และกึ่งเขตร้อนหลายประเทศ เช่น อินเดีย จีน บราซิล และไทย โดยใช้ห้ามเลือดในบาดแผลสด ใช้รักษาแผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก

ในหนังสือ “ตำราสรรพคุณยา” ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท(พระองค์นวม) อธิบตีแพทย์สมัยรัชกาลที่ 3 ได้จารึกไว้ว่ากะเม็ง ต้นนั้นแก้ลมให้กระจายและแก้โลหิตอันทำให้ร้อน ดอกนั้นแก้ค้อนพุ่งช่านให้บริบูรณ์ ลูกนั้นแก้ลมให้กระจาย รากนั้นแก้ลมอันวิงเวียนอยู่ในอุทรให้ขึ้นเบื้องบน

ในหนังสือพจนานุกรมสมุนไพรไทย โดย ศ.ดร.วิทย์ เทียงบุรณธรรม ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 กล่าวถึงกะเม็งว่าส่วนที่ใช้มี ใบ ดอก ลำต้น และราก สรรพคุณเป็นยาฝาดสมาน บำรุงอวัยวะเพศ แก้ตกขาว โรคมะเร็งคอติบ ปัสสาวะเป็นโลหิต อาเจียนเป็นโลหิต ไอเป็นโลหิต อุจระเป็นโลหิต โรคลำไส้อักเสบ บำรุงไตวิธีการใช้ด้วยการนำมาต้ม

ภญ. ดร.สุภาภรณ์ ปิติพร หัวหน้ากลุ่มงานเภสัชกรรม และ รองผู้อำนวยการด้านการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ได้อธิบายไว้ในหนังสือ *บันทึกของแผ่นดิน เล่ม 1 หญ้า ยาสมุนไพรใกล้ตัว* หน้า 12 ดังนี้

“กะเม็ง หมอรักษาตับ หมอโรคผิวหนัง หมอระบบประสาท เรื่องราวของกะเม็ง หรือ ส่อมเกี้ยว ยาดีของหมอยาพื้นบ้าน หมอยาไทยลาว หมอยาอีสาน หมอยาล้านนา หมอยาไทยใหญ่ หมอยาไทยเลย หมอยาไทยพวน ต่างเรียกกะเม็งว่า ส่อมเกี้ยว เหมือนกันทั้งนั้น แก้อาการทางประสาท อาการชักเป็นลมวิงเวียน ชักเกร็ง ใช้กะเม็งต้มดื่มหรือส่อมเกี้ยว คั้นน้ำผสมกับสมุนไพรที่มีกลิ่นหอมเช่น จิง หรือว่านเปราะหอม คั้นน้ำให้ผู้ป่วยได้จิบและใช้น้ำสมุนไพรชุบผ้า เช็ดหน้าและใช้ผ้าคลุมศีรษะผู้ป่วยไว้ อาการจะทุเลา

กะเม็งต้มดื่มเป็นสมุนไพรที่ยอมรับกันมาแต่สมัยก่อน ทั้งจีน ไทย พม่า อินเดีย โดยใช้เป็นยารักษาตับ หมอยาไทยมักบอกแก่กะเม็งรักษาอาการดีซ่าน ตัวเหลือง ตาเหลือง เคยมีหมอพม่าและอินเดียมาดูงานที่โรงพยาบาล (เจ้าพระยาอภัยภูเบศร) พูดตรงกันว่ากะเม็งเป็นสมุนไพรที่บ้านเขาใช้รักษาตับ มีทั้งใช้กะเม็งเดี่ยว ๆ หรือใช้ร่วมกับสมุนไพรอื่น เช่น ลูกใต้ใบ ผักหวานบ้าน มะขามป้อม เป็นต้น สอดคล้องกับการค้นคว้าทางเอกสารพบว่าหมอยาพื้นบ้านในประเทศต่าง ๆ ใช้กะเม็งรักษาตับเช่นกัน นอกจากนี้มีประสบการณ์จากทางบ้านคือใช้กะเม็งต้นสด ๆ 3-4 ต้น ล้างน้ำให้สะอาดนำไปต้มให้เดือด 10 นาที แล้วผสมน้ำตาลทรายพอมีรสหวานดื่มแก้ก้อเสบซ้ำบวมติดต่อกันเพียง 2 วันก็หาย ปัจจุบันมีงานศึกษาวิจัยจำนวนมากถึงผลของกะเม็งต่อตับคือกะเม็งสามารถป้องกันไม่ให้ตับถูกทำลายจากสารพิษรวมถึงพิษจาก แอลกอฮอล์ด้วย ป้องกันไม่ให้ตับถูกทำลายจากไวรัสและพื้นฟูตับได้ด้วย”

ยามารตี จัยสิน ได้ทำการวิเคราะห์ศึกษาองค์ประกอบทางพฤกษเคมีฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของสารสกัดและสารประกอบทางเคมี ความเป็นพิษ และการศึกษาทางคลินิกของกะเม็งในห้องทดลอง และได้รายงานฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาที่หลากหลายของพืชชนิดนี้ ได้แก่ ฤทธิ์ต้าน แบคทีเรีย เชื้อรา และไวรัส ฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ ฤทธิ์ต้านการอักเสบ ฤทธิ์ระงับปวด ฤทธิ์ลดระดับ ไ้ไขมันในเลือด ฤทธิ์ปกป้องตับ ฤทธิ์ปกป้องไต ฤทธิ์ต้าน

มะเร็ง ฤทธิ์ปกป้องระบบประสาท ฤทธิ์ลด ระดับน้ำตาลในเลือด ฤทธิ์ลดความดันโลหิต ฤทธิ์ป้องกันอันตราย
จากรังสี และฤทธิ์กระตุ้นการเจริญเติบโตของเส้นผม

ภาคผนวก ฉ.

ภาพกิจกรรม

ภาพที่ 2 กิจกรรมวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2559 ผู้วิจัยเป็นวิทยากรสัมมนาเพิ่มศักยภาพอาสาสมัครสาธารณสุขตำบลวังแฉม และประชาชนที่สนใจในเรื่องการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐาน โดย ดร.สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ รองอธิการบดีสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน เป็นประธานเปิดการสัมมนา ณ อาคารธรรมาภิบาล องค์การบริหารส่วนตำบลวังแฉม อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร โดยความอนุเคราะห์ของ นายชัยวัฒน์ พันธุ์วิทยากุล นายก อบต.วังแฉม

ภาพที่ 3 กิจกรรมวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2559 ดร.สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ รองอธิการบดีสถาบันการเรียนรู้ เพื่อปวงชน เยี่ยมชมสวนสมุนไพรพื้นบ้านที่ผู้วิจัยร่วมกับนายชชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านนาไร่เดียว ตำบลวังแฉม อำเภอลองขลุ้ง จังหวัดกำแพงเพชร

ภาพที่ 4 กิจกรรมวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2560 สัมมนาสนทนากลุ่มที่บ้านนายชชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน โดย ญ.ดร.ศุภวรรณ พงศ์พัฒนามุขิ อาจารย์คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ให้เกียรติร่วมสัมมนาพร้อมกับผู้ร่วมวิจัยและชาวบ้านที่สนใจรวม 32 ท่าน และ ญ.ดร.ศุภวรรณ ได้บันทึกความพึงพอใจในเนื้อหาที่ผู้วิจัยให้ความรู้ในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานของชุมชนบ้านนาไร่เดียว

ภาพที่ 5 กิจกรรมวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2560 สัมมนาสนทนากลุ่มเพิ่มความรู้ให้ผู้ร่วมวิจัยและชาวบ้านผู้สนใจ การใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐาน ที่บ้านนายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านนาไร่เดียว

ภาพที่ 6 กิจกรรมวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ.2560 ผู้วิจัยและนายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านนาไร่เดียว รวบรวมพันธุ์ไม้สมุนไพรพื้นบ้านแจกให้ผู้ร่วมวิจัย ที่บ้านนายชูชาติ

ภาพที่ 7 กิจกรรมวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2560 ผู้วิจัยแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ร่วมวิจัยและแจกกล้าพันธุ์สมุนไพรรักษาโรคที่บ้านนายชูชาติ ไชยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านนาไร่เดียว

ภาพที่ 8 กิจกรรมวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ.2560 ดร.อภิสิทธิ์ มั่นศักดิ์ อาจารย์ประจำ ศรป.กำแพงเพชร และผู้ร่วมวิจัย ร่วมกิจกรรมสัมมนาสนทนากลุ่มที่บ้านนายชูชาติ ไชยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านนาไร่เดียว

ภาพที่ 9 กิจกรรมวันที่ 26 มกราคม พ.ศ.2561 ผู้วิจัยร่วมกับเกษตรกรอำเภอคลองขลุง สัมมนาผู้นำเกษตรกรแนะนำ
สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานสู่แนวทางวิสาหกิจชุมชน

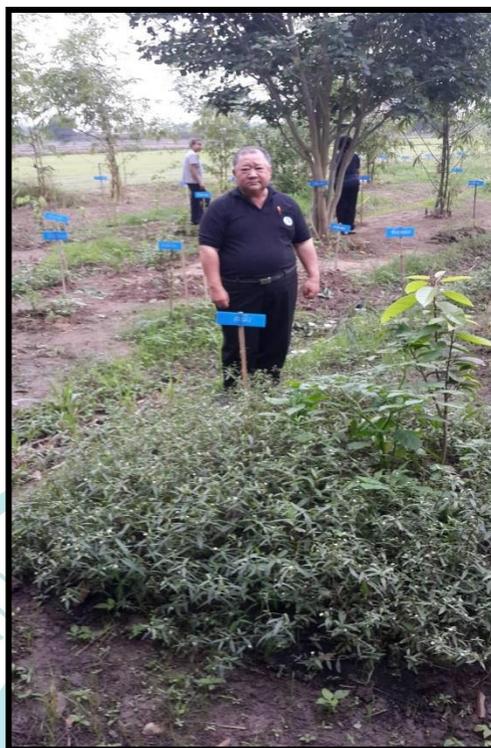
ภาพที่ 10 กิจกรรมวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ.2561 ผู้วิจัยร่วมสัมมนาสนทนากลุ่มกับผู้ร่วมวิจัยและชาวบ้านที่สนใจ
สมุนไพรพื้นบ้านที่บ้านนายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านนาไร่เดียว

ภาพที่ 11 จิตตรา มหัทศกริชพงษ์ ผู้ร่วมวิจัย กับสมุนไพรกะเม็งและอื่น ๆ
อีกหลายชนิดที่ปลูกไว้ที่หน้าบ้านของคุณจิตตรา

ภาพที่ 12 นายชัยวัฒน์ พันธุ์วิทยาคุณ นายค. อบต. วังแจ่ม ผู้ร่วมวิจัย
กับสมุนไพรกะเม็งและต้นทองพันชั่ง

ภาพที่ 13 กะเม็งตัวเมีย ที่แปลงรวบรวมสมุนไพrob้านนายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านนาไร่เดียว

ภาพที่ 14 นายชูชาติ ไยสูง ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านนาไร่เดียว และนางสมสวย ไยสูง ผู้ร่วมวิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล	นายชนชัย กาลวิโรจน์
อาชีพ	ประกอบธุรกิจจำหน่ายวัสดุภัณฑ์ทางการเกษตร
ที่อยู่ สถานประกอบธุรกิจ	44-48 ม.10 ต.หนองโรง อ.หนองแค จ.สระบุรี 18140
ที่อยู่ ปัจจุบัน	48 ม.10 ต.หนองโรง อ.หนองแค จ.สระบุรี 18140
โทรศัพท์	081-919-4546
ประวัติการศึกษา	มัธยมศึกษา พ.ศ.2514 ร.ร.หนองแค ”สกรกิจพิทยา” อ.หนองแค จ.สระบุรี ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง พ.ศ.2517 โรงเรียนเทคนิค ลพบุรี อ.เมือง จ.ลพบุรี ปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต พ.ศ.2558 สถาบันการเรียนรู้ เพื่อปวงชน
ประสบการณ์และหน้าที่การงาน	พ.ศ. 2522 เริ่มประกอบธุรกิจส่วนตัวขายยาแผนปัจจุบัน บรรจุเสร็จ พ.ศ. 2522 สอบได้ใบประกาศนียบัตรโบราณเกตุกรรม พ.ศ. 2536 ประกอบกิจการธุรกิจวัสดุอุปกรณ์เคมีภัณฑ์ทาง การเกษตร พ.ศ. 2538 คณะกรรมการตำรวจ สภ.อ.หนองแค จ.สระบุรี พ.ศ. 2539 ประธานชมรมระพีพัฒนาหนองแค ชมรมเพื่อ สาธารณสุขประโยชน์ในท้องถิ่น พ.ศ. 2539 ผู้ทรงคุณวุฒิภาคประชาชนคณะกรรมการ บริหารงานอำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2544 ขยายกิจการเปิดสาขาที่ตลาดท่ามะเขือ อ.คลองขลุง จ.กำแพงเพชร พ.ศ. 2558 คณะกรรมการตำรวจ สภ.หนองแค จ.สระบุรี